
אמנסטי אינטרנשיונל

ישראל/לבנון
מעבר לכל פרפורציה: אזרחים
משלמים את מחיר המלחמה

נובמבר 2006
AI Index: MDE 02/033/2006

ישראל/לבנון: מעבר לכל פרופורציה: אזרחים משלמים את מחיר המלחמה

2	הקדמה
3	פרק 1: מבוא
6	פרק 2: המשפט הבינלאומי ותחולתו על המלחמה
6	המשפט ההומניטארי הבינלאומי
10	המשפט הבינלאומי לזכויות האדם
11	החוק הפלילי הבינלאומי
13	פרק 3: התקפות ישראל והרציונאל שלהן
21	פרק 4: אזרחים תחת אש
21	אזרחים לכודים
23	נהרגו בבתיהם
29	הותקפו בעת מנוסתם
30	כלי רכב רפואיים ושיירות הומניטאריות
32	הריסת בתים
33	פרק 5: ההשפעה על האזרחים
33	המצור
34	חורבן כלכלי
37	גישה לטיפול רפואי
38	גישה למערכת החינוך
42	פרק 6: "מגנים אנושיים"
46	פרק 7: מסקנות והמלצות

הקדמה

מאז פרצה המלחמה בין חיזבאללה וישראל, בחודש יולי 2006, קרא אמנסטי אינטרנשיונל לשני הצדדים לכבד את מחויבויותיהם במסגרת המשפט ההומניטארי הבינלאומי (דיני המלחמה) ובפרט את אלה המתייחסות להגנה על אזרחים. ביולי פרסם אמנסטי אינטרנשיונל את הדו"ח "ישראל/לבנון: על ישראל וחיזבאללה לחוס על אזרחים – חובותיהם של הצדדים לעימות בישראל ולבנון במסגרת המשפט ההומניטארי הבינלאומי", תזכורת לצדדים על חובותיהם המשפטיות.¹

נציגי אמנסטי אינטרנשיונל ביקרו בישראל ובלבנון במהלך הלחימה כדי לחקור הפרות חמורות שבוצעו על-ידי שני הצדדים. עם הסלמת העימות, כששני הצדדים מפרים את המשפט ההומניטארי הבינלאומי פעם אחר פעם, הצטרף אמנסטי אינטרנשיונל לקריאתם של מזכ"ל האו"ם קופי ענאן ומנהיגים אחרים בעולם להפסקת אש, וחבריו המשיכו לקרוא להגנה על אזרחים במקרים ספציפיים.

לאחר תום פעולות האיבה, שבו נציגי אמנסטי אינטרנשיונל וביקרו בשתי המדינות לצורך מחקר נוסף ודיונים עם גורמים רשמיים. בעקבות זאת, פרסם הארגון שני דוחות הסוקרים כמה מהיבטי העימות. בחודש אוגוסט פרסם "ישראל/לבנון: הרס מכוון או 'נזק נלווה'! התקפות ישראליות נגד תשתיות אזרחיות".² אמנסטי אינטרנשיונל מצא, כי כוחות ישראליים ביצעו התקפות חסרות הבחנה ובלתי-מידתיות, שהונחו על-ידי אסטרטגיה שנועדה, כך נראה, להעניש את תושבי לבנון וממשלתם על שלא יצאו נגד חיזבאללה, כמו-גם לפגוע ביכולותיו הצבאיות של חיזבאללה.

בחודש ספטמבר, פרסם אמנסטי אינטרנשיונל את הדו"ח: "תחת אש: התקפות חיזבאללה על צפון ישראל".³ במסקנות הדו"ח נקבע כי הפצצות חיזבאללה היוו התקפות ישירות על אזרחים, וכן התקפות חסרות הבחנה. התקפות אלה אף הפרו את האיסור הקיים במשפט ההומניטארי הבינלאומי, על תקיפת אוכלוסייה אזרחית כפעולת תגמול, יהיו ההפרות שמבצע האויב אשר יהיו.

הדו"ח החדש סוקר היבטים נוספים של התנהלות הפעילות הצבאית הישראלית בלבנון ושל תוצאותיה, ובוחן האשמות לפיהן השתמשו לוחמי חיזבאללה באזרחים כ"מגנים אנושיים". הדו"ח מזכיר סטנדרטים של המשפט הבינלאומי לזכויות האדם, המשפט ההומניטארי הבינלאומי והמשפט הפלילי הבינלאומי הרלוונטיים לעימות. כמו כן מנתח הדו"ח דפוסי התקפות ישראליות ומספר תקריות ספציפיות שבהן נהרגו אזרחים בלבנון. הדו"ח מדגיש את השפעתן של התקפות ישראליות אחרות על החיים האזרחיים, כולל את ההפצצה הנרחבת של כוחות ישראליים את דרום לבנון בפצצות מצרר בימיה האחרונים של המלחמה, שהיא בבחינת ירושה לזמן שאחרי המלחמה. הפרק האחרון מסכם את מסקנותיו של אמנסטי אינטרנשיונל ביחס להתנהלות הכללית של ישראל וחיזבאללה גם יחד, וכולל המלצות המכוונות לצדדים לעימות כמו-גם לקהילה הבינלאומית.

דו"ח זה מבוסס על תחקירי שטח שבוצעו בלבנון ובישראל בחודשים יולי, אוגוסט וספטמבר 2006, ואשר כללו ראיונות עם קורבנות; תדריך שהועבר על-ידי מפקד ישראלי בכיר בחודש ספטמבר 2006 ודיונים נוספים עם גורמים צבאיים וממשלתיים רשמיים בישראל ובלבנון, וכן עם גורמים רשמיים בכירים בחיזבאללה; מידע מארגונים לא ממשלתיים; הצהרות רשמיות ודיווחים בעיתונות. בחודשים ספטמבר ואוקטובר ביקש אמנסטי אינטרנשיונל מן הרשויות הישראליות מידע ספציפי בנושא תקיפות שביצעו כוחות ישראליים ואשר מתוארות בדו"ח זה, אך שום מידע כזה לא התקבל.

אמנסטי אינטרנשיונל בחן את התנהלותו של כל צד בעימות, לאור הסטנדרטים שנקבעו על-ידי המשפט הבינלאומי ואשר מחייבים צדדים אלה, כפי שהוא נוהג בעימותים אחרים. שני הצדדים לעימות ביצעו הפרות חמורות של המשפט הבינלאומי, ובהן גם פשעי מלחמה. ההפרות נבחנו על-פי חומרתן, בשאיפה להשיג מתן דין וחשבון ונטילת אחריות, תיקון נזק ומניעת הפרות עתידיות.

¹ .AI Index: MDE 15/070/2006

² .AI Index: MDE 18/007/2006

³ .AI Index: MDE 02/025/2006

פרק 1: מבוא

"איבדתי את כל הילדים שלי, את אמא שלי ואת האחיות שלי. אשתי במצב קשה מאוד... איך אתה אומר לאמא שהיא איבדה את כל הילדים שלה?"

אחמד בדראן אמר דברים אלה לנציגי אמנסטי אינטרנשיונל בכפר א-ר'אזיה שבדרום לבנון לאחר שצפה בחילוץ גופותיהם של שמונה מבני משפחתו מתחת לערימת הריסות. ב-7 באוגוסט פגע טיל ישראלי בביתו, הרג את ארבעת ילדיו, את אמו, את שתי אחיותיו ואת אחייניתו, ופצע את אשתו באורח אנוש.

מלחמת 34 הימים שהרסה את משפחתו ומשפחות רבות נוספות בלבנון וישראל החלה ב-12 ביולי, לאחר שהזרוע הצבאית של חיזבאללה (המוכרת בשם "אל-מוקוומה אל-איסלאמיה", ההתנגדות המוסלמית) חצתה את הגבול לתוך שטח ישראל, תקפה סיור ישראלי, הרגה שמונה חיילים ישראליים ולקחה בשבי שניים. כמעט מיד לאחר מכן, פרץ עימות צבאי נרחב בין כוחות ישראליים לבין לוחמי חיזבאללה.

לפחות 38 אזרחים, רבים מהם ילדים, נהרגו בבתיהם מהתקפות ישראליות ב-24 השעות הראשונות לעימות. בין הקורבנות היו 12 בני משפחת בזיע, שנהרגו בעת שאכלו ארוחת בוקר בכפר זיבקיין; תשעה בני משפחת זיין בכפר בפלאי; ו-12 בני משפחת עקאש בכפר א-דוויר.

טילי חיזבאללה הרגו גם הם אישה בת ארבעים בביתה בנהרייה שבצפון ישראל ואזרח נוסף בעיר צפת.

היקף ההתקפות ומספרם הגבוה של ההרוגים בקרב האזרחים ביממה הראשונה לעימות, עורר דאגה ברמה הבינלאומית. רמטכ"ל צה"ל, רא"ל דן חלוץ, התחייב במסיבת עיתונאים שהתקיימה בתל-אביב ב-14 ביולי להמשיך את המתקפה. חלוץ אמר כי ישראל מעוניינת להעביר מסר ברור:

"גם בבירות רבתי וגם בלבנון, הם בלעו לקרבם סרטן והם צריכים להקיא אותו, שאם לא כן - המדינה הזו תשלם מחירים כפי שהיה בעבר."⁴

בימים הבאים גברו ההתקפות האוויריות הישראליות, ומניין הקורבנות האזרחיים המשיך לעלות. רבים מתוך חצי מליון תושבי דרום לבנון הבינו במהרה, כי מסוכן מדי להישאר בבתיהם, וברחו צפונה. עם זאת, למעלה מ-120,000 אנשים נשארו למעשה לכודים והמשיכו להתמודד עם הפצצותיה של ישראל בצור ובערים וכפרים אחרים.⁵ חלקם היו עניים, חולים או קשישים מכדי לברוח. רבים ידעו כי כבר מסוכן מדי לנסות להגיע למקום מבטחים. בימים הראשונים למלחמה הפציצו כוחות ישראליים דרכים, גשרים, שדות תעופה, תחנות דלק ותשתיות אחרות, וההפצצות המתמשכות הפכו כל תנועה למסוכנת או לבלתי אפשרית. אזרחים נהרגו כאשר כלי רכב עמוסים לעייפה באנשים שציינו להוראות הישראליות לעזוב את כפריהם בדרום לבנון נפגעו בתקיפות ישראליות.

עד לרגע הפסקת האש, ב-14 באוגוסט, נהרגו בהתקפות הישראליות 1,191 אנשים, בהם מאות ילדים, ולמעלה מ-4,400 נפצעו.⁶

ההרג וההרס התפשטו הרבה מעבר לתחומי דרום לבנון. התקפות ישראל התרכזו בדרום, שם הוחרבו או ניזוקו עשרות אלפי בתים, אך גם הבירה בירות ובקעת הלבנון, כולל העיר בעלבק, היו מטרה להתקפות.⁷ בשכונת ד'חייה בדרום בירות, שרוב תושביה שיעים, ואשר בה שכנה מפקדת חיזבאללה, נהרסו כ-250 רבי קומות שבהן היו לפחות 4,000 דירות. בבעלבק ובבקעת הלבנון, אזור

⁴ צוטט באתר Ynet ב-14.7.06: <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3275767,00.html>

⁵ זאת, נוסף על כ-500,000 מתושבי דרום לבנון, לבנונים רבים המתגוררים בחו"ל, כולל אזרחי מדינות אחרות, אשר שהו בדרום לבנון במשך חופשת הקיץ כאשר פרצה המלחמה. על-פי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים (OCHA), היו בלבנון נכון ל-26 ביולי, כ-115,000 "אזרחי מדינות שלישיות" מעשרים מדינות לערך.

<http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/SODA-6S42E2?OpenDocument>

⁶ אמרו לאמנסטי אינטרנשיונל, כי נכון לראשית ספטמבר 2006 טרם נקבעה זהותן של 129 גופות, וכי 56 מן ההרוגים לא היו אזרחים לבנוניים.

⁷ ר', בין מקורות אחרים, באתרי האינטרנט של ממשלות ישראל ולבנון, את הדו"ח של ארבעת הדווחים המיוחדים על מסעם ללבנון וישראל, 2.10.06. אמנסטי אינטרנשיונל קיבל גם מידע ישירות ממקורות רשמיים בישראל ובלבנון.

בעל חשיבות חקלאית רבה בלבנון, נהרגו עשרות אנשים, כ-400 בתים נהרסו ונזק רב נגרם למטעים, לשטחים חקלאיים, למפעלים ולתשתיות.

על-פי נתונים ישראלים רשמיים, תקף חיל האוויר הישראלי במהלך המלחמה כ-7,000 מטרות ברחבי לבנון, וחיל הים ביצע 2,500 הפצצות על אזורים הסמוכים לחוף.⁸ עם זאת, הרשויות הישראליות לא סיפקו נתון לגבי סך ההתקפות של כוחותיהן על לבנון, ובכלל זה לא פרסמו את מספר מטחי פגזי הארטילריה על כפרים בדרום לבנון. על-פי הערכות של מרכז האו"ם לתאום הפעילות בנושא מוקשים (UNMACC), במשך השבועות הראשונים למלחמה השתמשה ישראל בהתקפותיה מן האוויר והיבשה בקרוב ל-3,000 פצצות, טילים ופגזי ארטילריה מדי יום, ולקראת סוף המלחמה עלה מספרם לכ-6,000 ביום.⁹ כוחות ישראלים אף השתמשו בפצצות מצרר ובתחמושת זרחן לבן באזורים אזרחיים. קרוב למיליון פצצות מצרר קטנות שלא התפוצצו מזהמות כיום את דרום לבנון וממשיכות להרוג ולפצוע אזרחים. פצצות אלה אף מעכבות את שובם של תושבים עקורים ופוגעות במאמצי הסיוע והשיקום.¹⁰

ההפצצות הנרחבות הובילו לעקירתם של כמיליון מתושבי לבנון, כמעט רבע מאוכלוסיית המדינה. כ-500,000 מהם מצאו עצמם בבירות. על-פי הערכות, כ-200,000 לבנונים עדיין עקורים.¹¹

על-פי הערכות, לוחמי חיזבאללה שיגרו כ-4,000 רקטות לצפון ישראל, כולל רקטות המצוידות בכדוריות מתכת לגרימת נזק מרבי לאנשים, ורקטות שנשאו, על-פי דיווחים, נשק מצרר. התקפות אלה גרמו למותם של 43 אזרחים, לעקירתם של כ-300,000 מתושבי צפון ישראל ולנזק נרחב לבניינים.¹²

בין הלוחמים נהרגו 177 חיילים ישראלים, כך דיווחו הרשויות הישראליות. ישראל טוענת כי בידה שמותיהם של 500 לוחמי חיזבאללה שנהרגו, אך לא חשפה שמות אלה. על-פי חיזבאללה, נהרגו 74 מלוחמיו; מספר קטן יותר של לוחמים שהשתייכו לארגונים אחרים שלחמו נגד ישראל נהרגו גם הם.¹³ ארבעה מאנשי כוחות ביטחון הפנים של לבנון וכארבעים מחיילי צבא לבנון נהרגו בהתקפות ישראליות, אף שכוחות הביטחון הלבנוניים וצבא לבנון לא לקחו חלק בלחימה.

עם זאת, אלה ששילמו את מחיר העימות היו האזרחים. זאת, לא רק במונחים של הרג או נכות גופנית לכל החיים, אלא גם בשל עקירה בכוח, הריסת בתים, טראומה נפשית וההשפעה ארוכת הטווח על הכלכלה ועל הסביבה.

בבוקר ה-14 באוגוסט הסתיימו פעולות האיבה בין שני הצדדים בעקבות החלטה מס' 1701 של מועצת הביטחון של האו"ם, שאומצה ב-11 באוגוסט, ואשר פירטה את תנאי הפסקת האש והרחיבה את תפקידו של יוניפי"ל, כוח האו"ם הזמני בלבנון. ב-17 באוגוסט נכנס צבא לבנון לדרום לבנון. ב-7 וב-8 בספטמבר הסירה ישראל את המצור האווירי והימי שהטילה מאז ראשית הלחימה. ב-1 באוקטובר הכריז צבא ישראל כי נסוג מלבנון באופן מלא, אף שנכון לתחילת נובמבר עדיין נכח בצדו הלבנוני של כפר הגבול רג'ר.

כוחות חיזבאללה עדיין מחזיקים בשני החיילים הישראליים שנלקחו בשבי ב-12 ביולי.¹⁴ על פי דיווחים החיילים חיים, אך אף-על-פי-כן לא ניתנה לצלב האדום הבינלאומי גישה אליהם. במהלך העימות לקחו כוחות ישראלים בשבי לפחות עשרים לבנונים. לפחות שלושה מהם עדיין מוחזקים במעצר, והוגשו נגדם כתבי אישום בישראל על עבירות הכוללות חברות בחיזבאללה.¹⁵ הצלב האדום

⁸ דו"ח של ארבעה דוחים מיוחדים על מסעם ללבנון ולישראל, 2.10.06, פסקה 33.

⁹ דו"ח מצב מס' 35 של משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים (OCHA) 31.8.06.

<http://iys.cidi.org/humanitarian/hsr/ixl79.html>. הדו"ח אינו מספק נתונים לגבי מספרן הכולל של ההתקפות, כולל התקפות ארטילריה והתקפות מן הים.

¹⁰ ר' UNMACC בכתובת: <http://www.maccsl.org/War%202006.htm>.

¹¹ "עד 200,000 עדיין עקורים לאחר המלחמה, אמר האו"ם",

http://www.irinnews.org/report.asp?ReportID=56142&SelectRegion=Middle_East&SelectCountry=LEB. ANON

¹² אתר משרד החוץ הישראלי,

<http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon-+Hizbullah/Hizbullah+attack+in+northern+Israel+and+Israels+response+12-Jul-2006.htm>

¹³ דו"ח של ארבעה דוחים מיוחדים על מסעם ללבנון ולישראל, 2.10.06, הערת שוליים מס' 53.

¹⁴ החיילים הם אהוד גולדווסר ואלדד רגב.

¹⁵ השלושה שדבר מעצרים אושר הם מוחמד סרור, מאהר כוראני וחוסין סולימאן (המכונה גם חוסיין עלי סולימאן).

הבינלאומי ביקר אצל השלושה. נוסף לכך, גופותיהם של לפחות 13 לוחמי חיזבאללה נלקחו לישראל על-ידי כוחות ישראליים, ולדברי מקורות צבאיים בישראל שצוטטו באמצעי התקשורת הישראליים, "הם יוכלו לשמש פוטנציאלית במשא ומתן על החזרת שני החיילים החטופים".¹⁶

במהלך העימות ולאחריו, ניסו שני הצדדים להצדיק את השימוש שלהם בכוח ואת דרכי הלחימה שלהם. חיזבאללה פתח ב-12 ביולי במסע ההסברה "מבצע ההבטחה שקוימה" שמטרתו המוצהרת להביא לשחרור אסירים לבנונים ואסירים ערבים אחרים המוחזקים בידי ישראל ולהחליפם בשני החיילים הישראליים המוחזקים על-ידו – כפי ש"הבטיח" מזכ"ל הארגון, חסן נסראללה. לאחר המלחמה, הצהיר חסן נסראללה כי לו ידע מראש כי תגובתה של ישראל תהיה כה קשה, לא היה מורה על הפשיטה ב-12 ביולי.¹⁷

עם זאת, חיזבאללה עדיין רואה עצמו כמגן לבנון, וכן כמגן הערבים והמוסלמים בכלל, נגד תוקפנותן המתמשכת של ישראל ובנות בריתה, ובפרט ארה"ב. בייחוד טוען חיזבאללה כי הסכסוך עם ישראל לא הסתיים בשנת 2000 עם נסיגת ישראל מלבנון, כיוון שהוא אינו רואה נסיגה זו כנסיגה מלאה. חיזבאללה וממשלת לבנון טוענים כי אזור הגבול המוכר בשם חוות שבעה הוא לבנוני, אף שהאזורים רואה בו שטח סורי הנתון לכיבוש ישראלי. חיזבאללה וממשלת לבנון מתנגדים גם לטיסות התכופות של חיל האוויר הישראלי בשמי לבנון, ומוסיפים לדרוש מישראל לחשוף באופן מלא את מיקומם של מוקשים שנותרו מן הכיבוש הקודם של דרום לבנון.

ראש ממשלת ישראל, אהוד אולמרט הגדיר את התקפת חיזבאללה ב-12 ביולי כ"פעולה מלחמתית" והבטיח ללבנון "תגובה כואבת ונרחבת" כשהורה על "מבצע שינוי כיוון".¹⁸ ישראל טוענת כי ההתקפה של לוחמי חיזבאללה בוצעה ללא התגרות, שכן ישראל נסוגה מלבנון בשנת 2000 וסימוני הגבול בינה לבין לבנון הוכרו על-ידי האו"ם. גורמים ישראליים רשמיים אף רואים בחיזבאללה חלק מחזית אנטי-ישראלית רחבה יותר, הכוללת את הארגון הפלסטיני חמאס, כמו-גם את סוריה ואיראן. הם רואים בדאגה מיוחדת את הברית ההדוקה בין חיזבאללה לאיראן, שנשיאה חזר שוב ושוב על הצהרות המאיימות על מדינת ישראל. עבור זו האחרונה, המערכה הצבאית נגד לבנון הייתה צעד של הגנה עצמית.

ממשלת לבנון אמרה, כי לא ניתנה לה אזהרה מוקדמת אודות ההתקפה של חיזבאללה, וכי מהרגע הראשון היא לא גיבתה אותה וביקשה להגיע להפסקת אש. מנהיג חיזבאללה אמר, כי הוא הורה על המבצע ב-12 ביולי לתפיסת חיילים ישראלים, וכי ממשלת לבנון לא לקחה חלק בהחלטה. מערכת היחסים בין מדינת לבנון לבין חיזבאללה מורכבת. פוליטית, בעת העימות, היה חיזבאללה מיוצג כמפלגה הן בפרלמנט והן בממשלתו של ראש הממשלה פואד סניורה. מבחינה חברתית, מספק חיזבאללה שירותים נרחבים בתחומי הרפואה, החינוך ועוד לתושבי לבנון, ובייחוד לאוכלוסייה המוסלמית השיעית, הנדחקת באופן מסורתי לשוליים. חיזבאללה, שהזרוע הצבאית שלו הובילה את הלחימה נגד כוחות ישראליים בלבנון עד אשר נסוגו בשנת 2000, שמר על יכולתו הצבאית, למרות החלטת האו"ם מס' 1559 משנת 2004, שקראה "לפירוקן ולפירוקן מנשק" של כל הקבוצות החמושות בלבנון.

אמנסטי אינטרנשיונל אינו נוקט עמדה בנושאים האידיאולוגיים והפוליטיים הרחבים המונחים ביסוד מעשי האיבה בין חיזבאללה לישראל, ואף לא בנושא מעמדו של חיזבאללה בתוך לבנון. אמנסטי אינטרנשיונל לא גינה את חיזבאללה על ביצוע ההתקפה נגד ישראל ב-12 ביולי, ואף לא את ישראל על שפתחה במערכה צבאית נגד חיזבאללה בלבנון. עם זאת, אמנסטי אינטרנשיונל פנה לשני הצדדים מאז ראשית הלחימה בקריאה לכבד את המשפט ההומניטארי הבינלאומי. כללים אלו חלים על התוקף בה במידה שהם חלים על המתגונן, ועל קבוצות מאורגנות וחמושות דוגמת חיזבאללה בה במידה שהם חלים על מדינות.

מאז סיום העימות, מתקיים בישראל ובלבנון דיון ציבורי מתמשך על התנהלות המלחמה. בישראל נפתחו חקירות רשמיות לגבי היבטים שונים של ההכנות למלחמה והתגובה על התקפותיו של חיזבאללה, אולם אף אחת מהן לא הוסמכה לבדוק כיצד תואמת התנהלות מעשי האיבה את חובותיה של ישראל על-פי דיני המלחמה. למיטב ידיעתו של אמנסטי אינטרנשיונל, ממשלת לבנון וחיזבאללה לא מקיימים חקירה רשמית כלשהי.

¹⁶ "Thirteen corpses of gunmen held for possible swap", *Jerusalem Post*, 23 July 2006.

¹⁷ נסראללה מתחרט על היקף המלחמה, "חדשות הבי-בי-סי,

http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/5291420.stm?ls

¹⁸ <http://www.msnbc.msn.com/id/13827858/>

העימות ניפץ את חייהם של אינספור אנשים וגרם בלבנון ובישראל להרס ששיקומו ייקח שנים. ניתן היה למנוע חלק גדול מכך, לו כיבדו שני הצדדים את דיני המלחמה. אמנסטי אינטרנשיונל בחן את התנהלותם של שני הצדדים לאור חובותיהם על-פי המשפט הבינלאומי, במטרה לוודא כי הגורמים האחראים להפרות יתנו את הדין, על מנת להבטיח צדק לקורבנות וכדי למנוע הפרות דומות נוספות.

מלחמה, באופן בלתי-נמנע, כרוכה בטרגדיות אישיות. אולם כל חיים שאבדו או נפגעו כתוצאה מהפרה של כללי המלחמה מחייבים כי האחראים לכך יידרשו לתת את הדין וכי הקורבנות יזכו לפיצויים.

פרק 2: המשפט הבינלאומי ותחולתו על המלחמה

המסגרת המשפטית שתובא להלן מכילה כללי מפתח ועקרונות הרלוונטיים לעימות בין חיזבאללה וישראל. במקרים מסוימים זיהה אמנסטי אינטרנשיונל הפרות ברורות של כללים ועקרונות אלה על-ידי צד זה או אחר לסכסוך. על-מנת להעריך באופן מלא יותר את התנהלותם של הצדדים ואת היקפן של הפרות, נחוצה חקירה בינלאומית.

ישנם מספר קורפוסים של המשפט הבינלאומי החלים על סכסוך זה. הוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי, המוכר גם כדיני המלחמה, מחייבות את כל הצדדים לסכסוך מזוין, כולל קבוצות חמושות. המשפט הבינלאומי לזכויות האדם ממשיך לחול גם בעת סכסוך, ומחייב מדינות. המשפט הבינלאומי הפלילי מטיל על אנשים אחריות פלילית להפרות מסוימות, כגון פשעי מלחמה. נוסף על כך, כללי אחריות המדינה מספקים מסגרת לטיפול בנושא הפיצויים לנפגעי הפרות.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי כפי שהוא חל על המלחמה

במשפט ההומניטארי הבינלאומי מרוכזים הכללים והעקרונות שמטרתם להגן על מי שאינם לוקחים חלק בפעולות האיבה, בעיקר על אזרחים, אולם גם על לוחמים מסוימים, כולל אלה שנפצעו או שנשבו. המשפט ההומניטארי הבינלאומי קובע סטנדרטים להתנהגות הומאנית, ומגביל את האמצעים ואת השיטות לביצוע פעולות צבאיות. מטרתו העיקרית של קורפוס משפטי זה היא להגביל, ככל הניתן, את הסבל האנושי הנגרם בעת סכסוך מזוין. ארבע אמנות ג'נבה משנת 1949 ושני הפרוטוקולים הנוספים משנת 1977 הם כליו העיקריים של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. ישראל היא צד לאמנות ג'נבה משנת 1949, אך אינה צד לפרוטוקול הראשון הנוגע להגנה על קורבנותיהם של סכסוכים מזוינים בינלאומיים. לבנון היא צד הן לאמנות ג'נבה והן לפרוטוקול הראשון.

חיזבאללה עצמו אימץ חלק מכללי היסוד של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. כך למשל, קיבל על עצמו הארגון באפריל 1996 את ההסכם ששם קץ להתפרצות הלחימה הקודמת עם ישראל. הסכם זה נועד למנוע פגיעה בחיי אזרחים תוך שהוא מאפשר את המשך מעשי האיבה בדרום לבנון.¹⁹ לאחר המלחמה האחרונה שב חיזבאללה ואישר את מחויבותו להסכם.

הוראות היסוד של הפרוטוקול הראשון, כולל אלה המצוטטות להלן, נחשבות לחלק מן המשפט הבינלאומי המנהגי ומחייבות לפיכך את כל הצדדים לסכסוך.²⁰ הפרות חמורות של אמנות ג'נבה ושל הפרוטוקול הראשון מהוות פשעי מלחמה. ההגדרות המקובלות לפשעים אלה במסגרת המשפט הבינלאומי המנהגי מפורטות בחוקת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי.

האיסור על התקפות ישירות על אזרחים ועל אובייקטים אזרחיים – עקרון ההבחנה

סעיף 48 לפרוטוקול הראשון קובע "כלל יסוד" בנוגע להגנה על אזרחים – עקרון ההבחנה. עיקרון זה הוא אחת מאבני היסוד של המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

¹⁹ רשמית, נטלו חלק בהסכם צרפת, ישראל, לבנון, סוריה וארה"ב. ההסכם אסר על התקפות נגד אזרחים בישראל ובלבנון, וקבע גם כי "ריכוזי אוכלוסייה אזרחית ומתקנים תעשייתיים וחשמליים לא ישמשו כבסיסים להתקפות". כחלק מן ההסכם הוקמה קבוצת ניטור, שנועדה להכריע בתלונות על הפרתו שיוגשו על-ידי ישראל או על-ידי לבנון. בפברואר 2000 חדלה קבוצת ניטור זו לפעול, ובמאי 2000 הסיגה ישראל את כוחותיה מלבנון.

Adir Waldman, *Arbitrating Armed Conflict*: ר' גם: <http://www.knesset.gov.il/process/docs/grapes.htm>. *Decisions of the Israel-Lebanon Monitoring Group*, Juris 2003, p.27

²⁰ ר' הצלב האדום הבינלאומי, המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי, 2005.

"על-מנת להבטיח את כיבודם של האוכלוסייה האזרחית ושל אובייקטים אזרחיים ואת ההגנה עליהם, הצדדים לסכסוך יבחינו בכל עת בין האוכלוסייה האזרחית לבין הלוחמים ובין אובייקטים אזרחיים לבין מטרות צבאיות, ובהתאם יכוונו את פעולותיהם רק נגד מטרות צבאיות".

על-פי חוקת רומא, התקפות מכוונות נגד האוכלוסייה האזרחית ככלל, או נגד אזרחים כבודדים, כאשר אלה אינם לוקחים חלק ישיר בלחימה, מהוות פשע מלחמה.²¹ על-פי סעיף 51(3) לפרוטוקול הראשון, אזרחים ייהנו מן ההגנה שמעניק להם סעיף זה, "אלא אם הם נוטלים חלק ישיר במעשי האיבה ולמשך אותו הזמן בו הם עושים זאת".

סעיף 52(1) לפרוטוקול הראשון קובע כי :

"...אובייקטים אזרחיים הם ככלל האובייקטים אשר אינם מטרות צבאיות כמוגדר בפסקה 2."

סעיף 2(2) מגדיר מטרות צבאיות באופן הבא :

"אותם אובייקטים אשר מטבעם, מיקומם, מטרותם או השימוש בהם תורמים תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית, ושהריסתם, תפיסתם או נטרולם, באופן מוחלט או חלקי, בנסיבות המתקיימות באותו הזמן, מקנים יתרון צבאי מובהק".

אובייקטים שאינם עומדים באמות מידה אלה הם אובייקטים אזרחיים. במקרים שבהם אין זה ברור אם היעד משמש למטרות צבאיות "חזקה שלא נעשה בו שימוש כזה" (סעיף 52(3)).²² התקפות המכוונות נגד אובייקטים אזרחיים מהוות פשע מלחמה.

אין לפרש את הביטוי "יתרון צבאי" באופן כה רחב עד שזה יהפוך לבלתי אפקטיבי. הצדקה במסגרת כלל זה של התקפה שנועדה לפגוע ברווחתה הכלכלית של מדינה או במורל של האוכלוסייה האזרחית, על-מנת להחליש את היכולת להילחם, תהיה עיוות של המשמעות המשפטית של "יתרון צבאי". פירוש ממין זה יחתור תחת עקרונות היסוד של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, ויהווה איום חמור על אזרחים.

האיסור על התקפות חסרות הבחנה או בלתי מידתיות

סעיף 51(4) לפרוטוקול הראשון אוסר על התקפות חסרות הבחנה, שהן אלה אשר :

"מטבען הוא [...] לפגוע במטרות צבאיות ובאזרחים או באובייקטים אזרחיים ללא הבחנה".
התקפה בלתי מידתית היא סוג של התקפה חסרת הבחנה, אשר גם :

"ניתן לצפות כי תגרום לאובדן נלווה של חיי אזרחים, פגיעה נלווית של אזרחים, נזק נלווה לאובייקטים אזרחיים, או שילוב של כל אלה, אשר יהיו מופרזים ביחס ליתרון הצבאי הקונקרטי והישיר הצפוי" (סעיף 51(5)).

ביצוע מכוון של התקפה לא מידתית מהווה פשע מלחמה.²³ ביצוע התקפה חסרת הבחנה, שכתוצאה ממנה נהרגו או נפצעו אזרחים, או נגרם נזק לאובייקטים אזרחיים, מהווה גם היא פשע מלחמה.²⁴

נוסף לכך, אבדות ונזקים נלווים לעולם אסור שיהיו נרחבים.²⁵ פשע מלחמה מהווים גם הרס נרחב והפקעת רכוש, שאינם מוצדקים על-ידי צורך צבאי, ואשר מבוצעים בניגוד לחוק ובצורה שרירותית.²⁶

²¹ סעי' 8(2)(b)(i).

²² בפרשנות המוסמכת של הצלב האדום הבינלאומי לפרוטוקול הראשון הנוסף לאמנות ג'נבה (פסקה 2024) מפורש הביטוי "יתרון צבאי מובהק" בקביעה כי "אין זה חוקי לצאת להתקפה שהיתרונות שהיא מקנה אינם אלא פוטנציאליים או בלתי-ברורים".

²³ חוקת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי, סעי' 28(1)(b).

²⁴ הצלב האדום הבינלאומי, המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי, 2005, כרך I: כללים; כלל 156, עמ' 589. סעי' 28(1)(b).

²⁵ בפרשנות של הצלב האדום (סעיף 1990) מוסבר: "הועלה רעיון לפיו ניתן להצדיק אבדות ונזקים אזרחיים, ואפילו יהיו כבדים מאוד, אם היתרון הצבאי הצפוי הוא בעל חשיבות גדולה. רעיון זה מנוגד לכללי היסוד של הפרוטוקול... הפרוטוקול אינו נותן שום הצדקה להתקפה הגורמת לאבדות ונזקים אזרחיים נרחבים. אבדות ונזקים נלווים לעולם אסור שיהיו נרחבים".

נקיטת אמצעי זהירות בעת התקפה

סעיף 57 מחייב את כל הצדדים לפעול תוך דאגה מתמדת "לחוס על האוכלוסייה האזרחית, על אזרחים ועל אובייקטים אזרחיים". סעיף 2(57) קובע, כי אלה המתכננים או המחליטים על התקפה:

"(i) יעשו כל דבר בר ביצוע על-מנת לוודא כי המטרות העומדות להיות מותקפות אינן אזרחים או אובייקטים אזרחיים, וכי אינן נתונות להגנה מיוחדת, אלא הן מטרות צבאיות במשמעות פסקה 2 של סעיף 52, ושהוראות פרוטוקול זה לא אוסרות להתקיפן;

"(ii) ינקטו את כל אמצעי הזהירות בני הביצוע בבחירת האמצעי ושיטות ההתקפה במטרה למנוע, ובכל מקרה לצמצם, אובדן נלווה של חיי אזרחים, פגיעה נלווית לאזרחים ונזק נלווה לאובייקטים אזרחיים;

"(iii) יימנעו מלהחליט לפתוח בכל התקפה שניתן לצפות כי תגרום לאובדן נלווה של חיי אזרחים, פגיעה נלווית של אזרחים, נזק נלווה לאובייקטים אזרחיים או שילוב של כל אלה, אשר יהיו מופרזים ביחס ליתרון הצבאי הקונקרטי והישיר הצפוי;

"(ב) התקפה תבוטל או תושעה, אם מתברר כי המטרה איננה מטרה צבאית, או שהיא נתונה להגנה מיוחדת או שניתן לצפות כי תגרום לאובדן נלווה של חיי אזרחים, פגיעה נלווית של אזרחים, נזק נלווה לאובייקטים אזרחיים או שילוב של כל אלה, אשר יהיו מופרזים ביחס ליתרון הצבאי הקונקרטי והישיר הצפוי;

"(ג) התראה יעילה מוקדמת תינתן בדבר התקפות העלולות להשפיע לרעה על האוכלוסייה האזרחית, אלא אם הנסיבות אינן מתירות זאת."

נקיטת אמצעי זהירות בעת הגנה

על הצדדים לסכסוך חלה גם החובה לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים על-מנת להגן על אזרחים ועל אובייקטים אזרחיים הנמצאים בשליטתם מפני השפעות התקפותיו של האויב. הפרוטוקול הראשון מחייב כל אחד מן הצדדים להימנע מהצבת אובייקטים צבאיים בתוך אזורים מאוכלוסים בצפיפות או בסמוך להם (סעיף 58(ב)).

הפרוטוקול הראשון אף אוסר מפורשות על שימוש בטקטיקות כגון "מגנים אנושיים" על-מנת למנוע התקפה על מטרות צבאיות. סעיף 51(7) קובע:

"לא ייעשה שימוש בנוכחות של אוכלוסייה אזרחית או של אזרחים יחידים או בתנועותיהם כדי להעניק חסינות מפני פעולות צבאיות לנקודות או לאזורים מסוימים, בפרט על-ידי ניסיונות למגן מטרות צבאיות מפני התקפות, או למגן, לקדם או לסכל פעולות צבאיות. הצדדים לסכסוך לא יכוונו את תנועתה של האוכלוסייה האזרחית או של אזרחים יחידים במטרה לנסות ולמגן מטרות צבאיות מפני התקפות, או למגן פעולות צבאיות."

שימוש מכוון באזרחים להגנה על אובייקט צבאי הוא פשע מלחמה.²⁷

עם זאת, הפרוטוקול הראשון מבהיר גם כי אפילו כאשר צד אחד משתמש באזרחים כדי להגן על עצמו, הפרה כזו "לא תשחרר את הצדדים לסכסוך מחובותיהם המשפטיות ביחס לאוכלוסייה האזרחית ולאזרחים".

זאת ועוד, סעיף 50(3) קובע:

"נוכחותם בקרב האוכלוסייה האזרחית של יחידים אשר אינם באים בגדר הגדרת אזרחים אינה שוללת מהאוכלוסייה את אופייה האזרחי".

כפי שציין הצלב האדום הבינלאומי בפרשנותו המוסמכת:

²⁶ חוקת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי, סעי' 28(a)(iv).

²⁷ חוקת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי, סעי' 28(b)(xxiii).

"בתנאים השוררים בתקופת מלחמה בלתי-נמנע הוא שפרטים השייכים לקטגוריה של לוחמים יתערבבו באוכלוסייה האזרחית, למשל, חיילים בחופשה המבקרים את משפחותיהם. עם זאת, כל זמן שאין מדובר ביחידות סדירות המונות מספר רב למדי של חיילים, אין בכך כדי לשנות בכל דרך שהיא את אופייה האזרחי של האוכלוסייה".

האיסור על פעולות תגמול ועל ענישה קולקטיבית

מנוסח סעיפים 51(6) ו-52(1) לפרוטוקול הראשון עולה במפורש, כי המשפט הבינלאומי אוסר על פעולות תגמול נגד אוכלוסייה אזרחית, אזרחים או אובייקטים אזרחיים. מקובל לראות באיסור זה כלל של המשפט המנהגי הבינלאומי. לפיכך, גם אם הפר אחד הצדדים את כללי המלחמה, אין בכך כדי לשמש הצדקה לצד שכנגד לעבור על החוק. זאת, בין עם מטרתו של זה האחרון להביא את הצד המפר לציית לכללים ובין אם התקפתו היא אמצעי ענישה או נקמה.

לפי סעיף 33 לאמנת ג'נבה הרביעית:

"שום מוגן לא ייענש על עבירה שלא עבר אותה בעצמו. עונשים קיבוציים וכן כל אמצעי הפחדה או השלטת טרור אסורים."

הגנת הסביבה

לפי סעיף 55 לפרוטוקול הראשון, יש לדאוג להגנת הסביבה הטבעית "מפני נזק נרחב, ארוך-טווח וחמור". השימוש בשיטות לחימה ובאמצעי לוחמה שמטרתם להסב נזק מסוג זה, או שניתן לצפות כי יסבו נזק מסוג זה, אסור.

סעיף 8(2)(b)(iv) לחוקת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי קובע כי הפעולה שלהלן הינה פשע מלחמה:

"יציאה מכוונת להתקפה, תוך ידיעה שזו תגרום באופן נלווה לאובדן חיים או לפגיעה של אזרחים, או תסב נזק לאובייקטים אזרחיים, או נזק נרחב, חמור וארוך-טווח לסביבה הטבעית, שיהיה מופרז באופן ברור ביחס ליתרון הצבאי הכולל הישיר והקונקרטי הצפוי".

הישרדות האוכלוסייה ומעבר הומניטארי

אין לתקוף, להרוס, לסלק או להוציא מכלל שימוש אובייקטים החיוניים להישרדות האוכלוסייה האזרחית (הפרוטוקול הראשון, סעיף 54(2)). הצדדים לסכסוך חייבים להתיר את מעברו המהיר וללא עיכוב של סיוע הומניטארי נטול פניות ולהקל עליו (הפרוטוקול הראשון, סעיף 70). על הצדדים לכבד אנשי צוות רפואי וכלי תחבורה של צוותים רפואיים ולהגן עליהם.

כלי נשק

החוק ההומניטארי הבינלאומי אוסר על שימוש באותם כלי נשק שמעצם טבעם הינם חסרי הבחנה, ובכלי נשק שמעצם טבעם גורמים לפגיעות מיותרות או לסבל שלא לצורך. בפרשנותו של הצלב האדום הבינלאומי לפרוטוקולים מובאים כדוגמה לכלי נשק בלתי מבחינים "טילים ארוכי-טווח שאינם יכולים להיות מכוונים במדויק אל המטרה".

במהלכו של עימות זה נעשה שימוש בהתקפות חסרות הבחנה גם בנשק מצרר. פצצות מצרר מפזרות עשרות פצצות קטנות, או תחמושת משנה, על פני אזור נרחב, המגיע בדרך כלל להיקף של שני מגרשי כדורגל. פצצות ממין זה מוטלות ממטוסים, או נורות באמצעות תותח או משגר רקטות. בין חמישה לעשרים אחוזים מהפצצות הקטנות שבתחמושת המצרר אינן מתפוצצות, בהתאם לסוג תחמושת המשנה. פצצות אלה נותרות מאחור כשיירי תחמושת מן המלחמה, ומסכנות אזרחים, בדומה למוקשים נגד אדם. השימוש בפצצות אלה באזורים שבהם ישנו ריכוז של אזרחים מפר את האיסור על התקפות חסרות הבחנה. זאת, בשל השטח הרחב המכוסה על-ידי מספר רב של פצצות קטנות שהשתחררו, ובשל הסכנה הנשקפת לכל הבאים במגע עם הפצצות הקטנות שלא התפוצצו, ובכללם אזרחים.

על-פי דיווחים השתמשו כוחות צה"ל בעימות זה גם בפצצות זרחן לבן באזורים בהם שהו אזרחים. השימוש בזרחן לבן נעשה בתוך רימוני-יד ופגזים כדי לסמן מטרות, כדי ליצור מסך עשן שיאפשר

תנועה של יחידות צבאיות, כדי "לעקוב" אחר מסלולם של קליעים וכחומר מבעיר.²⁸ הפרוטוקול השלישי על איסורים או הגבלות של השימוש בנשק מבעיר (פרוטוקול נספח לאמנת האו"ם על האיסור או ההגבלות על השימוש בכלי נשק קונבנציונאליים מסוימים, 1980) אוסר על השימוש בנשק ממין זה נגד אזרחים. זהו כלל של המשפט המנהגי הבינלאומי, ומכאן שהוא מחייב את ישראל ואת לבנון גם אם אלה אינן צד לפרוטוקול השלישי. לפי הצלב האדום הבינלאומי, אוסר כלל נוסף של המשפט המנהגי הבינלאומי על השימוש בנשק מבעיר נגד לוחמים, אלא אם לא ניתן לעשות שימוש בנשק פוגעני פחות כדי להוציא אדם מחוץ למעגל הלחימה. כלל זה אינו מופיע בפרוטוקול השלישי.

המשפט הבינלאומי לזכויות האדם

כפי שאישרו בית הדין הבינלאומי לצדק בהאג וועדת זכויות האדם של האו"ם, המשפט הבינלאומי לזכויות האדם ממשיך לחול בעתות סכסוך מזוין בינלאומי ביחס של השלמה הדדית עם המשפט ההומניטארי הבינלאומי.²⁹ שני הקורפוסים המשפטיים הללו חיוניים להבטחת ההגנה על אנשים בזמן עימות מזוין.

לבנון וישראל שתייהן צד לאמנות חשובות לזכויות האדם, בהן האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות (ICCPR) והאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (ICESCR). כפי שהבהירה ועדת האו"ם לזכויות האדם, מחויבויותיהן של מדינות בתחום זכויות האדם ביחס לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות חלות גם מחוץ לתחום שיפוטן.³⁰ האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות אינה קובעת הגבלות ברורות בנוגע לתחולה הטריטוריאלית.

המחויבויות הרלוונטיות לסכסוך, שהופרו, כוללות את הזכות לחיים (ICCPR, סעיף 6); הזכות למזון ולדירור נאותים (ICRSCR, סעיף 11); הזכות ליהנות מרמת הבריאות הגופנית והנפשית הגבוהה ביותר שאפשר להשיגה (ICESCR, סעיף 12), הכוללת גם את הזכות למים; והזכות לחינוך (ICESCR, סעיף 13).³¹ פעולות שמטרתן הייתה להרוס תשתיות הנחוצות כדי ליהנות מזכויות אלה, ובכלל זה בתי חולים ובתי ספר, או לגרום להן נזק, כמו-גם פעולות שסביר היה לצפות שיביאו לכדי הרס או נזק שכאלה, הן הפרות שניתן לראות בצדדים לעימות כנושאים באחריות להן.

בנוגע לזכות לדירור, פעולות מסוימות במלחמה – דהיינו ההרס המסיבי של רבבות בתי מגורים – ניתן להגדירן כפינוי כפוי המהווה הפרה של סעיף 11 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות. הוועדה לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות מגדירה "פינוי כפוי" באופן הבא: "הרחקה קבועה או זמנית של אנשים, משפחות ו/או קהילות מבתיהם ו/או מקרקע שהם יושבים עליה, בניגוד לרצונם, מבלי לספק הגנה משפטית או אחרת הולמת, או גישה אליה"³²

הוועדה כוללת בפנינויים ממין זה מקרים שנגרמו על-ידי "סכסוכים מזוינים בינלאומיים, מאבק פנימי ואלימות קהילתית או אתנית".³³

האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות אינה מתירה לסייג זכויות, אף לא בעת חירום. היא מאפשרת לסייג זכויות רק באותן הגבלות "כפי שנקבעו בחוק, ורק באותה מידה

²⁸ להסבר על השימושים בפצצת הזרחן ועל השפעותיה ר' איחוד המדענים האמריקאים, "דף מידע על זרחן לבן" (<http://www.fas.org/biosecurity/resource/factsheets/whitephosphorus.htm>).

²⁹ "בית הדין מחזיק בדעה, כי ההגנה המוקנית על-ידי האמנות לזכויות האדם אינה פוסקת במקרה של סכסוך מזוין, למעט באמצעות השפעתן של הוראות הגריעה, מן הסוג שניתן למצוא בסעיף 4 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות", ההשכלות המשפטיות של הקמת החומה בשטח הפלסטיני הכבוש, חוות דעת מייעצת מה-9.7.04, דוחות בית הדין הבינלאומי לצדק. ר' גם ועדת זכויות האדם, הערה כללית 31, פסקה 11: "האמנה חלה גם במצבים של סכסוך מזוין, שחוקי המשפט ההומניטארי הבינלאומי חלים עליו. בעוד לצורך פירושן של זכויות מסוימות באמנה, חוקים ספציפיים יותר של המשפט ההומניטארי הבינלאומי עשויים להיות רלוונטיים באופן מיוחד, לצורך פירוש הזכויות באמנה, שני תחומי המשפט משלימים זה את זה, ואינם מוציאים האחד את משנהו." הערה כללית מס' 31: טבעה של החובה המשפטית הכללית המוטלת על מדינות שהן צד לאמנה. UN Doc. CCPR/21/Rev.1/Add.13.

³⁰ Human Rights Committee General Comment 31, para. 10

³¹ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 15, The right to water, UN Doc. E/C.12/2002/11 (2002).

³² Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 7, Forced evictions, and the right to adequate housing, UN Doc. E/1998/22, annex IV at 113 (1997), para. 4.

³³ הוועדה לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, הערה כללית מס' 7, שם, פסקה 7.

שהדבר עשוי להתיישב עם טבען של זכויות אלה, ואך ורק למטרת קידומה של הרווחה הכללית בחברה דמוקרטית". כפי שהבהירה הוועדה, על כל סיוג של זכות להיות מידתי ו"כל אימת שיש בנמצא כמה סוגי סייגים אפשריים, יש לאמץ את החלופה הפחות מגבילה".³⁴

החוק הפלילי הבינלאומי

הפרות חמורות של אמנות גינבה ושל הפרוטוקול הראשון והפרות חמורות אחרות של החוק ההומניטארי הבינלאומי הן פשעי מלחמה. רשימת פשעי המלחמה בסעיף 8 לחוקת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי שיקפה את המשפט המנהגי הבינלאומי בעת אימוצה.

סעיף 86 לפרוטוקול הראשון קובע כי "הצדדים לסכסוך ימגרו הפרות חמורות, וינקטו את הצעדים ההכרחיים למיגור כל הפרות אחרות של האמנות [אמנות גינבה, 1949] או של פרוטוקול זה הנובעות מאי-עשיית מעשה כאשר קיימת חובת עשה."

אנשים, בין שהם אזרחים או לוחמים, בכל דרגה שהיא, ניתן לראות בהם כנושאים באחריות פלילית להפרות ממין זה. מפקדים, ניתן לראות בהם אחראים למעשי פקודיהם. כפי שנקבע בסעיף 86(2):

"העובדה כי הפרה של האמנות או של פרוטוקול זה בוצעה על-ידי כפוף, אינה פוטרת את הממונים עליו מאחריות עונשית או משמעתית, בהתאם לנסיבות, אם הם ידעו, או שהיה ברשותם מידע שהיה בו כדי לאפשר להם להסיק בנסיבות שבאותה עת, כי הוא ביצע או עמד לבצע הפרה כזאת, והם לא נקטו בכל האמצעים בני הביצוע שהיו בכוחם כדי למנוע את ההפרה או למגרה."

אין להיתלות בפקודות שניתנו על-ידי מי שדרגתו גבוהה יותר כהגנה להפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, אף על פי שניתן להביא בחשבון בהקלת העונש. עיקרון זה מוכר מאז משפטי נירנברג, שהתקיימו לאחר מלחמת העולם השנייה, וכיום הוא חלק מהמשפט המנהגי הבינלאומי.

ישנם כמה מנגנונים אפשריים לחקירתם ולהבאתם לדין של מפרי החוק ההומניטארי הבינלאומי, במסגרת משפטים שחייבים להיות הוגנים וללא עונש מוות:

א. על-ידי הצדדים בעצמם

על כל צד לסכסוך חלה חובה להביא למשפט את כל אזרחי החשודים באחריות להפרות חמורות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. חובה זו חלה על ישראל ולבנון.

ב. על-ידי מדינות אחרות

על מדינות אחרות למלא את חובתן לקיים חקירות פליליות נגד כל מי שנחשד בהפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי במהלך הסכסוך המזוין. כאשר ישנן בנמצא די ראיות קבילות והחשודים נמצאים בתחום שיפוטן, על מדינות אלה להעמידם לדין, או להסגירם למדינה אחרת המוכנה לשפוט אותם ויכולה לעשות כן.

נוסף על חובתן של המדינות לאכוף את סמכות השיפוט האוניברסאלית שלהן בכל הנוגע להפרות חמורות של אמנות גינבה והפרוטוקול הראשון, הן רשאיות לאכוף את סמכותן זו גם בנוגע להפרות חמורות אחרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. אם ישנן בנמצא די ראיות קבילות והחשודים נמצאים בתחום שיפוטן, על המדינות להעמידם לדין, או להסגירם למדינה אחרת המוכנה לשפוט אותם ויכולה לעשות כן.

ג. על-ידי בית הדין הפלילי הבינלאומי

הן ישראל והן לבנון, נמנעו מאשרור חוקת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי. עם זאת, ישראל ולבנון יכולות להכיר בסמכותו של בית הדין בשטחיהן באמצעות הצהרה לפי סעיף 12(3) של חוקת

³⁴ הוועדה לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, הערה כללית מס' 14: הזכות לסטנדרטים הגבוהים ביותר האפשריים של בריאות (סעיף 12), פסקה 29, אשר אומצה במושב ה-22 (2000). Un Doc. E/C/12/2000/4 (2000).

רומא. כמו כן, יכול המצב בישראל ולבנון להיות מובא באופן ספציפי בפני בית הדין על-ידי מועצת הביטחון של האו"ם, בהתאם לסעיף 13(b) לחוקת רומא.

פיצוי ואחריות המדינה

העיקרון לפיו מדינות נושאות באחריות ל"מעשים בלתי חוקיים מבחינה בינלאומית" בפני הקהילה הבינלאומית, שולב על-ידי הוועדה לחוק הבינלאומי בסעיפים העוסקים באחריות מדינות ל"מעשים בלתי חוקיים מבחינה בינלאומית", משנת 2001. סעיפים אלה מסדירים את החוק העוסק באחריות מדינות, ובשנת 2002 המליצה עליהן האסיפה הכללית של האו"ם בפני המדינות.³⁵ בסעיף 30 נכתב:

"על המדינה האחראית חלה חובה לפצות באופן מלא על הפגיעה שנגרמה על-ידי המעשה הבלתי חוקי מבחינה בינלאומית... פגיעה כוללת כל נזק, חומרי או נפשי, שנגרם על ידי המעשה הבלתי חוקי מבחינה בינלאומית שביצעה מדינה."

מעשים בלתי חוקיים מבחינה בינלאומית כוללים הפרות של חובות המדינה לפי המשפט הבינלאומי המנהגי וההסכמי. לדוגמה, סעיף 91 לפרוטוקול הראשון מבהיר כי כל צד לסכסוך "ישא באחריות לכל המעשים המבוצעים על ידי אנשים שהם חלק מהכוחות המזוינים שלו". בהתאם לכך, "צד לסכסוך שמפר את הוראות האמנות או את הוראות פרוטוקול זה יידרש, אם המקרה מחייב זאת, לשלם פיצויים."

גם הזכות לפיצוי של קורבנות פרטיים מבוססת היטב במשפט הבינלאומי לזכויות האדם כמרכיב מהותי של הזכות לתיקון, המופיעה באמנות בינלאומיות ואזוריות לזכויות האדם³⁶ במחקר שערך הצלב האדום הבינלאומי בנושא המשפט המנהגי הבינלאומי³⁷ נקבע, בכלל 150: "מדינה הנושאת באחריות להפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי נדרשת לפצות באופן מלא בגין אובדן או פגיעה שנגרמו". בנוסף, "עקרונות היסוד והקווים המנחים לזכותם לתיקון ולפיצוי של קורבנות להפרות גסות של המשפט הבינלאומי לזכויות האדם ושל הפרות חמורות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי", אשר אומצו על-ידי האסיפה הכללית של האו"ם בשנת 2005 (החלטה 60/147 מה-16.12.05), מסדירים את חובתן של המדינות לספק תיקון יעיל ובכלל זה פיצויים לקורבנות. כלי זה מגדיר את האופן ההולם לפיצוי, כולל, בסעיפים 19-23, השבת רכוש, פיצוי, שיקום, קיום פסקי דין וערבויות לאי-הישנותן של הפרות.

קבוצות חמושות ופיצויים

על פי המשפט הנוגע לאחריות המדינה, ניתן לתבוע מקבוצה חמושה לספק פיצויים רק אם בעקבות הסכסוך היא הופכת לממשלתה החדשה של המדינה, או מצליחה להקים מדינה חדשה בחלק משטחה של מדינה שהייתה קיימת קודם לכן או בשטח שהיה בניהולה.

המשפט הבינלאומי לזכויות האדם מתמקד בראש ובראשונה בחובותיהן של מדינות, ולכן אין הוא מגדיר חובות של קבוצות חמושות, לבד מחובתה של המדינה להשקיע מאמצים ראויים על-מנת למנוע נזק שנגרם על-ידי גורמים כאלה, להעניש עליו, לחקור אותו או לפצות עליו. בהקשר זה, חלה על לבנון חובה כזו ביחס לחיזבאללה.

הצלב האדום הבינלאומי מציין כי קבוצות חמושות נדרשות בעצמן לכבד את המשפט הבינלאומי לזכויות האדם. בעוד שאלת חובתן של קבוצות חמושות לפצות באופן מלא בגין הפרות של המשפט הבינלאומי לזכויות האדם עודנה פתוחה,³⁸ מלמד הניסיון כי קבוצות כאלה נדרשות לספק מידה של פיצוי הולם.³⁹

³⁵ General Assembly Resolution, Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, UN Doc: A/Res/56/83 (28 January 2002), para. 3.

³⁶ ר' לדוגמה: ICCPR, Article 2(3) וגם: Arab Charter on Human Rights, Article 9.

³⁷ הצלב האדום הבינלאומי, המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי, 2005, כרך I, כללים.

³⁸ הצלב האדום הבינלאומי, המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי, 2005, כרך I, כללים, כלל 150.

³⁹ הצלב האדום הבינלאומי, המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי, 2005, כרך I, כללים, כלל 139.

פרק 3: התקפות ישראל והרציונאל שלהן

ישראל טענה שוב ושוב כי צייתה למשפט הבינלאומי לכל אורך העימות בהתקפותיה על לבנון, כולל כיבוד עקרון ההבחנה (לפיו יש להבחין בין אזרחים לבין מטרות צבאיות) ודרישות המידתיות (לפיהן יש לוודא כי התקפות אינן גורמות לאזרחים נזק מופרז ביחס ליתרון הצבאי הממשי והישיר שלו ניתן לצפות). גורמים ישראליים רשמיים אמרו לאמנסטי אינטרנשיונל, כי יועצים לעניין המשפט הבינלאומי בדקו את כל המטרות לפני שהותקפו, וכי הרג האזרחים וההרס שנגרם בלבנון הם בגדר נזק משני או תוצאה של טעויות.

אולם, בסופו של דבר, רשויות ישראליות מאשימות את חיזבאללה בכך שפתח בעימות, ורואות בו אחראי לנפגעים מקרב האזרחים כתוצאה מן ההתקפות שביצעו כוחות ישראליים. לטענתם, השתמשו לוחמי חיזבאללה במכוון באזרחים כ"מגנים אנושיים", דבר שהקשה במיוחד על כוחות ישראליים להימנע מהריגתם ומפציעתם של אזרחים בלבנון. לדוגמה, מיד לאחר ההתקפה שהרגה לפחות 28 אזרחים בבית בכפר קנא ב-30 ביולי (ר' להלן), סקר ראש מטה חיל האוויר הישראלי, תא"ל אמיר אשל, את פעולות הצבא הישראליות:

"מבצעים זה דבר מאוד מסובך. אנחנו מדברים על מאות משגרים ומספר רב של טילים המפוזרים ברחבי לבנון, וכוללים הכול, החל בטווח קצר ועד לטווח ארוך. אנחנו מנסים לפגוע ביסודות של היכולות האלה מכל מקום שניתן, על-מנת ליצור אפקט שבסופו של דבר יוביל להפחתת מספר המשגרים ורמת הדיוק שלהם. בכך אנו מתרכזים. ההתקפה על שרשרת פעילויות שיגור הטילים מתמקדת במשגרים, באנשים המפעילים אותם, בלוגיסטיקה שבעורף המשגרים, ובמרכזי הפיקוד, המפעיל את כוחות השיגור האלה. כאן אנו מדברים על ארגונים צבאיים מאורגנים היטב המפעילים סוגים שונים של נשק; למעשה, הייתי אומר, כמעט צבא סדיר. מרכיבים נוספים שאיתם אנחנו מתמודדים הם שיבוש של היכולת המבצעית שלהם על-ידי פגיעה בנתיבים שבהם הם משתמשים, וירי לתוך מרחבי השיגור על-מנת למנוע או לשבש את הפעילות החלקה שלהם עד כמה שניתן."⁴⁰

אמנסטי אינטרנשיונל מודע לכך שהלחימה בקבוצות גרילה שבסיסה בין אוכלוסיה אזרחית מציבה אתגרים ספציפיים – למשל, זיהוי והשמדה של כלי-נשק הממוקמים בבתיים אזרחיים תוך מזעור הנזק לאזרחים. עם זאת, כללי המשפט הבינלאומי מביאים בחשבון אתגרים כאלה. משמעות הדבר היא שהאתגר שבלחימה בכוחות בלתי-סדירים אסור שתשמש לעולם להצדקת התקפות חסרות הבחנה או בלתי-מדתיות, הימנעות מנקיטה באמצעי זיהור להגנת אזרחים או הפרות חמורות אחרות.

הכללים אף קובעים מגבלות לטקטיקות שבהן רשאויות קבוצות גרילה להשתמש באורח חוקי. גם כאן, האתגרים הניצבים בפני קבוצות חמושות כאשר הן נלחמות בכוחות חזקים יותר, מצוידים ומאורגנים יותר של מדינה, אינם יכולים להוות עילה לביצוע הפרות חמורות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

בתדריך שניתן לאמנסטי אינטרנשיונל בחודש ספטמבר 2006, הצהירו גורמים ישראליים רשמיים כי במהלך המערכה בוצעו רק שתי שגיאות גדולות בידי כוחותיהם – התקפה על מוצב האו"ם סמוך לאל-חייאם שבה נהרגו ארבעה משקיפי או"ם והתקפה על מבנה בקנא שבה נהרגו 28 אזרחים. אולם, ההסברים שסיפקו הרשויות הישראליות בשני המקרים, ככל-הנראה בתגובה לחששות ולהתעניינות ברמה הבינלאומית, היו בלתי-הולמים, והותירו שאלות מפתח ללא מענה.

⁴⁰ מסיבת עיתונאים שערך צה"ל בעקבות תקרית קנא, 30.7.06,

<http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon-+Hizbullah/IDF+press+conference+following+the+Kafir+Qana+incident+30-Jul-2006.htm>

ההתקפות על מוצב האו"ם בסמוך לאל-ח'יאם ועל הבית בקנא

ב-25 ביולי נהרס, על-ידי כוחות ישראליים, מוצב של האו"ם בסמוך לאל-ח'יאם מפגיעה ישירה מן האוויר, לאחר יום של הפגזות ארטילריה בקרבת מקום. האו"ם טען כי במשך מספר שעות יצרו אנשיו קשר שוב ושוב עם גורמים ישראליים רשמיים, וביקשו כי כוחות ישראליים יפסיקו להפגוז בסמוך לבניין האו"ם. יוניפי"ל דיווח כי 21 תקיפות פגעו ברדיוס של 300 מטרים מן הבסיס וכי 12 פגזי ארטילריה נפלו ברדיוס של מאה מטרים, ארבעה מהם פגעו ישירות בבסיס.⁴¹

למחרת הצהירה מועצת הביטחון של האו"ם כי היא "מוזעזעת עמוקות ומוטרדת" מן ההתקפה, וקראה לממשלת ישראל לקיים חקירה מקיפה בנושא.

באותו יום, 26 ביולי, הצהירו הכוחות הישראליים כי הם פועלים "באזור אל-ח'יאם אשר ממנו שיגר חיזבאללה התקפות טילים נגד ישראל". הכוחות הביעו צער על התקרית, ואמרו כי הם "פותחים בחקירה מלאה תוך שיתוף-פעולה הדוק עם האו"ם".⁴²

אולם, ישראל סירבה לקיים חקירה משותפת עם האו"ם, לא גילתה איזה סוג של חקירה היא מנהלת, ואף לא חשפה את תוצאותיה. בעקבות בדיקתה של ועדת חקירה של האו"ם עצמו את התקרית, הצהיר משרדו של מזכ"ל האו"ם:

"ועדת החקירה ציינה כי הרשויות הישראליות קיבלו על עצמן אחריות מלאה לתקרית והתנצלו בפני האומות המאוחדות על מה שהיה, לדבריהם, טעות 'ברמה המבצעית'. לוועדה לא הייתה גישה למפקדי צה"ל ברמה המבצעית או הטקטית שהיו מעורבים בתקרית, ולפיכך, לא היה באפשרותה לקבוע מדוע לא הופסקו ההתקפות על עמדת האו"ם על-אף מחאות חוזרות ונשנות בפני הרשויות הישראליות מצד אנשי או"ם הן בשטח והן במפקדה".⁴³

ב-30 ביולי נהרגו בהתקפה ישראלית על בניין בן שלוש קומות בקנא לפחות 28 אזרחים, רובם ילדים, אשר מצאו במבנה מחסה (לפרטים מלאים ר' פרק 4).

תחילה אמרו גורמים ישראליים רשמיים, כי ישראל הגיבה על ירי קטיושות מאזור הכפר, וכי ייתכן שהתמוטטות הבניין נגרמה כתוצאה מהתפוצצות נשק שחיזבאללה אחסן בו, וכי ההתמוטטות לא נגרמה בשל ההתקפות הישראליות.⁴⁴

עם ההכרזה על השלמת החקירה שלושה ימים לאחר-מכן, הצהירו גורמים ישראליים רשמיים כי "תקיפת הבניין נעשתה בהתאם למדיניות המטה הכללי, בכל הנוגע להפעלת אש כלפי מבנים חשודים בתוך כפרים שתושביהם הוזהרו – מבנים הסמוכים למקומות מהם משוגרות רקטות לעבר מדינת ישראל". גורמים אלה אמרו, כי על-פי המידע שברשותם שימש הבניין "כמחסה למחבלים" ולא היו בו כל אזרחים. בהצהרה נאמר גם שהרמטכ"ל "הנחה לבחון ולעדכן מיידית את מדיניות הפתיחה באש כנגד מטרות חשודות בטרור".⁴⁵

בשני המקרים לא סיפקו הרשויות הישראליות מידע על שיטות החקירה ולא ממצאים מלאים של החקירות שקיימו, כולל מידע לגבי אופי הטעויות שלפי הבנתם נעשו, או לגבי השאלה האם הן זיהו אחריות כלשהי לטעויות אלה. כמו כן, נמנעו הרשויות הישראליות מלציין האם אכן התקיימה הבחינה-מחדש של ההנחיות לפתיחה באש, עליה הוכרז ב-2 באוגוסט, ואם אכן התקיימה, מה היו תוצאותיה.

⁴¹ תדריך שהועבר על-ידי עוזרת המזכ"ל למבצעי השכנת שלום, גיין הול לוט, 26.7.06, שבמהלכו היא ציינה: "למיטב ידיעתנו, שלא כמו בקרבת כמה מבסיסי הסיור האחרים שלנו, לא בוצע ירי של חיזבאללה בקרבה מיידית לבסיס הסיור". <http://www.un.org/News/dh/infocus/jane.htm>.

⁴² אתר האינטרנט באנגלית של צה"ל, "בנוגע למוצב האו"ם בסמוך לאל-ח'יאם", 26.7.06. <http://www1.idf.il/DOVER/site/mainpage.asp?sl=EN&id=7&docid=55107&Pos=27&last=0&bScope=Fa>.lse

⁴³ המזכירות הכללית של האו"ם, מחלקת המידע, "המזכ"ל קיבל דיווח על התקפות שבהן נהרגו משקפים באל-ח'יאם, לבנון", SG/SM/10666.

<http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sgsm10666.doc.htm>

⁴⁴ תא"ל אמיר אשל, ראש מטה חיל האוויר, מצוטט ב-Ynet, 30.7.06.

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3283794,00.html>

⁴⁵ "השלמת החקירה על התקרית בקנא ב-30 ביולי", 2.8.06, אתר דובר צה"ל:

<http://www1.idf.il/DOVER/site/mainpage.asp?clr=1&sl=HE&id=7&docid=55482>

ביחס לתקריות אחרות, הביעו הרשויות הישראליות באופן קבוע צער על נפגעים אזרחיים כתוצאה מתקיפות של כוחות ישראליים, וסיפקו הצהרות בנוגע למדיניות הכללית. עם זאת, כמעט בכל המקרים האחרים, הרשויות הישראליות לא סיפקו כל מידע ספציפי בנוגע לכל תקרית ותקרית, כגון המטרה המיועדת, שיקולי המידתיות ואמצעי הזהירות שנקטו. כל אלה הם מרכיבים חיוניים להערכת חוקיותה של פעולה, בייחוד כאשר הראיות בשטח – עד כמה שהיה ביכולתו של אמנסטי אינטרנשיונל לקבוע במקרים שנכללו בדו"ח זה – אינם מצביעים על שום פעילות צבאית של חיזבאללה בזמן ההתקפה באזורים שהותקפו.

מטרידות במיוחד הן ההכחות מצד גורמים ישראליים רשמיים, לפיהן לא ידעו על נוכחותם של אזרחים במקומות שהותקפו. זאת, בהתחשב בכך שהכוחות הישראליים השתמשו במערכות מתוחכמות לאיסוף מודיעין, ובייחוד במזל"טים שנעשה בהם שימוש נרחב בשמי לבנון במהלך העימות.

ב-19 ביולי נפגע ביתה של משפחת ווהבה בכפר עינאתא פעמיים. כתוצאה, נהרגו מוסא ווהבה בן ה-85 ושכנו הקשיש חוסיין סמחאת. מיד לאחר מכן נפגע בית נוסף, וכתוצאה נהרגו מוסא דרוויש, בתו אמל בת ה-17 ושתי אחייניותיו, זינב, בת 17, וסלווה, בת 20; ועוזרת הבית של המשפחה, עלאווייה מוזמל עוואלי, אזרחית אתיופית. בנו ובתו של מוסא דרוויש נפצעו קשה בהתקפה; המיאם בת ה-18 הייתה שרויה בתרדמת במשך עשרה ימים וסבלה מאובדן זיכרון, ואחיה הצעיר מחמוד סובל משיתוק בשתי רגליו.

הבית שכן מחוץ למרכז הכפר, בקבוצה של מבנים חד-קומתיים שהופרדו זה מזה על-ידי פרדסים. אחיו למחצה של מוסא דרוויש, סמיח, שגר בשכונת לבית שנהרס, אמר לאמנסטי אינטרנשיונל:

"אין פה כלום, אין פה שום התנגדות. רק אנחנו מהמשפחה גרים פה, והדרך נגמרת פה, כך שאין פה אפילו עוברים ושבים. אז אנחנו יודעים מה קורה פה, ולא קרה פה כלום, שום סיבה להפציץ אותנו".

הסברים כללים לגבי מדיניות ופרשנות של המשפט הבינלאומי שפרסמו הרשויות הישראליות, או דונו עם אמנסטי אינטרנשיונל, מעוררים אף הם חששות.

למשל, בתדריך שהעבירו גורמים צבאיים ישראליים בחודש ספטמבר 2006, נאמר לאמנסטי אינטרנשיונל, כי אם יראו חיילים ישראלים אדם משגר רקטה ולאחר מכן נכנס לבית, הם יורשו לתקוף את הבית מבלי לשאול שאלות נוספות. אמנסטי אינטרנשיונל מאמין כי תגובה כזו היא בלתי-מדתית. עצם העובדה שלוחם נכנס לבית אינה הופכת באופן אוטומטי את תקיפת הבית לחוקית: תקיפתו על-מנת להרוג לוחם אחד מבלי לנסות לקבוע האם נמצאים אזרחים בבית מפרה את האיסור על התקפות לא-מדתיות.

מעוררות דאגה היו גם מספר הצהרות פומביות של מנהיגים ישראליים, פוליטיים וצבאיים, המלמדות כי כוחות ישראליים רואים באזרחים שלא נמלטו מדרום לבנון מטרות לגיטימיות. ב-27 ביולי אמר שר המשפטים הישראלי, חיים רמון: "כל מי שנמצא עכשיו בדרום לבנון הוא מחבל שקשור בדרך-כלשהי לחיזבאללה."⁴⁶ השר רמון אמר גם: "כפר כמו בית ג'ביל, שהתערנו בפני תושביו והוא התרוקן מהם ונותרו בו רק אנשי חיזבאללה, צריך לכתוש אותו מהאוויר ועם ארטילריה לפני כניסת כוחות קרקעיים."⁴⁷

באותו יום אמר הרמטכ"ל דן חלוץ במסיבת עיתונאים: "בית ג'ביל הופצץ מהאוויר ובאמצעות ארטילריה במידה מספיקה על-פי חישובינו. זה לא עניין הומניטארי, משום שבית ג'ביל היה ריק מאזרחים ומוקף במחבלים מבפנים ומבחוץ."⁴⁸

46

http://www.ctv.ca/servlet/ArticleNews/story/CTVNews/20060725/Israel_lebanon_fighting_060727/2006-0727?hub=CTVNewsAt11

<http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1153292014162&pagename=JPost%2FJPostArticle%2FShowFu>

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3282288,00.html>, Ynet⁴⁷

<http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon+Hizbullah/Chief+of+Staff+Halutz+No+intention+of+hurting+Syria+or+citizens+of+Lebanon+27-Jul-2006.htm>

אולם, הכפר בינת ג'ביל לא היה "ריק מאזרחים". במהלך שני ימי ההפוגה בהתקפות האוויריות של כוחות ישראליים, ב-31 ביולי וב-1 באוגוסט, כאשר התאפשר לעיתונאים ולנציגי הצלב האדום הבינלאומי לבקר בבינת ג'ביל, הראו כלי התקשורת גופות וניצולים שהוצאו מתוך הריסות בתייהם. שלושה עיתונאים סיפרו לאמנסטי אינטרנשיונל כי נתקלו באישה מיוסרת שחפרה בידיה החשופות והתחננה בפניהם לסייע לה למצוא את אחותה תחת ההריסות. הם סייעו לה, ולבסוף מצאו שתי נשים קשישות, אחת מהן סובלת מנכות ומרותקת למיטתה, ואת אחיהן הקשיש, כולם עדיין בחיים. השלושה, כולם בשנות השבעים לחייהם, היו לכודים תחת הריסות בתייהם במרכז הכפר בינת ג'ביל במשך למעלה משבוע.

חששות דומים מעורר תוכנם של הכרוזים שפיזרו כוחות אוויר ישראליים שוב ושוב בדרום לבנון, המזהירים מפני התקפות צפויות ומורים לאוכלוסייה להתפנות. מטריד במיוחד הוא כרוז מה-7 באוגוסט, שבו הוכרז כי "כל כלי-רכב מכל סוג שהוא שינוע מדרום לנהר הליטאני יופצץ בחשד להובלת רקטות, ציוד צבאי ומחבלים". הכרזה זו מפרה באופן בוטה את עקרון ההבחנה ואת ההנחה המוקדמת בדבר המעמד האזרחי: התקפה המבוצעת תוך יישום של איום זה היא בבחינת התקפה חסרת הבחנה ועלולה להוות גם התקפה ישירה על אזרחים.

מבחינת כרוזים נוספים ודפוסי התקפה נראה כי כוחות ישראליים כיוונו את התקפותיהם אל סוגים מסוימים של כלי רכב כגון משאיות, מכוניות מסחריות ואופנועים, מתוך הנחה שאלה משמשים את לוחמי חיזבאללה. בכרוז מה-25 ביולי נאמר כי "טנדרים" או "משאיות" עלולים להיות מופצצים על רקע זה. אמנסטי אינטרנשיונל תיעד (ר' פרק 4) שתי התקפות אוויריות קטלניות על מכונית מסחרית של מאפייה ועל אופנוען, שאירעו שתייהן ב-6 באוגוסט, סמוך לשיירה הומניטארית של האו"ם שנסעה מצפון לצור.

כאשר נשאלו על-ידי אמנסטי אינטרנשיונל בספטמבר 2006 לגבי תקיפות אלה, ענו גורמים ישראליים רשמיים, כי ברוב המקרים היה קיים מידע מודיעיני לפיו כלי הרכב אליהם כוונה ההתקפה היו "בשירות חיזבאללה". אולם, גורמים אלה ציינו עוד, כי לאחר שהאוכלוסייה הוזהרה, ועזבה ברובה, הם ראו במשאיות הנעות עדיין בדרכים מטרות לגיטימיות. זאת, בייחוד במקומות כמו הכביש הראשי המקשר בין לבנון לסוריה. אמנסטי אינטרנשיונל מאמין כי כל התקפה שאינה מביאה בחשבון באופן מלא את הנסיבות הספציפיות של כל מקרה מפרה את ההנחה המוקדמת בדבר המעמד האזרחי, ומהווה התקפה חסרת הבחנה, וייתכן שגם התקפה ישירה על אזרחים.

בכל מקרה, הימלטות כלל לא הייתה ערובה לביטחון. כוחות ישראליים תקפו אזרחים שעזבו את כפריהם ונסעו צפונה בתגובה להוראות רשויות הצבא הישראליות, אשר הועברו באמצעות כרוזים שפוזרו מן האוויר ובאמצעים אחרים. ישראל לא סיפקה שום הסבר הולם למקרים ספציפיים של הרג אזרחים בלתי-חמושים בנסיבות כאלה.

התקפו בעת מנוסתם

"הצבא אמר לנו לעזוב את הכפר, אבל אלה שאכן עזבו הופצצו ונהרגו. למה? מכונית מלאה ילדים!"

כך תיאר בן למשפחת עבדאללה, ששרדה התקפה ישראלית על שיירה של משפחות שנמלטו מן הכפר מרוואחין את ייאושו ומבוכתו. בהתקפה, ב-15 ביולי, נהרגו 23 אזרחים, רובם ילדים. תושבי מרוואחין פינו את כפרם רק לאחר שהצטוו לעשות כך על-ידי חיילים ישראלים שהיו מצוידים ברמקולים. הניצול אמר:

"חיילים ישראלים שהיו ליד גדר הגבול האשימו אותנו בעזרה להתנגדות ואמרו אנחנו חייבים לעזוב, אבל לנו אין שום קשר להתנגדות. היה רק לוחם חיזבאללה אחד מהכפר, ואנחנו הבהרנו לו שאנחנו מתנגדים לכל התקפה מקרבת הכפר או לכל כלי נשק בתוך הכפר."

כשהגיעה השיירה לאזור שבין שמעה לביאדה, היא נקלעה להתקפה מתמשכת, ככל-הנראה בידים מסוקים ואוניית קרב ישראליים ששיגרו לעברה טילים. מניין ההרוגים של תקרית זו בלבד מצמרר:

זאהרה פארס עבדאללה, בת 45, אם לעשרה, בנה הדי, בן 6, ובתה מירנה, בת 12; סנאא מוחמד עבדאללה, בן 30, וחמשת ילדיה – עלי, בן 15, מוחמד, בן 13, חוסיין, בן 12, חסן, בן 10, ולמא, בת שנתיים; מוחמד מוסא ר'אנאם, בן 47, אשתו סוהא בת ה-35, וששת ילדיהם – קסאם, בן 16, מוסטפא, בן 15, חוסיין, בן 11, פטימה, בת 14, זינב, בת 10 ודוע, בת 7; מרים בראהים עבדאללה,

בת 27; עלי כמיל עבדאללה, בן 55, בנו מוחמד בן ה-17 ואמו הקשישה סובחה חסן עבדאללה; ושתי אחיותיה הקשישות, לטיפה ופאווייה אבו חדלא.

רבים אחרים נפצעו באורח קשה, כולל קשיש, מוסא תוחאן סייף, שאיבד את שתי רגליו.

תחום נוסף המעורר דאגה הוא פרשנותה של ישראל למושג "יתרון צבאי" בבואה לבחון מידתיות. ישראל גורסת כי היתרון הצבאי "אינו מתקפה ספציפית זו אלא מן המבצע הצבאי בשלמותו".⁴⁹ גורמים ישראלים רשמיים ציינו בפני אמנסטי אינטרנשיונל כי עצם העובדה שאובייקטים מסוימים, כגון מתקני חשמל ודלק, עשויים להביא ליתרון צבאי, יש בה, לדעתם, כדי להפוך אותם למטרות לגיטימיות.

פרשנות זו היא רחבה מדי. יתרון צבאי לגיטימי אינו יכול להיות כזה שהוא רק בגדר אפשרות או יתרון בלתי-מוגדר, אחרת ניתן יהיה להשתמש בפרשנות זו באורח יעיל על-מנת להצדיק כל התקפה, שכן כמעט כל האובייקטים האזרחיים עשויים, באופן פוטנציאלי, לשמש למטרות צבאיות, אפילו מזון ומים. תחת זאת, מן ההכרח להגיע תמיד לאיזון בין יתרון צבאי ונוק צפוי לאזרחים, וכוחות צבאיים חייבים להימנע מתקיפה אם זה האחרון עולה קודמו.

דפוסי ההתקפות הישראליות על התשתיות בלבנון והיקפן, בשילוב עם הצהרות גורמים ישראלים רשמיים, משקפים פרשנות רחבה מדי של מושג היתרון הצבאי. נוסף על הפגיעה ביכולתו הצבאית של חיזבאללה, נועדו התקפות אלה, ככל הנראה, להטיל מעין עונש קולקטיבי על תושבי לבנון, על-מנת לגרום לממשלת לבנון לצאת נגד חיזבאללה.⁵⁰ בהקשר זה, כך נראה, ביצעו כוחות ישראלים התקפות ישירות על אובייקטים אזרחיים, כגון הרס מפעלים, הנמל הימי הקטן אל-קוזעי, וסירות הדיג שעגנו בו (ר' פרק 5).

גורמים ישראלים רשמיים הדגישו בהצהרותיהם את אופיין העונשי האפשרי של ההתקפות הללו על תשתיות. בשלביו המוקדמים של העימות, לאחר שחיזבאללה לקח בשבי את שני החיילים הישראליים, איים רמטכ"ל צה"ל: "אם החיילים לא יוחזרו, אנו נחזיר את השעון בלבנון עשרים שנה אחורה".⁵¹ על-פי עיתון הגירוזלם פוסט, איים קצין בכיר בצה"ל, כי ישראל תהרוס את תחנות הכוח של לבנון אם לוחמי חיזבאללה ישגרו טילים ארוכי טווח אל מתקנים אסטרטגיים בצפון ישראל.⁵² ב-24 ביולי, בתדריך לעיתונות שהועבר על-ידי קצין בכיר בחיל האוויר הישראלי, נאמר לעיתונאים כי הרמטכ"ל הורה לצבא להרוס עשרה בניינים בבירות על כל מתקפת רקטות קטיושה על חיפה.⁵³ על-פי עיתון הניו-יורק טיימס, אמר הרמטכ"ל, כי התקיפות האוויריות נועדו להפעיל לחץ על גורמים לבנוניים רשמיים, ולהעביר לממשלת לבנון מסר לפיו עליה לקבל על עצמה את האחריות למעשיו של חיזבאללה.⁵⁴

מכל מקום, נראה כי הרבה מהרס התשתיות שישראל הסבה בלבנון רק הקשה על אזרחים במנוסה ועל שיירות הומניטאריות, ולא מנע מלוחמי חיזבאללה להעביר לוחמים או ציוד.

ג'ייה – אסון סביבתי

להפצצת תחנת הכוח ג'ייה בידי ישראל ב-13 וב-15 ליולי הייתה השפעה הרסנית על הסביבה, כמו גם על הכלכלה ועל פרנסתם של רבים.

בין 10,000 ל-15,000 טון מזוט נשפכו אל-תוך הים. 55,000 טונות נוספים נשרפו, העלו עשן סמיך ופיזרו רסיסי נפט על-פני אזור נרחב.

⁴⁹ משרד החוץ הישראלי, בתגובה לתקיפת חיזבאללה מלבנון: בנושא המידתיות, 25.7.06, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Law/Legal+Issues+and+Rulings/Responding+to+Hizbullah+attacks+from+Lebanon-Issues+of+proportionality+July+2006.htm>

⁵⁰ ר' "הרס מכוון או נזק נלווה?", התקפות ישראל על תשתיות אזרחיות, שם.

⁵¹ <http://www.cnn.com/2006/WORLD/meast/07/12/mideast/>

⁵² "IAF continues attack on Lebanon", גירוזלם פוסט, 17.7.06.

⁵³ "High-ranking officer: Halutz ordered retaliation policy", גירוזלם פוסט, 24.7.06.

⁵⁴ "Israel Vowing to Rout Hezbollah", ניו יורק טיימס, 15.7.06.

הנפט שנשפך כיסה כ-120 ק"מ מחוף הים-התיכון, בדרגות שונות, ואזורים גדולים של קרקעית הים זוהמו. נזק נגרם למערכות האקולוגיות החופית והימית, כולל ציפורים ודגים.⁵⁵

מנהל תחנת הכוח, עבד א-רזאק אל-איתאני, מסר לאמנסטי אינטרנשיונל כי המאגר הראשון, ובו 10,000 טון דלק, נפגע בהתקפה אווירית ב-13 ביולי. יומיים לאחר-מכן נפגע מאגר ובו 15,000 טון דלק, והאש התפשטה למאגר שהיו בו 25,000 טון דלק. אל-איתאני מסר כי אדם אחד נפגע קל בהתקפה, וכי מספר אנשים, כולל הוא עצמו, נפגעו משאיפת עשן.

ממשלת לבנון מעריכה כי יחלפו עשר שנים עד להתאוששותו המלאה של האזור; האו"ם מעריך את עלות הניקוי הראשוני ב-64 מיליון דולרים (ארה"ב).

כיוון שתחנת הכוח ומאגרי הדלק שלה ממוקמים ממש בצמוד לים, היה סביר ביותר להניח כי לפגיעה בהם יהיו תוצאות הרסניות מיידיות והשפעות ארוכות טווח על הסביבה הימית. סיכונים כאלה, חורגים ללא ספק מכל יתרון צבאי שניתן לצפות לו. אמנסטי אינטרנשיונל מאמין כי ההתקפות על תחנת הכוח גייה היו בלתי-מידתיות. התקפות אלה מפרות גם את האיסור על שיטות או אמצעי לחימה שניתן לצפות כי ייגרמו נזק נרחב, ארוך טווח וחמור לסביבה.

על אותן התקפות ישראליות שככל הנראה היו בלתי-מדתיות באופן בוטה, נמנו ההתקפות על שכונת ד'חייה בדרום בירות, שם נמצאה מפקדת חיזבאללה.

ד'חייה ספגה הפצצות נרחבות וכבדות מן הים ומן האוויר, אשר נמשכו זמן רב לאחר שתושביה נמלטו. ההפצצות גרמו לנזק נרחב – על-פי דיווחים, נהרסו כ-250 בניינים רבי-קומות ובהם לפחות 4,000 דירות.⁵⁶ על-פי ההערכות בין 30,000 ל-60,000 בני אדם איבדו את בתיהם.⁵⁷ בעוד מרכזי הפיקוד הצבאיים הממוקמים במפקדת חיזבאללה יכולים היו להיות מטרה לגיטימית, מהיקף הנזק עולה כי אפשר שהתקפות ישראליות כוונו לכל מבנה שעשויה הייתה להתקיים בו כל פעילות הקשורה לחיזבאללה, כולל פעילויות לא-צבאיות. אם אמנם כך הדבר, הרי שניתן להגדיר פעולות אלה כהתקפות ישירות על אובייקטים אזרחיים, וייתכן שאלה אף בוצעו כסוג של ענישה קולקטיבית לתושבי ד'חייה.

לכל אורך המלחמה תקפו כוחות ישראליים את דרום לבנון, מן האוויר, מן הים ומן היבשה, כשהם משגרים אלפי פגזים, למעשה, מידי יום. הפצצות אלה הרגו אזרחים והרסו אלפי בתים ומבנים אחרים, או הוציאו אותם מכלל שימוש. ייתכן שהייתה זו חלק מן הטקטיקה שתוארה על-ידי צה"ל כ-"ירי אל מרחבי השיגור על-מנת למנוע או לשבש את הפעילות החלקה שלהם [של חיזבאללה] עד כמה שניתן".⁵⁸

עם זאת, הפצצות הארטילריה של דרום לבנון היו חסרות-הבחנה. "במלחמה האחרונה בלבנון ירינו כמו משוגעים, בלי להישמע לשום טווחי ביטחון" אמר, על-פי דיווח, קצין תותחנים.⁵⁹ חיילי ישראל אמר לאמנסטי אינטרנשיונל כי ליחידת התותחנים שלו ניתנו בראשית חודש אוגוסט נקודות ציון של מטרות המתאימות ל"הצפה" – הפגזה צפופה – של מספר כפרים לבנוניים, שאחד מהם היה, כך סבר, טיאבה (ר' פרק 4).

ברובם המכריע של המבנים ההרוסים שבחן, לא מצא אמנסטי אינטרנשיונל ראיות כלשהן המצביעות על-כך שהבניינים שימשו את לוחמי חיזבאללה כמקומות מסתור או לאחסון כלי-נשק. ברוב המקרים, עולה מדפוס ההרס כי הנכסים הותקפו על-מנת להוציא אותם מכלל שימוש ולא על-מנת להרוג לוחמים מסוימים או להרוס כלי נשק שהיו מאוחסנים בהם. דפוס הנזק שנגרם למבנים מן הארטילריה שהומטרה עליהם לא היה מונע, בדרך כלל, מחיזבאללה לחלץ מהם כלי-נשק, אם אכן אוחסנו במקום. במבנים הרבים ששרדו, לא התרשמו נציגי אמנסטי אינטרנשיונל כי במקום

⁵⁵ דו"ח בחסות הוועדה למדיניות סביבתית, כלכלית וחברתית של איגוד השימור העולמי וארגון "הקו הירוק" (בירות), ואשר נכתב על-ידי פרופ' ריצ'ארד סטיינר, "שפיכת הנפט בלבנון, משלחת הערכה/תגובה מהירה", 11.10.06.

⁵⁶ ממשלת לבנון, הכנת השטח לשיקום ארוך טווח: תהליך ההתאוששות הלאומית הראשונית, ועידת שטוקהולם להתאוששות הראשונית של לבנון, 31.8.06, עמ' 10; וראוין שערך אמנסטי אינטרנשיונל עם אגף "ג'יהאד אל-בינא" של חיזבאללה. תוכנית הפיתוח של האו"ם (UNDP), מעריכה כי בסה"כ נהרסו 35,000 בתי מגורים ובתי עסק לבנוניים.

⁵⁷ דו"ח של ארבעה מומחים לזכויות האדם מטעם האו"ם על מסעם ללבנון ולישראל, 2.10.06, הערה מס' 68, המתייחסת להערכות מן השטח של אגף "ג'יהאד אל-בינא" של מחיזבאללה.

⁵⁸ מסיבת עיתונים של צה"ל בעקבות תקרית קנא, 30.7.06, שם.

⁵⁹ הקצין התייחס למטר הארטילריה שהרג 19 אזרחים בבית חאנון שברצועת עזה, ב-8.11.06. "הארץ" מהדורה אנגלית, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/785903.html>, 9.11.06.

התחוללה תבערה כזו שהייתה נגרמת לו נפגע מצבור תחמושת, גם כאשר פרצה במקום אש כתוצאה מהשימוש בתחמושת מבעירה או בשל גורמים אחרים.

בשלושת הימים האחרונים של העימות, לאחר שהוסכם על הפסקת אש, הוגברו התקיפות האוויריות והארטילריות של ישראל, וכללו שימוש נרחב בנשק מצרר באזורי מגורים. כארבע מיליון פצצות מצרר קטנות, שכרבע מהן לא התפוצצו, פוזרו מעל דרום לבנון ונחתו בכפרים, בתים, שדות, כבישים ומטעים, כמתואר בפרק 5.

ב-17 באוגוסט 2006, נפצעו מרווה וסכנה מרעי, שתיהן בנות 12, וחסן טחיני, בן 10, כאשר פצצת מצרר קטנה התפוצצה בקרבת ביתם בכפר עייט א-שעב. מרווה אמרה לאמנסטי אינטרנשיונל כי כאשר היא, סכנה וחסן, שיחקו בהריסות ביתן של קרוב משפחה, אשר נהרס בידי כוחות ישראלים, היא הבחינה בחפץ קטן.

"הרמתי את הפצצה אבל לא ידעתי שזו פצצה. חסן אמר לי לזרוק את זה וכשזרקתי את זה, זה התפוצץ".

כל שלושת הילדים נפצעו. חסן נפגע קשה בבטנו. מרווה וסכנה נפגעו מרסיסים בכל חלקי גופן. הרופא שבדק את חסן ראשון אמר:

"הפצעים של הילד היו איומים. המעיים שלו היו תלויים בחוץ ואנחנו דאגנו מאוד שהוא עשוי לאבד אותם. למרבה המזל הוא שרד".

אמה של מרווה אמרה לאמנסטי אינטרנשיונל:

"ביום אחרי שהמלחמה התחילה לקחתי את הילדים וברחנו בגלל שהצבא הישראלי הפציץ את הכפר. היינו חודש רחוק מהבית וחזרנו רק ב-15 באוגוסט, היום שאחרי סוף המלחמה, אבל מצאנו שהבית שלנו נהרס ועכשיו אנחנו גרים אצל קרובי משפחה. חשבתי שלפחות נהיה בטוחים עכשיו שהמלחמה נגמרה, אבל בכל מקום יש פצצות שלא התפוצצו. עכשיו אין לנו אפילו בית, ובית הספר יתחיל מאוחר השנה בגלל שבתי הספר וכל הדברים נהרסו בכפר, אז הילדים משחקים בחוץ יותר ואני מפחדת מאוד בכל פעם שהילדים מחוץ לטווח הראייה שלי".

פצצות מצרר מהוות סכנה חמורה לאוכלוסייה האזרחית. פצצות המשנה שהן מפזרות הן קטנות ובעלות צורות שונות – חלקן בצורה של כדורי טניס ואחרות נראות כמו סוללה של פנס. בשל צורתן, ילדים נמשכים אל הפצצות ואף קשה הרבה יותר לזהותן, לעומת תחמושת אחרת שלא התפוצצה.

הפצצות הקטנות שלא התפוצצו, שמספרן רב ביותר, ממשיכות להרוג לפצוע באופן חסר הבחנה, וניתן לצפות כי הדבר יימשך בשנים הבאות. ישראל הגנה על השימוש שעשתה בפצצות מצרר, בטענה כי נשק זה חוקי על-פי המשפט הבינלאומי וכי עשתה "מאמצים רבים" להימנע מפגיעה באזרחים. אולם, השימוש בנשק מצרר כפוף לכללי המשפט ההומניטארי הבינלאומי בדיוק כמו כלי-נשק אחרים, ומבחינה זו השימוש הנרחב בו באזורים מאוכלסים מהווה בביור התקפה חסרת-הבחנה.

אמנסטי אינטרנשיונל הבחין גם בדפוס של הרס כתוצאה מהתקפות ישראליות, המצביע על-כך שכוחות ישראלים תקפו אובייקטים החיוניים להשרדות האוכלוסייה האזרחית, כולל מרכולים ונקודות אחרות להפצת מזון, תחנות דלק ותחנות לשאיבת מים. המצור הימי והאווירי שהטילה ישראל מראשית העימות ועד כמעט ארבעה שבועות לאחר הפסקת האש הגביר את השפעתו של דפוס הרס זה. ישראל טענה כי המצור היה הכרחי על-מנת לנתק את אספקת הנשק וכל אספקה אחרת לחיזבאללה, וכי לאחר הפסקת האש היא עיכבה את הסרת המצור כדי שכוח שמירת השלום הבינלאומי יוכל, בטרם תעשה זאת, להתפרס בשטח כדי למנוע את חימושו מחדש של חיזבאללה מן הים ומן האוויר.

אף שהמשפט ההומניטארי הבינלאומי אינו אוסר על הטלת מצור, אסור שהדבר ימנע מאספקה של מזון ומוצרים חיוניים אחרים להגיע לאזרחים. המצור הישראלי אכן מנע אספקה חיונית וסיוע הומניטארי מן האנשים שנזקקו להם, או עיכב את הגעתם, וייתכן שהוטל כמעין ענישה קולקטיבית, ולא רק על-מנת למנוע פעילות צבאית של חיזבאללה.

חשוב וחיוני שמידע המצביע על הפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי – כמו הראיות שהוצגו בדו"ח זה – ייחקרו כיאות. חקירה כזו נחוצה על-מנת שהאחראים להפרות, ובהן גם פשעי מלחמה,

יובאו לדין ; יש להעניק לקורבנות פיצויים מלאים ; וליישם מדיניות חדשות ואמצעים חיוניים
נוספים על-מנת למנוע את הישנותן של הפרות אלה.

פרק 4: אזרחים תחת אש

אזרחים לכודים

"היה מסוכן לנסוע בדרכים, אבל היה מסוכן גם להישאר בבתים שלנו". בן משפחת עוואדה, שתשעה מבניה נהרגו בביתם מפגיעת טיל ישראלי ב-17 ביולי.

האינטנסיביות של ההפצצות הישראליות מתחילת המלחמה הביאה לכך שבתוך כמה ימים נמלטו צפונה מרביתם של חצי מיליון תושבי דרום לבנון ועשרות אלפי מבקרים. עם זאת, רבים נותרו לכודים במשך ימים ושבועות ועד 120,000 אנשים נשארו בכפרים ובעיירות בדרום לבנון במהלך כל העימות, ונאלצו להתמודד עם הפצצות ישראל.⁶⁰

חלק מן הנשארים לא יכלו להימלט בשל גילם או בשל מחלה. אחרים רצו לעזוב אך חששו שהדרך תהיה מסוכנת מדי, או שלא עמדו לרשותם האמצעים לכך. חלק מן התושבים לא רצו לנטוש את בתיהם.

עזיבת הכפרים החלה כבר בימיה הראשונים של הלחימה. עם זאת, ההתקפה הישראלית על כלי-רכב שנמלטו מן הכפר מרוואחין ב-15 ביולי (ר' פרק 3), וההתקפות הנרחבות על דרכים ועל תשתיות אחרות, הרתיעו ככל הנראה רבים מעזיבה. ב-30 ביולי הכריזה ישראל על השעיית התקיפות מן האוויר למשך 48 שעות, החל מיום המחרת. רבים מתושבי הכפרים בדרום, שטרם ברחו, ניצלו את ההזדמנות ונמלטו. עד סוף חלון ה-48 השעות, ב-1 באוגוסט, נרשמה נטישה נרחבת ברבים מהכפרים בדרום לבנון.

בשבוע השני לעימות פיזרו הכוחות הישראליים כרוזים מן האוויר ברחבי דרום לבנון, בהם הונחו התושבים לעזוב. ככלל, לא הוזכרו בכרוזים כפרים ספציפיים, אלא ניתנה בהם הנחייה כללית לפנות את כל האזור שמדרום לנהר הליטאני.

אולם, בשלב זה כבר התקשו התושבים מאוד לעזוב. דרכים רבות לא היו כשירות למעבר, והתקפות הכוחות הישראליים, שכוונו נגד כלי-רכב בתנועה, הפכו את הנסיעה בכבישים שנותרו פתוחים למסוכנת יותר ויותר.

כמו כן נוצר מחסור בדלק, כתוצאה מן המצור ובשל תקיפות של כוחות ישראליים על מאגרי דלק ועל תחנות דלק. רוב התחנות שהדלק בהן לא אזל ושלא נהרסו נסגרו על-ידי בעליהן מחשש שמא יהפכו מטרה להתקפה. כתוצאה מכך, אפילו אלה שלרשותם עמדו מכוניות לא יכלו, לעיתים קרובות, למצוא דלק.

עבור מי שלא הייתה ברשותו מכונית, האמיר באופן ניכר אפילו מחירן של נסיעות קצרות, בשל המחסור בדלק ובשל הסכנה הכרוכה בנסיעה. עלות הבריחה הייתה מעל ליכולתם הכספית של רוב האנשים. לעיתים קרובות אפילו מי שיכול היה להרשות לעצמו את המסע, לא יכול היה ליצור קשר עם הערים על-מנת להסדיר תחבורה, שכן בשלב זה כבר נותקו רשתות הטלפון והחשמל כתוצאה מההפצצות הישראליות, ואנשים לא יכלו לשוחח בטלפון קווי או לטעון את מכשירי הטלפון הניידים שלהם, כיוון שלא היה חשמל.

הכרוזים שפיזרו כוחות ישראליים הורו תחילה לכלל האנשים לעזוב את כל האזור שמדרום לנהר הליטאני, בו חיים כ-500,000 תושבים. בכרוזים שפורזו מאוחר יותר נאמר כי כל כלי-רכב מכל סוג שהוא באזור יותקף. האזרחים הושמו אפוא במצב בלתי-אפשרי, שבו יהיו נתונים לסכנת חיים בין אם יישארו ובין אם יעזבו. אפילו עזיבה בשיירות שתואמו עם הכוחות הישראליים לא הייתה ערובה לביטחון, כפי שניתן ללמוד מן ההתקפה על הנמלטים ממרג' עיון ב-11 באוגוסט (ר' להלן).

לתושבי הכפרים החיים מדרום לנהר הליטאני

בשל פעולות הטרור המבוצעות נגד מדינת ישראל מכפריכם ומבתיכם, נאלץ צבא ההגנה לישראל

⁶⁰ <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/SODA-6S42E2>

לנקוט בפעולות תגמול מיידיות נגד מעשים אלה אפילו בתוך כפריכם.

למען ביטחונכם!!!

הנכם מתבקשים להתפנות מיד מכפריכם אל מעבר לנהר הליטאני⁶¹

לתושבי לבנון

שימו לב להוראות אלה!!

צבא ההגנה לישראל יגביר את פעילויותיו ויפציץ באורח כבד את כל האזור ממנו משוגרים טילים נגד מדינת ישראל.

כל מי שנוכח באזורים אלה מסכן את חייו!

בנוסף, כל טנדר או משאית שינועו מדרום לנהר הליטאני ייחשדו בהובלת טילים וכלי-נשק ועלולים להיות מופצצים.

עליכם לדעת שכל מי שנוסע בטנדר או במשאית מסכן את חייו.

מדינת ישראל.⁶²

לאזרחים הלבנונים מדרום לנהר הליטאני

קראו הודעה זו בעיון ומלאו אחר ההוראות

צה"ל יסלים את פעולותיו, ויכה בכוח גדול בקבוצות הטרור המנצלות אתכם כמגנים אנושיים, ואשר משגרות מבתים טילים למדינת ישראל.

כל כלי-רכב מכל סוג שהוא שינוע מדרום לנהר הליטאני יופצץ, בחשד להובלת טילים, ציוד צבאי ומחבלים.

כל מי שנוסע בכל כלי רכב שהוא מסכן את חייו.

מדינת ישראל.⁶³

כרוזים אלה לא הגיעו לכל הכפרים, ובאזורים מסוימים פוזרו הכרוזים רק לאחר שהכפר כבר הופצץ.⁶⁴ בכפרים בהם ביקר אמנסטי אינטרנשיונל אמרו אנשים רבים כי לא ראו כרוזים כלשהם. הכרוזים הוזכרו רבות בשידורי הרדיו והטלוויזיה הלבנוניים והבינלאומיים, אולם בכפרים רבים איבדו התושבים בשלב מוקדם מאוד את הגישה לכלי התקשורת ולאמצעי התקשורת עם שאר העולם, שכן ההתקפות הישראליות הרסו רשתות חשמל, שידור ותקשורת.

אחרים, שראו כרוזים המודיעים כי הכוחות הישראליים יפציצו את האזור ממנו משוגרים טילים או שמעו אודותיהם, הגיעו למסקנה כי בטוח יותר להישאר בבית, כאשר ידעו שהטילים אינם משוגרים

⁶¹ כרוזים שפוזרו ב-21 ביולי – תורגם מערבית על-ידי אמנסטי אינטרנשיונל.

⁶² כרוזים מה-25 ביולי, משרד החוץ הישראלי, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon-+Hizbullah/IDF+warns+Lebanese+civilians+to+leave+danger+zones+3-Aug-2006.htm>

⁶³ כרוזים מה-7 באוגוסט אשר לוו באזהרות זהות בשידורי רדיו, שם.

⁶⁴ כרוזים ישראליים הקוראים לתושבים לפנות את השכונות שלום ובורג' אל-בראג'ינה, בפרבר שייה בבירות, פוזרו מספר ימים לאחר שאזור זה כבר הופצץ.

ממקום סמוך. כמו כן סברו כי אם ייסעו, הם עלולים להיקלע ללא כוונה לאזורים שמשוגרים מהם טילים או שמתרחשים בהם עימותים קרקעיים בין הכוחות הישראליים ללוחמי חיזבאללה.

בכפרים מסוימים, כגון עינאתא, עיטרון ובינת ג'יבל, שבסביבתם נכחו הכוחות הישראליים מאז שלביו המוקדמים של העימות, היו התושבים עד מהרה לכודים בלחימה שהתנהלה סביב כפריהם. בכפרים אחרים היו התושבים מודעים לכך שכוחות ישראליים נכנסו ללבנון על-מנת להילחם בחיזבאללה על הקרקע, אולם לא ידעו את מיקומם המדויק של כוחות אלה, ולכן חששו לנוע.

נהרגו בבתיהם

"לאף אחד מאיתנו לא היה שום קשר למלחמה. אני לא מבינה למה הם הפציצו את הבית שלנו". פאטמה אל-אחירס, שאיבדה 12 מבני משפחתה כאשר ביתם בכפר עיטרון נפגע בהתקפה ישראלית ב-16 ביולי.

מיומו הראשון של העימות, ב-12 ביולי, דווח על תקיפות ארטילריה של ישראל על כפרים ברחבי דרום לבנון. ביום השני לעימות, פגעו תקיפות מן האוויר בבתיים בכפרים רבים, והרגו עשרות אזרחים.

במקרים בהם נתמקד בפרק זה לא מצא אמנסטי אינטרנשיונל כל ראיות לפעילות צבאית של חיזבאללה בתוך האזורים שהופגזו או בסמוך להם. אמנסטי אינטרנשיונל ביקש מן הרשויות הישראליות מידע באשר למרבית המקרים הללו, ובייחוד בכל הנוגע לסיבות להתקפות שבהן נהרגו ונפצעו אזרחים, ולאופן הצדקתן על-פי חוקי המלחמה. הרשויות הישראליות אמרו לאמנסטי אינטרנשיונל כי המטרות נבחנו ואושרו לאחר ייעוץ משפטי, אולם לא סיפקו פרטים נוספים. עד ליום זה, לא סיפקו הרשויות הישראליות את המידע הנוסף אותו ביקש אמנסטי אינטרנשיונל, ואשר ממנו ניתן יהיה ללמוד האם התקפות אלה עונות על דרישות המשפט ההומניטארי הבינלאומי. בהתבסס על הראיות הזמינות, ובהיעדר המידע הספציפי שביקש הארגון, גורס אמנסטי אינטרנשיונל, כי סביר שההרג והפגיעה של האזרחים היו תוצאה של הפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי שבוצעו על-ידי כוחות ישראליים.

זיבקיין – 13 ביולי

ב-13 ביולי נהרגו 12 בני משפחת בזיע בעת שסעדו את ארוחת הבוקר, ושניים נוספים נפצעו, בתקיפה אווירית על ביתה של פאטימה אחמד בזיע בת ה-78, במרכז זיבקיין. כמה מבני המשפחה שגרים בבתיים אחרים בכפר שהו עם הסבתא, אם על-מנת לארח לה לחברה ואם בשל חששם שהשהייה בבתיהם שבשולי הכפר, שהופגזו יום קודם לכן, מסוכנת יותר.

על ההרוגים נמנו: פאטימה אחמד בזיע; אחותה תיניה בת השישים; בתה אמל בת ה-44 ושלוש בנותיה, חיילוד, בת 18, פרח, בת 14 ועזיזה, בת 12; כלתה מרים אל-חוסייני בזיע, בת ה-45 ושלושת בניה שלה: התאומים מאלכ ומוחמד בני ה-17 וחוסייין בן ה-12; כלתה סועאד נאסור בזיע, בת ארבעים, ונכדה וואאיל בזיע, בן ה-18.

שני בניה של פטמה, עלי ודרוויש בזיע, אמרו לאמנסטי אינטרנשיונל בלבנון:

"ישבנו במרפסת ושתינו קפה... היה שקט כבר כמה שעות; שמענו קצת הפגזות מסביב לכפר בסביבות חמש לפנות בוקר, אבל לא אחר-כך. היו הפגזות גם בערב הקודם, בסביבות שבע בערב, גם כן בסביבות הכפר, ולא בכפר עצמו. הלכנו לבית של אמא שלנו כדי להיות איתה. זה היה בית ישן וחזק; הוסיפו קומה שנייה על הקומה הראשונה הישנה... אנחנו לא יודעים אם הפצצה חדרה דרך הגג או מהצד. זה הרגיש כמו שני פיצוצים; נזרקנו משם, החוצה מן הבית".

עלי ודרוויש נפצעו שניהם קשה. עלי, שאיבד בהתקפה את אשתו מרים ואת שלושת ילדיו (מאלכ, מוחמד וחוסייין), סבל מפגיעת ראש ואפו וקרוסולו הימני נשברו. דרוויש, שאיבד את אשתו סועאד, סבל מפגיעת ראש, כוויות קשות, פגיעות רסיסים בכל חלק גופו הימני ופגיעות חמורות בגידים ברגלו השמאלית. הוא אושפז בבית חולים למשך 27 יום, ארבעה מהם בטיפול נמרץ.

זהרה בנדר, שכנה של משפחת בזיע, אמרה לאמנסטי אינטרנשיונל:

"הלכתי לבית של השכנה שלי, פטמה, בסביבות שמונה בבוקר, כדי לשאול קצת קמח כדי לאפות לחם... הם הזמינו אותי להישאר ולאכול איתם ארוחת בוקר אבל נשארתי רק כמה

דקות וחזרתי הביתה להכין ארוחת בוקר. הייתי בבית רק זמן קצר כשהבית שלהם הופץ. זה היה נורא, אי אפשר לתאר את זה; חלק מהגופות עפו אל מחוץ לבית, רחוק. הגופות של החמישה שאני עזבתי בחדר השינה נשארו באותו מקום. הגופה של פטמה הייתה מפורקת לחתיכות, הגופות של פרח ונעים עפו לשדות, ועלי נזרק גם הוא רחוק; לא יכולתי להאמין שמישהו שרד. את הגופה של מרים לא מצאו במשך ימים".

זהרה בנדר תיארה את החוויה הקשה שעברה עליה ועל בני משפחתה בשבוע שלאחר ההתקפה:

"אחרי שהבית של פטמה הופץ הדברים בכפר נעשו קשים מאוד. אנשים שגרו בשולי הכפר פחדו. הרבה קרובי משפחה באו לבית שלי, בגלל שהוא פחות חשוף. היינו בערך עשרים. ביום שישי, בשעות הערב המוקדמות, היו הרבה הפגזות ועוד קרובי משפחה ואחרים מהכפר הגיעו. היינו שישים או שבעים ביחד, בעיקר נשים וילדים ואנשים זקנים. הדלתות נעקרו מהפיצוצים. זה היה מפחיד מאוד ולא היה לנו מספיק אוכל לכולם, אבל היה מסוכן מדי לצאת לחפש אוכל. בשבת כולנו עברנו לחנייה של בית אחר, סמוך, שנראתה כמו מקום יותר מוגן, אבל לא היו שם אפילו מים.

"עברו גם כמה כלי רכב משוריינים של יוניפי"ל וניסינו לעצור אותם ולבקש מהם לפנות אותנו, אבל הם לא יכלו. חלק מאיתנו עברו שוב לבית אחר; בכל פעם עברנו למקום שנראה יותר בטוח, אבל אז ההפצצות התקרבו. שוב ראינו סיור של יוניפי"ל, הפעם עם כלי רכב של צבא לבנון, אבל גם הפעם הם לא יכלו לפנות אותנו. המשכנו לעבור מבית לבית. פעם, אחרי שעזבנו את הבית שהיינו בו וחצינו את הכביש כדי לעבור לבית ריק של אישה שמתה כמה זמן לפני כן, נפל פגז על הכביש בדיוק אחרי שחצינו אותו, בדיוק באותו מקום שבו חצינו שתי דקות קודם. הרגשנו שהופכים שתוקפים אותנו".

באפלאי, א-דוויר וסריפה – 13 ביולי

בהתקפה אווירית נוספת שבוצעה ב-13 ביולי לפנות בוקר הרגה ישראל לפחות 25 אזרחים, רבים מהם ילדים, בשלושה כפרים: באפלאי, א-דוויר וסריפה.

- תשעה מבני משפחת זיין נהרגו בביתם בבאפלאי – מוניר זיין, חקלאי, אשתו נגילה וחמשת ילדיהם; בעלה של הבת ואביו.
  - 12 מבני משפחה עקאש נהרגו בביתם בא-דוויר, כ-15 ק"מ מצפון לצור: עדיל עקאש, כומר, אשתו רבאב ועשרת ילדיהם, שגילם בין חודשיים ל-18 שנים. עוזרת הבית של המשפחה, אזרחית סרי לנקה, נהרגה גם היא. עדיל עקאש היה קשור, על-פי דיווחים, לזרוע הפוליטית של חיזבאללה, אולם אין שום רמז לכך שהוא או מישהו מבני הבית היה מעורב בפעילות צבאית.
  - בהתקפה אווירית בשעה 04:00 לפנות בוקר על בית קומתיים בסריפה נהרגו ארבעה מבני משפחת מרעי – עקיל מרעי, אשתו אחלאם, בנם בן ה-9 הדי ובתם בת ה-6 פאטימה. בכיים של הדי ופאטימה נשמע עד לשעה 08:00 בבוקר. כל בני המשפחה היו אזרחים ברזילאים שהגיעו ללבנון לחופשה, לביקור אצל קרובי משפחה. הם שהו אצל בני דודם, שישנו בחלק אחר של הבית ושרדו את ההתקפה ללא פגע. בן דודם של ההרוגים אמר לאמנסטי אינטרנשיונל:
- "בני הדודים שלנו היו בחופשה; הם היו בלבנון פחות מחודש. הם באו כולם מברזיל כדי להיהרג בשנתם. הפצצה או הטיל, אני לא יודע, אני חושב שזה היה טיל, פגע בצד של הבית שבו הם ישנו, בקומה השנייה, והרג אותם. בני הדודים האחרים שישנו בצד השני של הבית כמעט מתו מהלם... לא היה אפשר להוציא את הגופות מתחת להריסות עד לשלב מאוחר הרבה יותר באותו יום, בגלל שההפצצות נמשכו".

מספר הנפגעים הגבוה מקרב האזרחים בלבנון במהלך 24 השעות הראשונות של העימות עורר דאגה ברמה הבינלאומית. בדברו בפני מועצת הביטחון של האו"ם ב-14 ביולי הצהיר שגריר ישראל, כי ישראל כיוונה את התקפותיה אל "מעוזים ותשתיות של חיזבאללה, ולא אל מטרות אזרחיות"⁶⁵, וגורמים רשמיים בישראל ציינו שההפצצות יימשכו כפי שהתחילו.

מספר ההתקפות האוויריות ומניין הנפגעים מקרב האזרחים המשיכו לעלות בימים שלאחר מכן.

⁶⁵ מועצת הביטחון של האו"ם, 14.7.2006, <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8776.doc.htm>

עיטרון וצור – 16 ו-17 ביולי

למעלה משלושים אזרחים, גם הפעם רבים מהם ילדים, נהרגו, ואזרחים נוספים נפצעו, בשלוש תקיפות אוויריות ב-16 וב-17 ביולי על הכפר עיטרון ועל צור, היישוב הגדול ביותר בדרום.

ב-16 ביולי נהרגו 12 בני משפחת אל-אח'רס בהתקפה אווירית על בית הקומתיים של המשפחה במרכז עיטרון. על ההרוגים נמנו מספר ילדים וקשישים. ההרוגים: עלי אחמד אל-אח'רס, אשתו אמירה רסלאן וארבעת ילדיהם הקטנים: סאג'יה, בת 7, זינב, בת 5, אחמד, בן 3, וסלאם, בן שנה – כל השישה אזרחים קנדיים; שתי דודותיו של עלי אל-אח'רס: פאדה והניה, שתיהן בשנות השישים לחייהן; סבו, חסן מחמוד, בן 82, ודודיו, מוחמד מחמוד, בן 86, ועלי חסן, בן 65; אחותה של אמירה רסלאן, מנאל רסלאן בת ה-16. אביו של עלי אל-אח'רס, אחמד חסן בן ה-65, גם הוא אזרח קנדי, ואחותו פטמה חסן נפצעו.

פאטימה וסיכנה אל-אח'רס, בנותיו של מוחמד מחמוד אל-אח'רס, שהו בחלק אחר של הבית ושרדו את המתקפה ללא פגע. פאטימה אמרה לאמנסטי אינטרנשיונל:

"הייתי בבית עם המשפחה, זה היה ב-17:45 ביום ראשון [16 ביולי]; הייתה התקפה אווירית ביום הקודם בשטח ריק בכפר, ובאותו יום לא היו התקפות אוויריות בכפר. ואז פתאום הבית שלנו הופצץ וכולם נהרגו. אבא שלי, שהיה בן 86, נהרג מול העיניים שלי. בן הדוד שלי, עלי אחמד, אף פעם אפילו לא גר בלבנון. הוא ואשתו והילדים שלהם גרו בקנדה, ובאו לבקר לחופשת הקיץ, והם נלכדו במלחמה. לאף אחד מאיתנו לא היה שום קשר למלחמה. אני לא מבינה למה הם הפציצו את הבית שלנו.

"כשהפצצה פגעה בבית, סיכנה ואני היינו מעבר לחצר הפנימית, וכל השאר היו במטבח, חוץ מאמירה ושניים מהילדים, סאג'יה וסלאם, שהיו בחוץ, ליד הבאר. הגופות שלהם נשארו ליד הבאר במשך 35 יום, כי היה צריך בולדוזר כדי לחפור ולהוציא אותן, ולא הייתה אפשרות להביא בולדוזר; זה היה מסוכן, הפציצו כל כלי רכב כזה. בסופו של דבר הצלחנו להוציא את הגופות שלהם אחרי שחזרנו, אחרי הפסקת האש.

"נשארו בכפר מפוחדים במשך יומיים אחרי הטבח של בני המשפחה שלנו, ואז ברחנו לרמיש [כפר סמוך] ונשארו שם במשך 12 יום; היו עשרות אלפי פליטים מהרבה כפרים, וכמעט לא היה אוכל, והיה צפוף מאוד. בסופו של דבר הצלחנו לעזוב בשיירה של מאות מכוניות ונסענו לצידון".

למחרת היום פגע חיל האוויר הישראלי בבית נוסף, מלא באזרחים באותו כפר, הרג תשעה מבני משפחת עוואדה, ובהם שישה ילדים מתחת לגיל 12 ופצע שלושה ילדים נוספים ואת אימם. ההרוגים: מוסא נאיף עוואדה, אשתו ג'מילה וחמשת ילדיהם: עלי בן 12, עביר בת 11, חסן בן 7, מרים, בת 6, ומוחמד, בן 5; חסן מחמוד עוואדה ובנו בן השנה וחצי חוסיין. אשתו של חסן מחמוד עוואדה, מאיידה מנסור, ושלושה מילדיהם (קטיה, בת 13, ג'אנה, בת 8, ועלי, בן 4) נפצעו בהתקפה.

12 בני משפחה נוספים היו בבית הצמוד וניצלו מן ההתקפה. אחד מהם סיפר לאמנסטי אינטרנשיונל:

"זאת הייתה ההתקפה האווירית השנייה על עיטרון; ההתקפה הקודמת הייתה יום קודם על בית משפחת אל-אח'רס. היו קצת הפגזות, בעיקר מסביב לכפר. פחדנו, ובגלל זה נשארו בתוך החדרים של הבתים, בקומת הקרקע, והתרחקנו מהקירות החיצוניים והגג. ההפצצה היתה ב-11:45 אחר הצהריים. חלק מהגופות הועפו למרחק של יותר מעשרים מטר. אחרי הטבח, כל מי ששרד מאיתנו ברח, וגם השכנים ברחו, אפילו שזה היה מסוכן לנסוע בכבישים, אבל זה היה מסוכן גם להישאר בבתיים שלנו".

נביל ביידון אמר לאמנסטי אינטרנשיונל, כי ב-12 ביולי, כשפרצה המלחמה, הייתה אשתו בביקור אצל משפחתה (משפחת עוואדה) בעיטרון יחד עם שני ילדיהם הקטנים, ונתרה לכודה שם. רק לאחר ההתקפה שבה נהרגו קרובי משפחתה, אזרה את האומץ להימלט מהמקום.

"במשך ימים לא ידעתי אם אשתי והילדים שלי חיים או מתים. כשהתאחדנו בסוף גיליתי שאשתי בטראומה קשה מהחוויה הקשה שעברה. היא הייתה בבית השכן בזמן הטבח ואיבדה הרבה מבני המשפחה שלה. גם היא והילדים היו יכולים למות. זה היה מזל שהם שרדו, אבל

היא לא הייתה מסוגלת לשכוח את מה שקרה. היא עדיין במצב נורא; בעיקר, היא לא מדברת ולא מסוגלת לתפקד".

ב-16 ביולי אחר הצהריים תקף חיל האוויר הישראלי בניין בן 13 קומות בצור, שבה מצאו מקלט עשרות אלפי תושבים מכפרי הדרום. בבניין שכנו גם משרדי ההגנה האזרחית של לבנון. לאחר שהבניין נפגע, התמוטטו שש הקומות העליונות. מן ההתמוטטות נהרגו האנשים שהיו בקומות אלה ומטר של חלקי בניין נפל על בית הקפה שלמטה. לפחות 11 אזרחים נהרגו. תושבים אמרו לאמנסטי אינטרנשיונל, כי חיזבאללה לא היה פעיל באזור, ואמנסטי אינטרנשיונל לא מצא כל ראיה לכך שהבניין שימש לצרכים צבאיים.

במהלך השבוע הראשון לעימות, נהרגו למעלה ממאתיים אזרחים ולמעלה מ-500 נפצעו מתקיפות חיל האוויר הישראלי. הקהילה הבינלאומית שבה והביעה דאגה.⁶⁶ גורמים ישראלים רשמיים שבו וטענו כי כוחותיהם תוקפים רק מטרות צבאיות, אך לא הציעו הסברים כלשהם לאותן התקפות מסוימות שכתוצאה מהן נהרגו אזרחים.

ככל שנמשך העימות, ספגו יותר ויותר בתים באזורים אחרים של לבנון את נחת זרועם של הטילים הישראליים, בין השאר בבירה בירות.

עינאתא – 28 ביולי

זינב ח'נפר בת ה-75 גרה לבדה במרכז עינאתא. בריאותה הייתה לקויה והיא סבלה מקשיי נייודות. קרובי המשפחה שלה בבירות חשו שיהיה זה מסוכן מדי עבורם לנסות להגיע לעינאתא ולקחת אותה מן הכפר, ואיבדו את הקשר איתה כשהטלפונים בכפר הפסיקו לעבוד. ב-1 באוגוסט, כאשר ניסו נציגי אמנסטי אינטרנשיונל להיכנס לעינאתא, הם נאלצו לעשות זאת ברגל, שכן הדרכים המובילות לתוך הכפר הפכו בלתי-עבירות כתוצאה מתקיפות אוויריות של ישראל. כשהגיעו לביתה של זינב, מצאו כי הוא נהרס בהתקפה אווירית. בבית לא נמצאו שיירי תחמושת או כל ראיות אחרות לפעילות צבאית כלשהי בתוך הבית או בסביבתו.

שבועיים לאחר מכן נמצאה גופתה של זינב תחת הריסות בית שכן שבו גר קרוב משפחה רחוק שלה, אשר הופצץ ב-28 ביולי. בתקיפה זו, על בית משפחה במרכז עינאתא, סמוך למסגד, נהרגו 15 בני המשפחה ח'נפר ופאדאללה, 12 מהם נשים וילדים. ההרוגים: אלמזה פאדאללה, בת 68; מרים שביתי פאדאללה, בת שישים; זהרה פאדאללה; זינב ח'נפר, בת 75; כמילה ח'נפר, בת שבעים; פאיז ח'נפר, בן 33, אשתו רימא סמחת וארבעת ילדיהם, עלי, בן שמונה, עבדאללה, בן שש, מוחמד, בן שלוש, ודמוע, בת שנה; אום ח'אדר פאדאללה, בת 28, ובנה ח'אדר אמיר, בן שלוש; עפיף פאיז ח'נפר, בן 47; ומוחמד עלי ווהבה, בן 75.

על-פי דיווחים, נהרגו גם שני גברים פצועים שהגיעו לבית בחיפוש אחר עזרה, מעט לפני המתקפה. שני האנשים, שלא היו תושבי הכפר, לא היו חמושים, על-פי הדיווח, ולבשו בגדים אזרחיים. נציגי אמנסטי אינטרנשיונל לא מצאו כל ראיות לכך שפעילות צבאית כלשהי התנהלה בבית או לידו או לכלי נשק שאוחסנו במקום.

קנא – 30 ביולי

ב-30 ביולי הרג חיל האוויר הישראלי בהתקפה אווירית לפחות 28 אזרחים, רובם ילדים, בכפר קנא. קנא התפרסם כבר בחודש אפריל 1996, לאחר מתקפת ארטילריה של ישראל על מתחם יוניפי"ל בכפר, שכתוצאה ממנה נהרגו בו 102 אזרחים שמצאו בו מצאו מחסה.⁶⁷

⁶⁶ UN: Security Council must adopt urgent measures to protect civilians in Israel-Lebanon, Amnesty International (AI Index: IOR 41/012/2006), 18 July 2006; and UN agencies express "serious concern" over civilian casualties in Lebanon and Israel, UN News Centre, 19 July 2006, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=19243&Cr=Leban&Cr1>

⁶⁷ ישראל טענה אז כי הפגזת הארטילריה על מתחם יוניפי"ל הייתה טעות שנעשתה במהלך ניסיון לחלץ חיילים ישראלים שנקלעו לירי מרגמות של חיזבאללה, שמקורו בקרבת המתחם. אולם שוב, לא נחשפו כל ממצאים אחרים פרטים לגבי השיטות שבהן נעשה שימוש על-מנת להגיע אליהם. האו"ם קיים חקירה, שמסקנותיה היו, כי "אף שלא ניתן לשלול אפשרות זו באופן מוחלט, הרי זה בלתי-סביר לחלוטין שהפגזת מתחם האו"ם הייתה תוצאה של טעות טכנית ו/או פרוצדוראלית גסה". על סמך כל המידע שעמד לרשותו, הגיע אמנסטי אינטרנשיונל למסקנה, כי צה"ל תקף במכוון את מתחם יוניפי"ל, אף שהמניעים למעשה זה נותרו בלתי-ברורים. ר' "ישראל/לבנון, הרג בלתי-חוקי במהלך מבצע "ענבי זעם", (AI Index MDE 15/042/1996), יולי 1996.

ב-30 ביולי, בסביבות השעה 01:00 לפנות בוקר, תקפו כוחות ישראלים מן האוויר בניין בן שלוש קומות באזור ח'ראייב שבקנא, שם הסתתרו במרתף שישים מבני המשפחות שלהוב והאשם. התיאור שמסרו הניצולים והרסיסים שנמצאו במקום האירוע מצביעים על שימוש בפצצה מדויקת, שחדרה דרך הבניין והתפוצצה במפלס הנמוך ביותר, חלקו היחיד של הבית שהיה מאוכלס.

בין ההרוגים היו חדיגיה עלי יונס, חמשת ילדיה: חאורא, בת 11, עלי, בן עשר, יחיא, בן שמונה, קאסם, בן שש, וזרה בת שנתיים; וחותרתה בת השבעים, חסנה חמזה. בעלה, מוחמד קאסם שלהוב, נפצע אך שרד. ממיטתו בבית החולים אמר מוחמד שלהוב לאמנסטי אינטרנשיונל:

"אלה שהיו לידי מתו כולם, חוץ ממני ומעוד אחד. הרגשתי כאילו האדמה שתחתי התרוממה וכאילו אני מסתחרר. אחר כך שמעתי אנשים צועקים, כאילו לפני כן הפכתי לרגע לחרש. אז הוצאתי ילד החוצה, אני חושב שזה היה חסן מוחמד שלהוב, בן חמש, אבל אני לא בטוח; זה היה הילד הראשון שיכולתי לתפוס; והנחתי אותו ליד עץ במרחק של חמישים מטרים בערך מהבית וחזרתי אל הבית, וכשהתקרבותי כדי להיכנס היה פיצוץ שני ועפתי והתחלתי לצעוק לאנשים בבתיים האחרים לעזרה ורצתי אל הבתיים האחרים. כשהגעתי אליהם התמוטטתי".

על ההרוגים האחרים נמנו מרים ברהים האשם, בת שישים, מספר ילדים ממשפחת שלהוב – סמיח, בן שמונה, חוסן, בן עשר, ברהים, בן שש, עלי, בן שנתיים, ג'עפר, בן 11, זינב, בת שש, דודתה נבילה שלהוב, בת כארבעים, ודודה (אחיה של נבילה), תיסיר עלי שלהוב, בן 38; אחמד מחמוד שלהוב, בן חמישים, אשתו עפאף זבאת, בשנות הארבעים לחייה, בתם עולא, בת 25 ובנם ר'לי, בן 17.

במסיבת עיתונאים שהתקיימה ב-30 ביולי, אמרו קצינים בכירים בצבא הישראלי כי 150 טילים נורו מקנא ומסביבותיה מאז ראשית המלחמה, וכי הכוחות הישראליים ניסו לשבש את "שרשרת פעילויות שיגור הטיילים". הרשויות הישראליות ציינו, כי ייתכן שהבית התמוטט כתוצאה מהתפוצצות כלי נשק שאוחסנו בו, ולא בשל המתקפה, ושב והאשימו את לוחמי חיזבאללה כי השתמשו באזרחים כ"מגנים אנושיים", ולפיכך, לדבריהם, הם אחראים לכל נזק הנגרם להם.⁶⁸

ב-2 באוגוסט הכריזו הרשויות הישראליות כי בהתאם לתחקיר שביצעו, הבית הותקף מן האוויר בשעה 00:52, באמצעות שני טילים. טיל אחד התפוצץ והשני היה ככל הנראה נפל. לדברי הרשויות הישראליות תקיפת הבניין נעשתה "בהתאם למדיניות המטה הכללי בכל הנוגע להפעלת אש כלפי מבנים חשודים בתוך כפרים שתושביהם הוזהרו [להתפנות] - מבנים הסמוכים למקומות שמהם משוגרות רקטות לעבר מדינת ישראל". הרשויות אמרו גם, כי הבניין שימש כמחסה למחבלים וכי "אילו היה בידי צה"ל מידע כי במבנה שוהים אזרחים לא הייתה מבוצעת התקיפה".⁶⁹ הרשויות הישראליות לא חזרו על הסברה לפיה ייתכן שהבית נהרס כתוצאה מפיצוץ כלי נשק שאוחסנו בו.

קטעי וידאו שצולמו ממטוסים לאיסוף מודיעין, ואשר סופקו על-ידי הרשויות הישראליות הראו טילים משוגרים מאזור הנמצא, ככל הנראה, במרחק מסוים מן הבית. על קטעי הווידאו לא הופיע תאריך. קיומם של תצלומי אוויר של האזור ועדויותיהם של ניצולים ושל קרובי משפחה שמצאו מחסה בבית הסמוך מלמדים כי הכוחות הישראליים צריכים היו לדעת על הריכוז הגבוה של אזרחים בבית שהותקף ובבתיים הסמוכים אליו. הקורבנות ובני משפחותיהם, למעלה ממאה אנשים, חסו בבתיים אלה בין עשרה ל-18 ימים, שבמהלכם היו נוכחים במקום באופן רציף מזל"טים ישראליים המשמשים לאיסוף מודיעין.

נג'ווה שלהוב, שנפצעה קשה בהתקפה, אמרה לאמנסטי אינטרנשיונל:

" מטוסים לאיסוף מודיעין ריחפו כל יום מעל הראש שלנו. היינו הרבה בחוץ במשך היום, קילחנו [שם] את הילדים, והילדים שיחקו בחוץ; פשוט פעילויות היומיום הרגילות. לא יכול להיות שהמטוסים לא ראו שהמקום מלא בנשים וילדים".

בתדריך שערך לנציגי אמנסטי אינטרנשיונל בחודש בספטמבר, אמר קצין ישראלי בכיר, כי הבניין שבו נהרגו האזרחים הותקף בטעות, וכי חיל האוויר הישראלי תקף מבנים ריקים ומשגר טילים סמוך. הוא שב והטיל ספק באחריותה של ישראל, וטען כי לוחמי חיזבאללה סגרו את האזור למשך

⁶⁸ מסיבת עיתונאים של צה"ל בעקבות תקרית כפר קנא, 30.7.06,

<http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon-+Hizbullah/IDF+press+conference+following+the+Kafir+Qana+incident+30-Jul-2006.htm>

⁶⁹ "סיום תחקיר אירוע כפר קנא שאירע בתאריך ה-30 ביולי", 2.8.06, אתר דובר צה"ל,

<http://www1.idf.il/DOVER/site/mainpage.asp?clr=1&sl=HE&id=7&docid=55482>

מספר ימים, כשהוא מתיר לכלי התקשורת לראות רק מה שרצה שייראו. נציגי אמנסטי אינטרנשיונל היו בקנא ובקרבתה ב-30 וב-31 ביולי. הם לא נתקלו בלוחמי חיזבאללה ואיש לא הטיל הגבלות כלשהן על תנועתם לתוך הבית שהופץ וסביבו או בכל מקום אחר באזור. עשרות עיתונאים נכחו גם הם במקום, צילמו תמונות וקטעי וידאו, וראיינו ניצולים. לא נמצאו שום ראיות להימצאותם של טילים, משגרי טילים או כלי נשק אחרים בתוך הבית שהופץ או סביבו, ואף לא בבתים הסמוכים.

הצלב האדום הבינלאומי התבטא בנוגע לאירוע, ותיאור אותו כ"אלגורי ל[אירועים] אחרים". דובר הצלב האדום הבינלאומי רולנד היוגנין אמר:

"העובדה שאלה היו כמעט רק נשים וילדים שנהרגו בבניין המגורים, שהיה בעצם בניין בלתי-גמור שהם מצאו בו מקלט, [משמעותה, שזו] הייתה בבירור המטרה הלא נכונה. לא היו נמצא שום לוחמים ושום כלי-נשק. רק נשים וילדים..."⁷⁰

נכון לראשית חודש נובמבר לא סיפקו הרשויות הישראליות מידע בנוגע לשיטותיה ולממצאיה המלאים של החקירה שקיימו, ונמנעו מלחשוף האם זיהו אחריות כשלהי לטעויות שנעשו, לשיטתם, במסגרת התקפה קטלנית זו.

שכונת א-שייה, בירות, 7 באוגוסט

לפחות 39 בני אדם, בהם 11 ילדים, נהרגו בהתקפה אווירית ישראלית על בניין דירות בן שש קומות בשכונת א-שייה הצפופה בבירות, בסמוך לבית ספר ולמרכז קניות, בסביבות השעה 7 בערב ב-7 באוגוסט. הכוחות הישראליים לא פרסמו כל אזהרה בדבר כוונתם לתקוף את האזור. רק ב-10 באוגוסט פיזר מעל בירות מטוס ישראלי כרוזים הקוראים לתושבים לעזוב את הפרוורים א-שייה, רובע שלם ובורג' אל-בראגינה. עד להפצצה נחשבה א-שייה לשכונה בטוחה, ואנשים רבים שנאלצו להימלט מדיחייה, פרוור של בירות, ומכפרים בדרום לבנון, מצאו בה מחסה. כמה מההרוגים היו עקורים.

הודא רמייטי, בעלה ובנה נפצעו בהפצצה. רמייטי סיפרה לאמנסטי אינטרנשיונל:

"החיים בשכונה היו כמעט נורמאליים; לא פיזרו שום כרוזים שקראנו לנו לעזוב, ובמשך היום אף אחד לא דאג במיוחד. בלילות היינו יורדים לישון באחד החדרים בקומת הקרקע, שהיה מוגן יותר מאחרים. בזמן ההפגזה ישבנו בערב במרפסת. שמענו את המטוסים הישראליים לאיסוף מודיעין, ואז פתאום הפציצו את הבית."

מערוב, 7 באוגוסט

ב-7 באוגוסט נהרגו נגימה חסן מוסא, בת 34, ושלושת ילדיה, זרהה, בת 16, חיידר, בן 14, ואוסרה, בת 3, בהתקפה אווירית ישראלית על מרתף בית הספר במערוב, בו מצאה המשפחה מחסה.

אבו עלי אחמד מוסא, בן 40, בעלה של נגימה, עבד במשך 12 שנים כשרת של בית-הספר ליתומים במערוב, והמשפחה גרה בשטח בית-הספר, בבית השרת שבכניסה הראשית לבית הספר, כחמישים מטרים מבניין בית הספר. כשהתחילה המלחמה, מצאה המשפחה מחסה במרתף בית הספר, העשוי בטון, שם היו להם די מזון ומים. כעשרה בני משפחה נוספים הצטרפו אליהם, ואיש מהם כמעט לא עזב את המרתף עד להשעיית התקיפות האוויריות למשך 48 שעות ב-31 ביולי.

עם השעיית התקיפות, הציעו קרובי משפחה למשפחת מוסא לנסוע איתם לעיר צור. אולם, לא היה במכונית המסחרית די מקום לחמישה אנשים נוספים, ולפיכך החליטה המשפחה להישאר.

ב-7 באוגוסט, בשעה 11:30 בבוקר, יצא אבו עלי מן המרתף כדי ללכת לבית המשפחה, ליד הכניסה הראשית לבית הספר, על-מנת להתרחץ, להחליף בגדים ולהתפלל. מיד לאחר שיצא את בניין בית הספר הופיעו לפתע בשמיים ארבעה מטוסים ישראליים ומזל"ט ישראלי לאיסוף מודיעין, ושיגרו שמונה טילים על בית הספר. שני טילים נוספים ששוגרו, כך נמסר, לא התפוצצו. אבו עלי צפה באימה כשבניין בית הספר, שבו שהו אשתו וילדיו, קרס לנגד עיניו. הוא ניסה לקרוא לעזרה בכביש הראשי, אך איש לא היה שם. למחרת לקח אותו אמבולנס לעיר צור, אך בשל ההתקפות האוויריות הבלתי-פוסקות לא היה באפשרותו לשוב למערוב עד ה-11 באוגוסט. הוא חיפש בהריסות את

⁷⁰ "ראיון עם רונאלד היוגנין, הצלב האדום הבינלאומי", Four Corners, איגוד השידור האוסטרלי, 18.9.06.

גופותיהם של אשתו וילדיו, אך מאחר שלא עמד לרשותו ציוד חפירה כלשהו, הוא שב לצור. בסופו של דבר חזר אבו עלי למערוב לאחר הפסקת האש, ורק אז נמצאו גופותיהם של בני משפחתו.

א-ר'אזיה, 7-8 באוגוסט

לפחות עשרים אזרחים נהרגו בא-ר'אזיה, מחוץ לצידון, ביומיים של התקפות ישראליות באזור. שמונה מבני משפחת בדראן, ארבע נשים וארבעה ילדים, נהרגו בסביבות 8 בבוקר ב-7 באוגוסט, כאשר כוחות ישראלים הפציצו בניין בן ארבע קומות באזור רובע בדראן, שבמרכז א-ר'אזיה. כמה שעות מאוחר יותר, כשנציגי אמנסטי אינטרנשיונל הגיעו לזירת האירוע, עסקו צוותי הצלה בחילוץ גופות ההרוגים מן ההריסות. אחמד בדראן איבד את ארבעת ילדיו: חנין, בת 16, מנאל, בת 14, עלי, בן 12 וחסון, בן 11. כמו כן איבד בדראן את אמו, רוקייה נאסר, בת 67, את אחיותיו, זינב, בת 44 ולילה, בת 46, ובתה, מרים, בת 28. אשתו, בסמה נאסר נפצעה באורח אנוש ואושפזה במחלקה לטיפול נמרץ למשך למעלה מחודש. אחמד בדראן סיפר לאמנסטי אינטרנשיונל:

"בזמן ההפצצה אני הייתי בחוץ. הייתי בהלם מההפצצה. למה הבית שלנו? אנחנו רק אזרחים רגילים. אין לנו קשר למפלגה [חיזבאללה] או לשום דבר. למה המשפחה שלי? איבדתי את כל הילדים שלי, את אימא שלי, את האחיות שלי. אשתי במצב מאוד קשה. אני לא יודע אם היא אי פעם תחלים. איך היא יכולה להחלים? איך מספרים לאימא שהיא איבדה את כל הילדים שלה?"

שכנים סיפרו לאמנסטי אינטרנשיונל כי ההתקפה על הבית הפגיעה את הכול, משום שהייתה זו ההתקפה האווירית הראשונה על בית בא-ר'אזיה (לפני כן הופצצו גשרים מסביב לא-ר'אזיה) ומשום שלמשפחה אין קשר לחיזבאללה.

למחרת, בסביבות 14:30, הרגה הפצצה אווירית על בית באזור רובע בשרון בא-ר'אזיה שבעה מבני משפחת ח'ליפה: מחמוד ח'ליפה, רוקח בן 30, אשתו איבתיסאם, בת 30, ושלושת ילדיהם: חוסיין, בן 10, פאטימה, בת 6, ואחמד, בן שנתיים; והוריה של אשתו. הבית הופצץ מיד לאחר שמחמוד ח'ליפה חזר מעבודתו, וכל בני המשפחה אכלו ארוחת צהריים. איש לא שרד.

אחיו, אחמד ח'ליפה, ואשתו אבתיסאם, נהרגו באותו היום, בהתקפה אווירית אחרת על ביתם ועל הבתים הסמוכים, בכלל זה ביתו של אח שלישי, שעל-פי דיווחים היה קשור לחיזבאללה אך לא שהה בביתו.

מאוחר יותר, ב-8 באוגוסט, התקיפו כוחות ישראלים מן האוויר את בית הקברות באזור רובע רווייס, שבא-ר'אזיה, במהלך הלוייתם של בני משפחת ח'ליפה. מלאכ אל-ג'ביילי, ילדה בת שנתיים שגרה בסמוך לבית הקברות, נהרגה, וילדה אחרת תושבת האזור נפצעה קשה.

הותקפו בעת מנוסתם

ביומיים הראשונים לעימות הורתה ישראל לתושביהם של כמה כפרי גבול להתפנות. תושבי עיטא א-שעב, למשל, סיפרו לאמנסטי אינטרנשיונל כי באחר הצהריים של ה-14 ביולי השתמשו כוחות ישראלים ברמקול כדי להורות להם לעזוב את הכפר. רבים נמלטו לכפר הסמוך רמיש, שתושביו נוצרים, ולכן נחשב לבטוח יותר.

עם זאת, כמה תושבים שצייתו להוראה לעזוב הותקפו בדרכם על ידי כוחות ישראלים. הרג האנשים שברחו בשיירה ממרוואחין ב-15 ביולי (ר' פרק 3) קיבל סיקור תקשורתי נרחב. תקרית דומה התרחשה ב-11 באוגוסט.

באותו יום, תושבי מרג' עיון, שנשארו בבתיהם במשך המלחמה למרות מצוקה חמורה, החליטו לעזוב, לאחר שכוחות ישראלים נכנסו לעיירה והשתלטו על המפקדות המקומיות של צבא לבנון ועל כמה בתי אזרחים. הרשויות הישראליות התירו לשיירה ארוכה של כלי רכב לעזוב את מרג' עיון, בליווי כוחות לבנוניים וסיוור של יוניפי"ל.⁷¹ המשא ומתן לקבלת ההיתר הישראלי ולהסכמה על נתיב היציאה ממרג' עיון היה ממושך, והשיירה יצאה רק בסביבות השעה 16:00. השיירה התקדמה באיטיות רבה, גם בשל מצבם של הכבישים (חלקם הופצצו על ידי כוחות ישראלים והיו שמישים באופן חלקי בלבד), וגם בשל הנתיב הפתלתל שהצבא הישראלי הסכים לו. הליווי של יוניפי"ל יכול

⁷¹ יוניפי"ל אמר, כי פנה לצה"ל לבקשת ממשלת לבנון על-מנת לאפשר נסיגה של כוחות לבנוניים ממרג' עיון וכי "כוחות ישראלים הודיעו ליוניפי"ל כי הם מסכימים לבקשה זו". הודעה לעיתונות של יוניפי"ל, 12.8.60.

היה ללוות את השיירה למשך מספר קילומטרים בלבד, עד שהגיעה לגבול שטח הפעולה של יוניפי"ל.⁷²

שעות מספר מאוחר יותר, כשהשיירה הגיעה לאזור שבין הכפרים ג'וב ג'ינינה וכיפראייה, מטוס ישראלי, שהיה לפי הדיווחים מזל"ט, שיגר כמה טילים על כלי הרכב. שבעה אנשים נהרגו, בהם קולט רשיד, אלי סלאמה, ח'אלד עבדאללה, קאמיל טאחטאח ומתנדב הצלב האדום מיכאיל ג'באיילי, שנהרג בזמן שהגיש סיוע לאחד הפצועים.⁷³ שלושים ושניים אחרים נפצעו. אחת הפצועות הפצועים, עביר אבלה, בת 28, סיפרה לאמנסטי אינטרנשיונל:

"ב-10 באוגוסט טנקים של צבא ישראל שחנו במרג' עיון הפגזו את העיירה. לבית שלנו נגרם נזק, אבל אף אחד לא נפצע. אנשים נפצעו והובאו לבית החולים. הרבה אנשים החליטו לעזוב את העיירה, אפילו שהצבא הישראלי לא אמר לאוכלוסייה לעזוב את האזור. לא היו יותר קווי טלפון ולא הייתה תקשורת מהעיירה החוצה. בית החולים נסגר והפצועים הוצאו מהעיירה עם השיירה.

"ב-11 באוגוסט, בסביבות אלף מכוניות היו מוכנות לעזוב את מרג' עיון, מלאות בתושבים שבורחים מנוכחות הצבא הישראלי בעיירה. המכוניות נסעו בעקבות כלי רכב של הצלב האדום הלבנוני ושל צבא לבנון. המשא ומתן בין צבא ישראל וצבא לבנון נמשך מאז הבוקר והמכוניות חיכו מ-8:00 עד 16:00, ורק אז יכלו לצאת לדרך.

"אני הייתי במכונית אחת עם דודה שלי ואמא שלי, במרכז השיירה, ואני נהגתי במכונית. המכוניות התקדמו לאט מאוד, והשיירה לא הייתה יכולה לנסוע בדרכים הרגילות, כי הצבא הישראלי הנחה אותנו להשתמש בכביש אחר, איטי יותר. בסביבות עשר בערב, התקרבו לעיירה כיפראייה בדרך לבירות, כשמטוסים ישראליים שיגרו שבעה טילים על השיירה. חמש עשרה דקות אחר כך הגיע הצלב האדום הלבנוני מכיפראייה כדי לחלץ, וכשהם הגיעו גם הם הותקפו, וטיל אחד הרג מתנדב של הצלב האדום. אני נפצעתי ביד, בפנים ובחזה, והיו לי הרבה רסיסים בחזה.

ביום המחרת אמרו הרשויות הישראליות כי כוחות ישראליים: "זיהו תנועה חשודה לאורך נתיב אסור לתנועה שבו השתמש חיזבאללה להעברת רקטות ואמצעי לחימה אחרים. בשל חשד כי מדובר במחבלי חיזבאללה המעבירים אמצעי לחימה בוצעה מתקפה אווירית" הרשויות הישראליות הכחישו כי השיירה קיבלה אישור והזכירו כי "לפני מספר ימים הוטל עוצר על כל תנועה בלתי-מורשית של כלי-רכב מדרום לנהר הליטאני".⁷⁴ הכפר כיפראייה שוכן צפונית-מערבית לנהר.

כלי רכב רפואיים ושיירות הומניטאריות

עצימותו של הסכסוך הציבה קשיים משמעותיים בפני פעולות הומניטאריות. ישראל התקיפה אמבולנסים וארגונים הומניטאריים נאלצו לא פעם לוותר על ניסיונות לחלץ אנשים או לספק סיוע הומניטארי, אפילו לאחר שקיבלו אישור לכך מהרשויות הישראליות.

ב-23 ביולי, למשל, מעט אחרי השעה 23:00, הותקפו שני אמבולנסים של הצלב האדום בקנא בטילים ששוגרו ממטוס ישראלי. שישה אנשי צוות אמבולנס של הצלב האדום ושלושה מטופלים נפצעו. כלי הרכב נפגעו בגג, אשר היה בשני המקרים מסומן באופן ברור בצלב אדום גדול ומואר בזרקור. בזמן ההתקפה האווירית העבירו צוותי האמבולנסים שלושה מטופלים, כולם אזרחים, מאמבולנס אחד למשנהו. שלושת המטופלים, בהם ילד, נפצעו קודם לכן בהתקפות וסבלו מפציעות נוספות.

בעקבות ההתקפה אמר בלתזאר שטייהלין, השליח הכללי של הצלב האדום הבינלאומי למזרח התיכון וצפון אפריקה:

⁷² השיירה כללה, על-פי דיווחים, כ-465 כלי-רכב אזרחיים וכמעט 100 כלי-רכב של כוחות לבנוניים. הודעה לעיתונות של יוניפי"ל, 12.8.06, שם.

⁷³ "לבנון-ישראל: הצלב האדום הבינלאומי מביע צער על מניין האזרחים ההרוגים העולה ועל חוסר הכבוד לצוותים רפואיים", הודעה לעיתונות מטעם הצלב האדום הבינלאומי, 12.8.06.

⁷⁴ "תגובת צה"ל על פגיעה בשיירה בדרום לבנון, 12.8.06.

"הצלב האדום הבינלאומי חושש מאוד לשלומם של אנשי צוותים רפואיים... העלנו את הנושא הזה בפני הרשויות הישראליות, והפצרנו בהם לנקוט באמצעים הנדרשים כדי להימנע מתקריות כאלה בעתיד."

רולנד היונגין, דובר נוסף של הצלב האדום הבינלאומי, אמר בתשובה לשאלה כללית על התקפות כאלה:

"להרוס אמבולנס ולהרוג את האנשים שבתוכו, בין אם זה פצוע או נהג או מי שלא יהיה, זה דבר שאף פעם לא ישיג שום מטרה צבאית. אז למה זה צריך לקרות בכלל?"⁷⁵

מתנדבי ההגנה האזרחית והצלב האדום הלבנוני דיווחו על התקפות אוויריות, ככל הנראה ממזל"טים, קרוב מאוד לכלי הרכב שלהם, שהיו מסומנים בבירור, כאשר לא היו סימנים כלשהם לפעילות חיזבאללה בקרבת מקום, ולעיתים, מבלי שהיו כלי רכב אחרים על הכביש או אפילו בניינים לאורכו. הם מעריכים שהתקפות כאלה נועדו להטיל עליהם אימה.

לדוגמה, ב-22 ביולי, לאחר שהצלב האדום הבינלאומי הודיע על כך לרשויות הישראליות, שיירה של ארבעה אמבולנסים של הצלב האדום הלבנוני פינתה שמונה אנשים באמצעות מעבר מאולתר מעל לנהר הליטאני, כתשעה קילומטרים מצפון לצור. מיד לאחר המעבר התפצלה הדרך לשניים ולאחר-מכן שבה והתאחדה לדרך אחת. השיירה פנתה לדרך שנמצאת פחות בשימוש, אך קלה יותר למעבר. לאמנסטי אינטרנשיונל נמסר, כי מיד לאחר מכן נורה טיל ממזל"ט, ונחת בשדה במרחק של כמאתיים מטרים מהשיירה. לא היו באזור בניינים או כלי רכב אחרים, וגם לא שום סימן לפעילות חיזבאללה. לצד הדרך היה מדרון תלול, ולמרבה המזל האמבולנסים נשארו על הכביש.

בתקרית אחרת, ב-3 באוגוסט אחר הצהריים, מיניבוס של הסהר האדום הפלסטיני פינה תשעה אנשים מבית החולים סלאח ר'נדור בבינת ג'ביל. אליאס דיאב, מתנדב שנשע במיניבוס, סיפר לאמנסטי אינטרנשיונל כי בשעה שהם התקרבו לכפר תבנין, מזל"ט שטס קודם לכן מעליהם נעלם. זמן קצר לאחר מכן החלו ליפול פצצות על השדות במרחק של כ-500 מטר מכלי הרכב. גם הפעם לא היו בסביבה בניינים או כלי רכב אחרים, ולא ניכר שום סימן לפעילות חיזבאללה באזור.

ב-6 באוגוסט נקלעה שיירה הומניטארית שאורגנה על ידי תכנית המזון העולמית לקרבתם של כלי רכב שהיוו מטרה לכוחות ישראלים. בשיירה, שעשתה את דרכה מבירות לצור, היו שמונה משאיות של אוני"א, סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים פלסטינים של האו"ם, ורכבי ליווי בקדמת השיירה ומאחוריה. לשיירה היה היתר צבאי ישראלי. כ-15 ק"מ מצפון לצור התקרבה השיירה למכונית מסחרית של מאפייה, שנפגעה מטיל שנורה, כפי הנראה, ממזל"ט ישראלי. המכונית המסחרית נסעה במהירות לכיוון כלי הרכב הראשון בשיירה, כמעט פגעה בו, והתנגשה בקיר. שני אנשים במכונית המסחרית נהרגו. במסעה של השיירה חזרה, נפגע אופנוען שעקף אותה רגע קודם לכן מטיל, ונהרג. גם טיל זה נורה, ככל הנראה, ממזל"ט ישראלי. עם שובם לבירות התפטרו מנהל צוות השיירה וארבעה נהגים. מכל מקום, על-פי דיווחים לא אישרו הרשויות הישראליות יציאת שיירות של האו"ם אל צור בימים שלאחר מכן.

ארבעה מומחים לזכויות האדם מטעם האו"ם שביקרו בלבנון ובישראל קבעו, כי להפצת כבישים ותשתיות אחרות "היה אפקט מחליש במיוחד על... הגשת סיוע הומניטארי ועל הגישה לטיפול רפואי".⁷⁶

יוניפיי"ל אמר לאמנסטי אינטרנשיונל כי צבא ישראל דרש מכוחות יוניפיי"ל לבקש אישור תנועה למטרות הומניטאריות ולמטרות אחרות, וכי הכוחות נתקלו בקשיים בהשגת ההיתרים. למשל, ב-17 ביולי דיווח יוניפיי"ל כי תשובה לבקשתם להעביר סיוע הומניטארי מצור לכפרי גבול נותרה תלויה ועומדת מאז ה-14 ביולי.⁷⁷ ב-9 באוגוסט דיווח יוניפיי"ל כי שיירת מזון הומניטארית עוכבה במשך ארבעה ימים "משום שצה"ל לא נתן את הסכמתו".⁷⁸ הסכמה כזאת לא התקבלה לפני הפסקת פעולות האיבה ב-14 באוגוסט. לפי הדיווח, לעיתים ניתנו רק אישורים מאוחרים וחלקיים, וכתוצאה מכך נאלץ יוניפיי"ל לבטל שיירות.

⁷⁵ "ראיון עם רונאלד היונגין, הצלב האדום הבינלאומי", Four Corners, איגוד השידור האוסטרלי, 18.9.06.

⁷⁶ דו"ח של ארבעה מומחים לזכויות האדם מטעם האו"ם על מסעם ללבנון ולישראל, 2.10.06, שם, פסי 49.

⁷⁷ הודעה לעיתונות מטעם יוניפיי"ל, 17.7.06 (<http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pr01.pdf>).

⁷⁸ הודעה לעיתונות מטעם יוניפיי"ל, 9.8.06 (<http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pr024.pdf>).

הריסת בתים

אלפי בתי אזרחים נהרסו, ואפילו רבים יותר ניזוקו. רוב הבתים שנפגעו היו בכפרים ובעיירות שמדרום לנהר הליטאני, אך רבים מהם היו בד'חייה, פרור של בירות (ר' פרק 3), ובבלבך ובסביבתה. כמליון בני אדם נאלצו לחפש מחסה, ורבים מהם מצאו עצמם בסופו של דבר במקלטים צפופים ולעיתים קרובות מעוררי דחייה, בהם חסרו שירותים בסיסיים כמים וחשמל.

נציגי אמנסטי אינטרנשיונל ביקרו בכמה מאזורי המגורים שספגו פגיעות קשות במיוחד ושוחחו עם כמה מהניצולים. ההרס בעיירה בינת ג'יבל, למשל, בקצה הדרומי של המדינה, היה נרחב למדי. באזורים רבים, כמעט כל בניין הופל ארצה או ניזוק, רבים באופן חסר תקנה.

חוסין סעיד באזי, בן 72, הראה לנציגי אמנסטי אינטרנשיונל את ערימת האבנים שנותרה מביתו בן שתי הקומות, כמאה מטר ממרכז בינת ג'יבל. "זה היה הבית של ההורים שלי ושל הסבים שלי. אבא שלי נולד כאן ומת כאן", הוא אמר. כל הבניינים השכנים ניזוקו קשות או נהרסו.

בדרום לבנון, כ-7,500 בתים נהרסו וכ-20,000 ניזוקו. עוד דווח כי כ-400 בתים נהרסו וכ-5,000 ניזוקו בבלבך ובבקעת הלבנון. בצפון נהרסו וניזוקו בתים נוספים.

לפי הערכות יוניפי"ל, נהרסו בכפרים טיאבה ורינזורייה 80% מהבתים האזרחיים, בזבקיין 60%, במרכבה, קנטרה, ג'יבל אל-בותם וביאדה 50%, במייס אל-ג'יבל ובבית לייף 30%, בכפרא 25%, בחולה 20% ובטלושה 15%.⁷⁹

הכפרים סידיקין וסריפא ספגו הרס רב מאוד, הן מהפגזות ארטילריה והן מהפצצות חיל האוויר הישראלי. ההתקפות על זיבקיין ועל סידיקין היו קשות במיוחד בשישים השעות שלפני הפסקת האש.

רבים ממקרים אלה, אין זה ברור מה היה היתרון הצבאי הקונקרטי והישיר שנצפה מההתקפה, אם היה כזה.

לאחר הפסקת האש אנשים חשו חזרה אל האתרים המאובקים שפעם היו בתיהם. בעת ביקור אמנסטי אינטרנשיונל, רבים פששו בהריסות או חיכו להזדמנות לחלץ מקצת מרכושם בעוד דחפורים מפנים את ההריסות הכבדות.

מרים א-שוקיירי ובעלה, מוחמד אכרם א-שוקיירי, סופר ומשורר פלסטיני, הם שניים מאלה שצפו בתהליך פינוי ההריסות בשכונת ד'חייה כאשר נציגי אמנסטי אינטרנשיונל הגיעו למקום. מוחמד א-שוקיירי אמר שזו הייתה הפעם השלישית שהוא איבד את ביתו מאז 1948. הוא חילץ כמה משיריו ואת תעודת הזהות שלו. בלילה, בני הזוג שהו בביתה של משפחת בתם, מצפון לצידון.

ביתם של מוסטפא וואזני, סוחר בטכנולוגיית מידע, אשתו ושבעת ילדיהם ניזוקו קשות כשבנייני דירות שעמדו ממול, ברחוב עובייני, שבשכונת ד'חייה, נהרסו בהתקפה ישראלית ב-10 באוגוסט או בתאריך סמוך לו. חזית הבניין נתלשה מעליו והדירות שבתוכו נהרסו כתוצאה מהפיצוצים. בזמן ההתקפה תושבי הבניין לא שהו בו - בני משפחת וואזני, למשל, נמלטו לטריפולי בצפון. כשנציגי אמנסטי אינטרנשיונל ביקרו במקום, מוסטפא וואזני היה שוב בדירתו, שעדיין לא הייתה לה חזית. הוא שהה שם עם שני בניו, חסן, בן 12, ורידא, בן 10, בניסיון לפנות את הדירה. "לא היו [באזור] שום אקדחים, שום רובים, כלום", אמר מוסטפא וואזני.

⁷⁹ <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pr030.pdf> וגם <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pr031.pdf>.

פרק 5: השפעת המלחמה על אזרחים

למלחמה הייתה השפעה עמוקה כמעט על כל אדם בלבנון. המצור הימי והאווירי מנע מן המדינה לקבל אספקה חיונית, ועצר את כל היבוא והיצוא המסחרי. הרס התשתיות והפצצת אתרי מפתח תעשייתיים ואזורים חקלאיים גרם לנזק קשה ביותר לכלכלה. עזרה הומניטארית לא יכלה להגיע לאנשים שהיו זקוקים לה באורח נואש. הנזק לבתי חולים, יחד עם ההפרעות לאספקת החשמל והמים, הגביל באורח קשה את הגישה לטיפול רפואי. בתי-ספר נהרסו או נסגרו. לפחות מיליון פצצות מצרר קטנות שנורו בידי כוחות ישראלים ולא התפוצצו יצרו למעשה שדה מוקשים ענק בדרום לבנון. כתוצאה מכך, אזרחים ממשיכים להיחרג ולהיפצע, ורבים לא יוכלו לשוב לבתיהם, לשדותיהם ולפרדסיהם במשך חודשים ואף שנים.

המצור

"מבצע הסיוע שלנו הוא כמו חולה שאינו מקבל תמיכה, העומד לקראת שיתוק, על סף המוות" (זלטן מיליסיץ', מתאם הפעולות החירום ללבנון של ארגון המזון של האו"ם, 10 באוגוסט 2006)⁸⁰

מרגע פריצת המלחמה שיתקו כוחות ישראלים את נמל התעופה הבינלאומי של בירות על-יד הפצצת מסלולי ההמראה שלו. כוחות ישראלים הטילו על לבנון מצור ימי ואווירי הדוקים, והפציצו כבישים וגשרים שמשמשים לכניסה וליציאה מהמדינה. המטרה המוצהרת הייתה לעצור את פעולות חיזבאללה, ובכלל זה למנוע את הגעתם של כלי נשק לידי לוחמי הארגון. היות שנתבי האוויר, הים והיבשה נחסמו או שובשו באופן חמור, ערוצי האספקה היו מעטים ומקוטעים מאוד. הכלכלה נקלעה למשבר.

לעתים קרובות עוכבה אספקתם של מזון וסיוע חירום חיוניים ביותר. כבישים וגשרים שנפגעו אילצו כלי רכב לנסוע בדרכים עוקפות ארוכות בכבישים משניים או בשבילי עפר, שחלקם היו צרים מכדי לאפשר מעבר של משאיות.

במשך לפחות שבוע בראשית חודש אוגוסט לא יכול היה הצלב האדום הבינלאומי, ואף לא כל ארגון הומניטארי או ארגון סיוע אחר, להגיע לכפרים הנצורים בדרום לבנון. ארגון המזון והחקלאות של האו"ם (FAO) הזהיר שהנזק לכבישים ולגשרים קטע את שרשרת אספקת המזון ויצר סכנה "למשבר מזון בקנה מידה גדול". ב-4 באוגוסט ניתקו מטוסי סילון ישראלים את הכביש הראשי האחרון שחיבר את לבנון לסוריה. הדבר גרם לחסימת דרכה של שיירה שנשאה 150 טון סיוע, וחתך את מה שהאו"ם כינה "חבל הטבור" לצורך העברת אספקה וסיוע. המצור וההפצצות גרמו להפרעות גם בצפון לבנון.

ב-14 באוגוסט, כשהפסקת האש נכנסה לתוקף, סירבה ישראל להסיר את המצור בטענה שיש לפרוס ראשית די חיילי יוניפי"ל כדי למנוע את ההתחמשות מחדש של חיזבאללה דרך הים והאוויר. מזכ"ל האו"ם, קופי ענאן, הזהיר מפני הסכנה שהדבר ייראה כ"ענישה קולקטיבית" לעם הלבנוני.⁸¹

המשך המצור הימי והיבשתי עד ל-7 ול-8 בספטמבר בהתאמה הקשה באורח חמור על שיקומה של לבנון ועל מאמצי ההתאוששות.

אמנסטי אינטרנשיונל פגש אנשים רבים בלבנון שנפגעו קשות בשל הסגר, כולל נציגים של ענפים שונים: הדיג, הבנייה, החקלאות והרפואה.

בין אלו שנפגעו באורח חמור ביותר היו הדייגים הלבנוניים. היות שהם לא יכלו לדוג מאז תחילתה של המלחמה, סירותיהם של כ-8,000 דייגים נותרו ללא מעש, ורבים מהדייגים ובני משפחותיהם נותרו בחוסר כול. בנוסף לכך, תקיפה של חיל האוויר הישראלי ב-4 באוגוסט הרסה את נמל הדיג באל-עוזאי שבדרום-מערב בירות. דייגים מסרו לאמנסטי אינטרנשיונל כי בין 300 ל-400 סירות, שערך כל אחת מהן הוא בין 5,000 ל-50,000 דולר, נפגעו באורח קשה או נהרסו בתקיפות אוויריות חוזרות ונשנות. משרדי האגודה השיתופית של הדייגים, בית הקפה, בית המלאכה למתכת, הנגרייה, בית המלאכה לתיקון רשתות והשוק – וכן בניין בן שלוש קומות של צבא לבנון – נהרסו כולם. גימאל עלאמה, ראש האגודה השיתופית, אמר שלא ייתכן שלוחמי חיזבאללה השתמשו בנמל לאור

⁸⁰ "האו"ם תוקף: הסיוע ללבנון 'מביש'", חדשות הבי-בי-סי,

http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/4778591.stm

⁸¹ <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=19688>

מיקומו הרגיש של המקום, הנתון לפיקוח קפדני – בהיותו מטרים אחדים בלבד מתוואי הגדר של נמל התעופה הבינלאומי של בירות, ולאור העובדה שכדי להיכנס לנמל צריך לעבור נקודת ביקורת של הצבא.

הדייגים הסבירו גם את הקשיים שנוצרו בשל המצור, שבאותו שלב כבר מנע מהם כל הכנסה במשך שישה שבועות. חיליל טהא, ראש איגוד הדייגים בדרום, אמר שבדרום ישנם כ-1,300 עובדים בענף הדיג – 620 דייגים בצור, 100 דייגים בנקורה וכ-600 בספרנד – וכן מספר גדול של דייגים בדימוס המייצרים רשתות, חבלים ומשקולות ברזל, וכן סוחרים בשוק. הוא אמר שכל האנשים הללו עובדים על בסיס הכנסה יומית וכי למעטים בלבד יש חסכונות. "אפילו הרשתות שלנו התפוררו כי הושארו בשמש, מחוץ למים, במשך זמן רב כל-כך. חלק ממנועי הסירות אינם יכולים להתייע לאחור השבתה כה ארוכה".

רידא קסאב בן ה-50, אחד הדייגים מצור, כילה את כל חסכונותיו. יש לו ארבעה ילדים. "אנחנו אוכלים לחם וגבינה, ושתיים תה. זה כמעט הכול. אתמול אכלתי פחית של טונה, כמעט לראשונה בחיי – אנחנו רגילים לאכול דגים טריים".

אפילו לאחר הסרת המצור הימי, חייהם של הדייגים לא שבו לשגרה בשל נזילות הנפט שנגרמו מן ההפצה הישראלית באמצע חודש יולי על תחנת הכוח גייה שלחוף הים (ר' פרק 3).

תחומים אחרים בכלכלה הלבנונית נפגעו גם הם באורח חריף במיוחד בשל המצור, כיוון שהם נסמכים במידה רבה מאוד על תנועה חופשית של אנשים וסחורות. הרשויות הלבנוניות מעריכות כי הפסדי המדינה מדי יום בתחום הסחר מסתכמים בבין שלושים לחמישים מיליון דולר.⁸²

חורבן כלכלי

"עשרים וחמש שנות עבודה קשה נהרסו בעשר דקות... לא היה פה שום דבר צבאי, שום דבר בכלל. אפילו לשומרים לא היו אקדחים" (גיורג' חנא, מנכ"ל "תעשיות פלדה דלא" בתענייל, בקעת הלבנון, שמפעלו נהרס בתקיפות אוויריות של ישראל ב-23 ביולי).

הפצצת לבנון, שנמשכה 34 יום, גרמה לנזק נרחב לתשתית של המדינה והרסה חלקים גדולים של מגזרי המסחר והחקלאות שלה. להרס הייתה השפעה ישירה ועקיפה על הכלכלה. כ-900 חברות מסחריות ניזוקו ויותר מ-30,000 נכסי מגורים, משרדים וחנויות נהרסו כליל.⁸³ המסחר הלבנוני, שתלוי במידה רבה ביבוא ובייצוא של סחורות, התמוטט למשך זמן העימות. עסקיהן הקטנים של משפחות רבות נהרסו ואלה איבדו את מקור הכנסתן היחיד. אלפי חברות כמעט לא יכלו לתפקד כלל בגלל הרס התשתיות שהותיר אותן ללא חשמל וללא כל דרך לייבא אספקה או למכור את תוצרתן. בתי מלון ועסקים אחרים הקשורים לתיירות נהרסו כליל עם בריחת התיירים מהמדינה ועם ביטול נסיעות, עד כי כמעט כל ההכנסה העונתית נמחקה.⁸⁴

ההתקפות האוויריות פגעו גם ברשתות תקשורת, כולל מרכזיות טלפון ותחנות טלוויזיה. למשל, ב-22 ביולי הותקפו מן האוויר משרדי תחנת הטלוויזיה LBC בסאטקה שליד בירות, התקפה שבה נהרג הטכנאי סלימאן שידיאק. באותו יום, הותקפו מן האוויר גם אנטנות לשידור טלוויזיה בתרבל, בצפון המדינה, כולל האנטנות של התחנות Avenir ו"אל-מנאר".

בדו"ח שפורסם באוגוסט 2006, הציג אמנסטי אינטרנשיונל סיכום של ממצאיו הראשוניים אודות התקיפות הישראליות על תשתית לבנונית.⁸⁵ לאחר מכן ביקרו נציגי אמנסטי אינטרנשיונל באתרים מסחריים וחקלאיים שהותקפו, ולא מצאו כל הוכחות לכך שהם שימשו את לוחמי חיזבאללה או

⁸² http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/5327244.stm

⁸³ המספרים הם של ארגון המהנדסים, כפי שנמסרו לכלי התקשורת הלבנוניים ב-17 באוגוסט 2006.

⁸⁴ רוב בתי המלון הפסיקו את כל עונת הקיץ בגלל העימות. לאחר שהם עמדו להיות מלאים ולהישאר מלאים כל הקיץ, עם תחילת העימות ב-12 ביולי, עם הסלמת העימות המלונות התרוקנו במהירות. אחד המלונאים סיפר לארגון אמנסטי אינטרנשיונל כי המלון שלו הוא מקרה אופייני. ב-1 ביולי הייה שיעור התפוסה בו 80% ועמד להגיע ל-100% בתוך ימים אחדים. במקום זאת, הייתה במלון תפוסה של פחות מ-5%, והתקבלה החלטה לשלוח את כל העובדים לחופשה ללא תשלום עד להודעה חדשה. מגזרי ההסעדה והאירוח נפגעו באורח דומה.

⁸⁵ "ישראל/לבנון: הרס מכוון או 'נזק נלווה'?" הממשלה מסרה ש-31 "נקודות חיוניות" (כגון נמלי תעופה, מפעלים לטיפול במים ובביוב ומתקני חשמל) נהרסו כליל או באורח חלקי, וכן נהרסו שבעים גשרים ו-94 כבישים.

לכל מטרה צבאית אחרת. כמו כן, הרשויות בישראל לא מסרו כל מידע שיסביר מדוע הותקפו כל האתרים הללו.

נכסים מסחריים

במהלך העימות נהרסו בתקיפות ישראליות לפחות שלושים מפעלים באורח חלקי או מלא⁸⁶. בכך נפגעו כ-5% מהמגזר התעשייתי של לבנון⁸⁷. לפי דיווחים, ליותר מ-700 חברות תעשייה נגרמו נזקים גדולים⁸⁸. יכולות הייצור של חברות במגזרי תעשייה מרכזיים שנפגעו או נהרסו כוללות את אלו של "ליבאן לה" בבעלבק, יצרן החלב הגדול ביותר במדינה; את מפעלי הזכוכית "מליבאן" בטנאייל שבבקעת הלבנון; את מפעל "ספידין" בבזוריה שבדרום לבנון, שייצר אספקה רפואית; את מפעל הנייר הדק "פייין" בכפר ג'רה ליד צידון; את החברה לאספקה לבניין "מוסאווי" ליד בעלבק; ואת המפעל של "תעשיות פלדה דלאל" בטנאייל שבבקעת הלבנון, שייצר מבנים טרומיים.

אמנסטי אינטרנשיונל ביקר במפעל "ליבאן לה" למוצרי חלב, שנהרס ב-17 ביולי, בסביבות השעה 3 לפנות בוקר, בתקיפה מן האוויר. חדר הבקרה, מפעל הייצור ומחלקות האריזה והכנת הגבינות היו לעיי חורבות. "ליבאן לה" ייצר יותר מ-90% מהחלב המפוסטר העמיד של לבנון, וכן חלב טרי, יוגורט, גבינה ולבנה. המהנדס הראשי של המחלבה, הישאם עורייבי, מסר בסוף חודש אוגוסט לאמנסטי אינטרנשיונל כי החברה העסיקה בעבר 160 עובדים, ואילו כעת עובדים בה 18 בלבד. הריסת "ליבאן לה" שיבשה את אספקת החלב הטרי לילדי בתי ספר, שאורגנה בידי ארגונים לא-ממשלתיים וארגונים בין-ממשלתיים שונים⁸⁹. עורייבי מסר כי התקיפה עלתה לחברה כעשרים מיליון דולר, רק בנזקים, וכי "אף-על-פי ששילמנו לעובדים במחצית הראשונה של המלחמה, אנחנו לא יודעים מתי נוכל לעשות זאת שוב".

ב-19 ביולי, בסביבות 12:30 בצהריים, נהרס מפעל "מליבאן", שייצר בקבוקי זכוכית וצנצנות, יחד עם המחסן שלו, בהתקפה אווירית. אחד העובדים, דווש קומאר סוויין, נהרג, ומספר עובדים נוספים נפצעו, כולל אחד שסבל משבר בצוואר ואחר שהיה בתרדמת במשך 15 יום. המפעל, בבעלותו של אזרח בריטי ממוצא הודי היה, לפי מה שנמסר, המפעל הגדול ביותר בבקעת הלבנון, וייצר 190 טון של בקבוקים וצנצנות מדי יום. המפעל ייצא את תוצרתו למזרח התיכון ולאירופה. המנהל, רוי צ'ודורי, אמר שאין סיכוי לשקם את המפעל: "צריך לבנות אותו מחדש, אם כי יכולתנו לעשות זאת תלויה בבעלי המניות. אנחנו מעריכים שיידרשו בין שישים לשבעים מיליון דולר כדי לעשות זאת, וסכום נוסף לפינוי ההריסות". הוא אמר שהחברה לא שילמה ל-350 עובדיה לאחר ה-19 ביולי וש-400 ספקים עתידים להיפגע באורח דומה.

ב-23 ביולי הותקפו ונהרסו המפעל והמחסן של "תעשיות פלדה דלאל" בטנאייל. מכוונות כבדות, כולל מתלי פלדה ומנופים עיליים, נהרסו כליל. ג'ורג' חנא, המנכ"ל, מסר כי חברת "דלאל", שהעסיקה 650 עובדים, ספגה הפסדים בשיעור של 25 מיליון דולר.

ב-4 באוגוסט, בסביבות השעה 5 בבוקר, נהרסו כליל חברת "אלקטרה", שייצרה מוצרי חשמל, ובית הקפה הסמוך, באל-עוזאי שבבירות. זאת, בעקבות פגיעתם בהם של כתשעה טילים. שלושה עובדים שישנו באתר נפצעו: עבד אל-כרים ח'לאף, אזרח עיראקי, נפצע מרסיסים ברגלו ואיבד את השמיעה באחת מאוזניו; מוסא אל-עבוד אל-עטייה, אזרח סורי, סבל משבר בידו; והיית'ם עבד א-רסול מרחום מוחמד, אזרח סודאני, נקבר תחת ההריסות ושהה חמישה ימים ביחידה לטיפול נמרץ עקב פגיעת ראש. שלושתם מסרו כי 35 משפחות היו תלויות בעבודה שהאתר סיפק להם, וכי הם עצמם תלויים בין שמיים וארץ – הם אינם יכולים להרוויח כסף, אבל גם אינם יכולים לעמוד בעלות של שיבה הביתה למשפחותיהם.

בנוסף למפעלים, ניוזקו ונהרסו מאות רבות של נכסים מסחריים קטנים ובינוניים ברחבי לבנון.

בין האתרים שנציגי אמנסטי אינטרנשיונל בדקו היה בניין חד-קומתי, ששכנו בו בית המרקחת "סמאר", שוק פירות וירקות וכן עסק לשטיפת מכוניות בשם "אל-קוות'ר". הבניין, שנמצא על

⁸⁶ *The Government of Lebanon, Setting the stage for long-term reconstruction: The national early recovery process*, Stockholm Conference for Lebanon's early recovery, 31 August 2006

⁸⁷ נביל עיטאני, ראש הרשות לפיתוח השקעות בלבנון, כפי שצוטט במאמר של סוכנות הידיעות "רויטרס" בדיילי סטאר, "Lebanon sees investment boom if truce holds": 24.8.06

⁸⁸ *The Government of Lebanon, Setting the stage for long-term reconstruction: The national early recovery process*, Stockholm Conference for Lebanon's early recovery, 31 August 2006

⁸⁹ דו"ח של ז'אן ציגלר, איש הקשר המיוחד לעניין הזכות למזון, בשליחותו ללבנון ב-29 בספטמבר 2006.

הכביש הראשי, כקילומטר מדרום לעיירה נבטייה, נפגע באורח קשה בתקיפה אווירית ב-26 ביולי, בסביבות 3:30 לפנות בוקר. בתקיפה לא היו נפגעים. השוק היה סגור מאז ה-17 ביולי, והתושבים המקומיים פינו את המקום זה מכבר.

ב-6 באוגוסט, בסביבות השעה 16:00, נהרס כליל בניין "כזמה מועוד" בן תשע הקומות במאר מיחיאיל, שבדרום בירות, בהתקפה אווירית ישראלית. בבניין היו חנויות, משרדים, בית מלאכה לזהב וליהלומים וכן מחסן רהיטים. "הבניין הזה היה החיים שלנו, העתיד שלנו", אמרה פדיה כזמה לאמנסטי אינטרנשיונל. "כל משפחתנו חיה מההכנסה שהוא מניב". הערכת המשפחה היא שהתקיפה עלתה להם שלושה מיליון דולר. "אין לנו מושג למה הם רצו להרוס את הבניין. מובן מאליו שלא היה בו שום דבר [צבאי], ואנחנו לא משתייכים לשום גורם פוליטי".

אמנסטי אינטרנשיונל ביקר גם ב-15 מ-25 תחנות הדלק שלפי דיווחים נהרסו או ניזוקו קשות בתקיפות אוויריות ישראליות, רובן באזור דרום לבנון ובעלבק. תחנת הדלק דאר'ר, למשל, החנות לתיקון צמיגים הצמודה לה וכן בית קטן, מעט צפונית לצידון, נהרסו מפגיעת טיל – התקפה שגבתה את חייו של אדם אחד. לפי דיווחים, הדבר קרה ב-18 ביולי, בסביבות חמש בבוקר. האני עומר אל-חבש, סורי בן 28 שעבד בחנות לתיקון צמיגים, אמר לאמנסטי אינטרנשיונל: "טיל אחד פגע בתחנה עצמה, באחד ממכלי הדלק, ואבו עלי אבראהים נהרג".

המגזר החקלאי

בני אדם שפרנסתם תלויה במגזר החקלאי הלבנוני נפגעו באורח קשה מן התקיפות הישראליות. התקיפות גרמו למותם של עשרות חקלאים; הן גרמו לאלפי עובדים נוספים להימלט או להפסיק לעבוד, כך שיגידולים נותרו מופקרים; התקיפות גרמו נזק לחממות ואף הרסו אותן, וכן נגרם נזק למבני משק, למשאבות של מאגרי מים, לכלי רכב ולציוד נוסף החיוני לחקלאות.

החקלאות של לבנון מרוכזת בדרום המדינה ובבקעת הלבנון, שניים משלושת האזורים (בנוסף לדרומה של בירות) שהכוחות הישראליים כיוונו אליהם במיוחד את התקיפותיהם במהלך העימות.

בין החקלאים שנהרגו היו לפחות חמישה מבני משפחת שבלי הסורית בכפר א-ג'מלייה שבבקעת הלבנון, שנהרגו ב-2 באוגוסט. יומיים לאחר מכן נהרגו לפחות 23 עובדים כורדים-סורים בהתקפה אווירית על בית אריזה לפירות בכפר הצפון-מזרחי אל-קאעה, שלייד הגבול הסורי.

כומר שהיה עד לתקיפה אמר לאמנסטי אינטרנשיונל:

"ההפצצה הראשונה אירעה בשתיים אחר הצהריים. ראיתי אותה מהגג של מתחם הכנסייה שלי. השמיים היו שחורים מעשן. מיהרתי להתכונן לגשת למקום ולראות אם אוכל לעזור. בעודי עוזב, בתוך שבע דקות בערך, הייתה תקיפה אווירית שנייה. עזבתי מיד והגעתי לאתר ההפצצה כמה דקות לאחר מכן. המחזה היה נורא. ספרתי 23 גופות. חמש מהן של נשים, שהיו שרופות באורח מזוועה. היו גם כמה וכמה פצועים. הפאניקה הייתה מוחלטת כי חששנו מפני הפצצות נוספות. בזמן התקיפה הקורבנות אכלו ארוחת צהריים, כך שהם היו מקובצים יחד וזו הסיבה שרבים כל-כך נפגעו. הם ישבו במקום, פתוח כשמעליהם לא יותר מגג עשוי מפח; לא הייתה להם שום הכנה. הם היו אנשים מסכנים ופגיעים; פועלים שבאו לעבוד תמורת שכר זעום כדי להאכיל את המשפחות שלהם, ולכן הם נהרגו".

התקיפות האוויריות גרמו לאלפי פועלים סורים להימלט מלבנון, ומנעו מעובדים אחרים, כולל אזרחים לבנונים, מלדאוג לגידולים.

לפי קצין הווטרינריה של יוניפי"ל, כ-60% מבעלי החיים המשמשים לחקלאות מתו במהלך העימות⁹⁰. ג'יהאד בכיר, מנהל של שמונה חוות לתרנגולות בטנמייה שבבקעת הלבנון מסר לאמנסטי אינטרנשיונל, כי התרנגולות שלהם רעבו למוות והתייבשו כל העת, וכי הפועלים נאלצו להמית את אלה שלא מתו. בסך הכול, 72,000 תרנגולות מתו או נבררו והומתו לאחר שתקיפות ישראליות שנמשכו שבועות על כלי רכב באזור, ובתוך כך על משאית של החברה, מנעו כל אפשרות להביא מזון לתרנגולות. "עכשיו אין לנו כלום. אנחנו לא יכולים לשלם לפועלים שלנו. נאלצנו לפטר אותם בלי משכורת", הוא אמר. מתוך 400 העובדים שהיו לפני העימות, רק עשרים עדיין מועסקים אחריו.

⁹⁰ "Indian U.N. vet treats animal victims of Lebanon war", רויטרס, 25.10.06.

סבאע טחטוח, רועה עזים, אמר לאמנסטי אינטרנשיונל, כי ארבע מבין 21 העזים שלו מתו במהלך התקיפות הישראליות, כיוון שלא הייתה לו אפשרות להביאן אל מקור מים. לדבריו, מאז הפסקת האש, הוא נאלץ להתמודד עם בעיות בלתי-פוסקות בניסיון להאכיל את עזיו, כיוון שמקום המרעה הרגיל שלהן זרוע פצצות מצרר קטנות שלא התפוצצו.

חאג' עדנאן עבד א-סאטר, איכר בן שבעים, עובד יחד עם משפחתו ועם כעשרה אנשים נוספים בשדות של עיעאת ליד בעלבק. הם מגדלים טבק, אבטיחים ומלפפונים. "הכול נחרב", הוא אמר לאמנסטי אינטרנשיונל והצביע לעבר השדות היבשים והמצהיבים סביבו. "מה אני יכול לעשות? הכול נהרס". אלו יבולים שנאספים פעם בשנה, כך שכמעט כל היבול השנתי אבד.

פאטימה וסיכנה אל-אחרס, שאיבדו 12 מבני משפחותיהן בהתקפה אווירית ישראלית על ביתם בעיטארון (ר' פרק 4) סיפרו לאמנסטי אינטרנשיונל על הנזקים שנגרמו לעסקי הטבק המשפחתיים שבניהולן:

"איבדנו יותר משני-שלישים מהיבול. יולי ואוגוסט הם חודשים קריטיים לגידול הטבק. הרבה ממנו עמד לקראת איסוף בזמן המלחמה ונשאר לנבול בשדות. את העלים שכבר נאספו אי-אפשר היה לעבד וגם הם התקלקלו. ועכשיו, כל מה שנשאר בשדות גם מתקלקל כי מסוכן להיכנס לשדות, כי יש נפלי פצצות ישראליות בכל מקום, בעיקר פצצות מצרר אבל גם פצצות גדולות".

בין אלו שנפגעו מההתקפות הישראליות על המגזר החקלאי היו אנשים שעבדו בשווקים, בחנויות ובמחסנים שמוכרים תוצרת חקלאית. בשוק הפירות והירקות של צור מספר בעלי דוכנים אמרו לאמנסטי אינטרנשיונל שהשוק נסגר בזמן ההפצצות, פרט לדוכן או שניים, ושכתוצאה מכך לא היו הכנסות במשך יותר מחודש ימים. חקלאים גם לא יכלו למכור לצד הדרך את מעט התוצרת שהם הצליחו לקטוף, שכן במהלך תקופת הקיץ הקריטית כל הדרכים היו כמעט ריקות מאדם.

גישה לטיפול רפואי

הפצצות ישראל על בתי חולים ומתקני בריאות נוספים, הרס של תשתיות אחרות ומחסור בדלק, בחשמל ובמים, כל אלה הפריעו באורח קשה לגישה לטיפול רפואי. הירידה הדרמטית באספקה למערכת הבריאות אירעה בדיוק כשאנשים רבים יותר היו זקוקים לשירותי בריאות בגלל המלחמה.

משרד הבריאות הלבנוני העריך כי עד ל-12 באוגוסט כ-60% מבתי החולים במדינה חדלו לפעול בשל מחסור בדלק. לפי דו"ח של משרד הבריאות הלבנוני ושל ארגון הבריאות העולמי, 12 מתקני בריאות נהרסו בתקיפות ישראליות ו-38 נוספים ספגו נזקים כבדים.⁹¹

אמנסטי אינטרנשיונל ביקר במספר אתרים שנפגעו. בית החולים בהמאן, בשכונת ד'חייה בבירות, למשל, ספג נזק חיצוני רב והרס של חלק גדול מהציוד שלו, במהלך סדרה של התקפות אוויריות ישראליות בין ה-15 ביולי ל-13 באוגוסט. בין הציוד שנהרס אפשר למנות שישה מעשרת האינקובטורים לתינוקות של בית החולים, וכן 5,000 ליטרים של חמצן. מנהל בית החולים, עלי כריים, העריך את הנזק בכמיליון דולר.⁹²

מתקן הבריאות בדאר אל-הוורה שבד'חייה, ששירת בעיקר נשים וילדים, נפגע קשות מהפגזות ישראליות. המעבדה וחדר הרנטגן, וכן מחלקות הנשים, הילדים, השיניים והמנהלה במקום נהרסו.

ב-14 באוגוסט, שעות אחדות בלבד לפני הפסקת האש, ירו כוחות ישראליים פצצות מצרר מסביב לבית החולים הממשלתי בכפר תבנין שבדרום לבנון. בבית חולים זה מצאו מקלט מאות אזרחים.

בדו"ח של ארבעת המומחים לזכויות האדם מטעם האו"ם נמסר כי ההתקפות הישראליות "השפיעו קשות על השירות בכל המחוזות שנפגעו". עוד נאמר בדו"ח, כי בעקבות העימות, רק אחד מכל ארבעה מתקני בריאות היה מסוגל להעניק טיפול טרום-לידה; רק אחד מכל עשרה היה מסוגל לטפל

⁹¹ http://www.who.int/hac/crises/international/middle_east/Lebanon_2Sept2006/en/index.html

⁹² כריים תיאר את בית החולים כ"בית חולים שלא למטרות רווח, שאינו שייך לשום קבוצה דתית ולשום מפלגה פוליטית".

כראוי בלידות ולהעניק טיפול חירום לילודות; רק אחד מכל שלושה היה מסוגל לאחסן חיסונים; רק אחד מכל שמונה היה מסוגל לספק שירותי טיפול נפשי במידה כלשהי.⁹³

תקיפות ישראליות על מתקני חשמל ומים הקטינו באורח דרמטי את יכולתם של אנשים להשיג מים.⁹⁴ מערכות לטיפול בביוב ובפסולת אחרת ניזוקו גם הם ופעולתם הופסקה. הדבר קרה בד בבד עם עלייה בצורך בשירותים הללו, לאור רמות הלכלוך, האבק, הפציעות והעלייה בסכנה לזיהומים.

בדרום לבנון, לפי יוניצ"ף, "תשתית המים נהרסה".⁹⁵ באותו חודש הביע הצלב האדום הבינלאומי דאגה:

"לתושבי הכפרים אין גישה למים. תחנת השאיבה הגדולה בהרים נהרסה ללא תקנה. אנשים נאלצים להסתמך על בארות, אבל כדי לשאוב מים מהבארות הם זקוקים לחשמל, ותחנות החשמל נהרסו".⁹⁶

רוב האנשים שנציגי אמנסטי אינטרנשיונל פגשו באוגוסט ברחבי דרום לבנון ובדרום בירות נאלצו לקנות בקבוקי מים לצורכיהם היומיומיים.

רופאים בבית החולים מייס א-ג'יבל אמרו לאמנסטי אינטרנשיונל שהמחסור באספקת מים, וכן המחסור בדלק ובחשמל, תרם להחלטתם לסגור את בית החולים במלאות שבועיים לעימות, בית חולים שנפתח זמן קצר קודם לכן. ב-27 ביולי, או מעט לפני כן, שעה שבית החולים היה סגור, נפגע מגדל המים, שנמצא כמאה מטר מבית החולים, מטיל בודד, והוצא מכלל פעולה. מגדל המים אינו קרוב לכל בניין אחר, ובאזור לא היו סימנים לפעילות צבאית.⁹⁷

גישה למערכת החינוך

לפי דיווחים, עד חמישים בתי ספר נהרסו כליל בהתקפות ישראליות, וכ-300 ספגו נזקים גדולים.⁹⁸ כתוצאה מכך, מאות אלפי תלמידים החמיצו שבועות אחדים בתחילת שנת הלימודים החדשה, שפתיחתה נדחתה מאמצע ספטמבר ל-16 באוקטובר. תלמידים רבים נאלצו למצוא מקום בבתי-ספר אחרים.

נציגי אמנסטי אינטרנשיונל ביקרו בבתי ספר אחדים בדרום לבנון, בדרום בירות ובבעלבק, שנהרסו או שניזוקו קשות. בית הספר במערב נהרס כליל, ולא נותר ממנו דבר. בצפון-מערב בינת ג'בייל, בית הספר לבנות "עוויינה" ניזוק באורח קשה; ניתן היה לראות את השולחנות ואת הכיסאות שלו מהרחוב, היות שאחד הקירות הראשיים בבניין נתלש ממקומו. בית הספר הממשלתי "כוונין" בכביש הראשי לתיבנין ספג נזקים פנימיים וחיצוניים רבים, כולל הרס חלקי של הקירות; היו סימנים מעטים בלבד, אם בכלל, להרס באזור סביב, מה שמורה על כך שבית הספר היה המטרה לתקיפה. שלושה מבין חמשת בתי הספר בח'יאם ניזוקו קשות. בשכונת דח'ייה שבירות, בית הספר "אל-מוסתקבל" נהרס כליל, ובית-הספר היסודי והתיכוני "אשבל סהלי" ניזוק קשה.

⁹³ דו"ח של ארבעה מומחים לזכויות האדם מטעם האו"ם על מסעם ללבנון ולישראל, 2.10.06, שם, הערה 42.
⁹⁴ למידע נוסף ראו: *The Government of Lebanon, Setting the stage for long-term reconstruction: The national*, 31 August 2006; http://www.reliefweb.int/library/documents/2006/govlbn-lbn-early_recovery_process, and Israel/Lebanon: Deliberate destruction or "collateral damage"? op cit. [31aug.pdf](#)

⁹⁵ "UNICEF and UN partners step up humanitarian aid in southern Lebanon", UNICEF, 28 August 2006, http://www.unicef.org/emerg/index_35455.html

⁹⁶ "Red Cross courage in Lebanon", הצלב האדום הבריטי, אוגוסט 2006,

<http://www.redcross.org.uk/news.asp?id=58445>

⁹⁷ בתדריך "הרס מכוון או נזקים משניים? תקיפות ישראליות נגד תשתית אזרחית", דיווח אמנסטי אינטרנשיונל שבת החולים הממשלתיים בבינת ג'בייל ובמייס א-ג'יבל "נהרסו כליל", תוך הסתמכות על המועצה לפיתוח ולשיקום. זה לא היה נכון. נציגי ארגון אמנסטי הבינלאומי ביקרו בבתי החולים באוגוסט ומצאו שהם לא נהרסו, אלא לא יכלו לתפקד בגלל התקיפות. ברחבי שטח בית החולים בבינת ג'בייל הייתה תחמושת חיה שלא התפוצצה, ובית חולים פרטי בקרבת מקום ספג נזקים נרחבים.

⁹⁸ הודעה לעיתונות מטעם יוניצ"ף, "The long road back to school for children in southern Lebanon", 7.9.06.

ירושה קטלנית – פצצות מצרר קטנות

" כיסינו כפרים שלמים בפצצות מצרר. מה שעשינו היה מטורף ומפלצתי", מפקד ישראלי כפי שצוטט בעיתון "הארץ".⁹⁹

ב-26 באוגוסט שיחק עבאס יוסוף שבלי בן השש, יחד עם שלושה חברים, בכפר בלידה שבדרום לבנון. הוא הבחין בחפץ שנראה לו כבקבוק בושם. אחד הילדים ניגש והרים אותו, והחפץ התפוצץ. הפיצוץ הותיר את עבאס פצוע באורח אנוש: קרע במעי הגס ובכיס המרה, ריאה מנוקבת ועצב מדיאלי קרוע. כשעבאס שוחח עם נציגי אמנסטי אינטרנשיונל ממיטתו בבית החולים "נג'דה" שבנבטייה, ימים אחדים לאחר מכן, הוא ייבב פעם אחר פעם: "קחו את הפצצות מהכפר שלי".

שלושת חבריו – אחמד שיבלו בן השמונה, עלי חסן בן ה-11 ואחותו של עלי חסן, סהאר בת התשע – נפצעו גם הם. עלי סבל משבר ברגלו, וכמו סהאר, גם הוא נפצע מרסיסים. סהאר אמרה לאמנסטי אינטרנשיונל:

"הרגל של עלי צריכה להיות בגבס במשך חודש וחצי והוא לא יכול לשחק בחוץ. ועכשיו עדיף לשחק בבית בגלל הפצצות. אמרתי לילדים אחרים לא לגעת בשום דבר בחוץ, אפילו לא באבן, אפילו מתחת לעלה עלולה להיות פצצה".

בשלושת הימים האחרונים לעימות, ישראל המטירה פצצות מצרר על אזורים גדולים של דרום לבנון שפוזרו פצצות קטנות באזורי מגורים, בכבישים, במטעים ובשדות. רבות מהפצצות הקטנות לא התפוצצו. כתוצאה מכך, עבור מאות אלפי בני-אדם בדרום לבנון המלחמה לא הסתיימה עם הפסקת האש. בשבועיים הראשונים שלאחריה, נהרג בממוצע אדם אחד בכל יום וחמישה נפצעו מפצצות קטנות.¹⁰⁰ לפי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים, עד ה-2 בנובמבר, 22 בני-אדם נהרגו ו-134 נפצעו באזורים אזרחיים.¹⁰¹

מפקד ישראלי של יחידת רקטות אמר לעיתון "הארץ" כי הצבא ירה 1,800 פצצות מצרר במהלך המלחמה, כשכל אחת מהן מכילה מאות פצצות קטנות. בלבנון "כיסינו כפרים שלמים בפצצות מצרר" אמר המפקד. "מה שעשינו היה מטורף ומפלצתי".¹⁰² העיתון דיווח גם כי כוחות ישראליים השתמשו בתותחי ארטילריה בקוטר 155 מ"מ לירי פגזי מצרר.

מרכז האו"ם לתיאום הטיפול במוקשים (UNMACC) העריך בחודש ספטמבר, כי כמיליון פצצות מצרר קטנות שלא התפוצצו נותרו מפוזרות ברחבי לבנון. בכל אחת מהן טמון פוטנציאל להרוס חיים, בעיקר לפגוע בחייהם של ילדים סקרנים. המרכז העריך גם כי תידרש לפחות שנה לפינוי התחמושת החיה.¹⁰³

דובר המרכז אמר שרבות מן הפצצות הקטנות שהארגון שלו מצא היו "באזורים אזרחיים, על אדמה חקלאית ובבתים של אנשים... אנחנו מוצאים הרבה בכניסות לבתים, על מרפסות ועל גגות... לפעמים חלונות נשברים והן מגיעות לתוך הבתים".¹⁰⁴ נציגי אמנסטי אינטרנשיונל בלבנון הגיעו לממצאים דומים לאחר שנתקלו בפצצות מצרר קטנות רבות שלא התפוצצו, בכפרים ובתוך בתים.

עוד אמר המרכז, כי נכון לתחילת נובמבר פינה כ-58,000 פצצות מצרר קטנות ופריטי תחמיש נוספים שלא התפוצצו.¹⁰⁵ קודם לכן אמר המרכז כי כ-200,000 בני-אדם עדיין אינם יכולים לשוב

⁹⁹ "מפקד יחידת רקטות: ירינו יותר ממיליון פצצות מצרר בלבנון", מירון רפפורט, הארץ, 12.9.06, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/761735.html>

¹⁰⁰ *Lebanon: Cluster-bombs threaten civilian lives* (AI Index: MDE 02/024/2006)

¹⁰¹ רי: <http://www.macssl.org/War%202006.htm>

¹⁰² "מפקד יחידת רקטות: ירינו יותר ממיליון פצצות מצרר בלבנון", מירון רפפורט, הארץ, 12.9.06,

¹⁰³ <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/761735.html>; וגם "לירות בלי מטרה", מאמר המערכת, הארץ, 14.9.06, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/762636.html?more=1>

¹⁰⁴ <http://www.macssl.org/reports/Leb%20UXO%20Fact%20Sheet%204%20November,%202006.pdf> כמו כן נשאר בשטח, על-פי הערכות, כ-15,000 נפלי תחמושת מסוגים שונים שלא התפוצצו, רובם, פגזי טנקים בקוטר 155 מ"מ, אולם קיימים גם רימוני יד ופצצות שהוטלו מן האוויר.

¹⁰⁵ "US probes Israel cluster bomb use", http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/5286352.stm

¹⁰⁵ <http://www.macssl.org/reports/Leb%20UXO%20Fact%20Sheet%204%20November,%202006.pdf>

לבתייהם עקב רמת ההרס וכמות פצצות המצרר הקטנות ותחמושת נוספת שלא התפוצצה המצויה בשטח.¹⁰⁶

יאן אנגלנד, תת-מזכ"ל האו"ם לעניינים הומניטאריים גינה את השימוש שישראל עשתה בפצצות מצרר באזורי מגורים בלבנון, ואמר עליו שהוא "בלתי-מוסרי לחלוטין". אנגלנד הוסיף: "בכל יום אנשים נפגעים ונותרים נכים, נפצעים ונהרגים בידי כלי הנשק הללו. זה לא היה צריך לקרות".¹⁰⁷

כוחות ישראליים השתמשו בפצצות מצרר מתוצרת ארה"ב וישראל, וירו אותן מן האוויר ובאמצעות ארטילריה. הפצצות הללו כללו את ה-CBU 58B (פצצת מצרר) המכילה כ-650 פצצות קטנות מדגם BLU63 (שצורתן דומה לזו של כדורי טניס). רבות מהפצצות הללו יוצרו בימי מלחמת וייטנאם. נראה שהמלאי הישן הזה שימש בכמויות אדירות בשלושת הימים שלפני הפסקת האש.¹⁰⁸

נציגי אמנסטי אינטרנשיונל בלבנון דיברו עם עשרות ילדים ומבוגרים שנפצעו על-ידי פצצות מצרר ועם קרוביהם של אלו שנהרגו ונפצעו מכלי הנשק הללו.

ב-14 באוגוסט אחדים מבני משפחת ח'טאב אכלו ארוחת בוקר מול ביתם בחבוש שליד נבטייה. חתול שהתהלך מעבר לכביש הפעיל מתקן נפיץ, ובעקבותיו אירעו שלושה פיצוצים בזה אחר זה. שני בני-אדם נהרגו: האדי מוחמד אל-ח'טאב, שמת במקום ומוסא חוסיין אל-ח'טאב, בן 34, שמת שלושה ימים לאחר מכן, בבית החולים. חמישה אנשים נפצעו.

למחרת, ה-15 באוגוסט, עלי טורקיה בן העשרים היה יחד עם קבוצת צעירים בשדה בזווטר אל-ר'בייה. הוא מתח את גופו כדי לקטוף ענבים מגפן שהייתה מעל לראשו, ובכך הפעיל פצצת מצרר שהייתה בין עליה של הגפן. הפצצה התפוצצה והרגה אותו במקום. מחמוד דרוויש, בן 24, נפצע בברכו ובכף רגלו.

ב-28 באוגוסט, שבועיים לאחר הפסקת האש, חוסיין קדוח, סטודנט להנהלת חשבונות במכון הטכני האסלאמי בבירות, בן 19, הלך בשביל ליד מגרש כדורגל לכפר הדרומי א-סולטנייה. מה שהיה אמור להיות יום שקט התנפץ לרסיסים כתוצאה מפיצוץ שקרע את גופו. הוא הובהל לבית החולים בכפר הסמוך תיבנין, ולאחר מכן, בשל חומרת פציעתו, הועבר לבית חולים בצור. למחרת ראו אותו שם נציגי אמנסטי אינטרנשיונל, לאחר שהוא עבר התערבות ניתוחית מקיפה, כשהוא עדיין במצב קריטי. לאחר מכן ביקרו הנציגים באזור שבו הוא נפצע ומצאו שהוא זרוע תחמושת מצרר שלא התפוצצה, חלקה במרחק של סנטימטרים ספורים מן השביל שהוא הלך בו. על האדמה עדיין ניתן היה להבחין בדם.

ברשימת הנפגעים הארוכה בלט מספר הילדים באורח חסר פרופורציות. למשל, חסן חוסיין חמדי, בן ה-13, שהרים ב-27 באוגוסט פצצת מצרר שנראתה כמו פחית, בשעה שהוא שיחק עם אחיו ואחיותיו בחצר הקדמית של ביתו בכפר דיר קאנון, שמדרום לצור. הפצצה התפוצצה, קטעה ארבע אצבעות בידו הימנית, וגרמה לו לפציעות קשות בכתף ובבטן.

ז'אן ציגלר, איש הקשר המיוחד לעניין הזכות למזון, אמר שהוא חושש מהשפעות ארוכות-טווח של תחמושת שלא התפוצצה על פרנסתם של מאות אלפי בני-אדם, שכן היא עתידה למנוע השקיה, איסוף יבולים ונטיעה.¹⁰⁹ ישנם אזורים בלבנון שבהם אין כמעט פרדס, מטע זיתים, שדה טבק או מרעה שאינו זרוע פצצות מצרר קטנות הממתינות להתפוצץ. כתוצאה מכך, הרועים והאיכרים הלבנונים ניצבים מול דילמה קטלנית: האם להניח לבעלי החיים שלהם לגווע ברעב וליבוליהם להירקב, או שמא לסכן את חייהם ואת גופם בכניסה לאזורים המלאים בפצצות.

פצצות מצרר קטנות שלא התפוצצו פגעו בתחומים מסחריים רבים אחרים בכך שהן הפריעו לעבודות תיקון מערכות לאספקת מים וקווי חשמל, וגם הרסו בניינים, כבישים ותשתיות נוספות.

ווקיף כישאן, מורה בן 45 מן הכפר סמאעיה שבמחוז ראס אל-עין, שמדרום לצור, מסר לאמנסטי אינטרנשיונל כי עצי הבננה והתפוז במטעים ובפרדסים סביב בית משפחתו קמלים וניזוקים, בין

¹⁰⁶ מרכז החדשות של האו"ם, 29 בספטמבר 2006.

¹⁰⁷ "UN denounces Israel cluster bombs" 30.8.06.

http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/5299938.stm

¹⁰⁸ ראיון עם אנדרו גליסון מה-Mines Advisory Group.

¹⁰⁹ <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=19900&Cr=leban&Cr1>

היתר בגלל ריבוי פצצות המצרר הקטנות סביבם, דבר המונע מן המשפחה להשקות ולגזום את העצים כנדרש. הוא אמר שאף אם הפצצות תפונינה במהירות, עבור יבולי השנה הנוכחית יהיה זה מאוחר מדי.

ב-24 באוגוסט נפצע ח'ליל בדאווי מפצצת מצרר בשעה שעבר בפרדס בכפר סמאעיה שבמחוז ראס אל-עין שמדרום לצור. בדאווי סיפר שהפצצה התפוצצה כשמעדר שהוא השתמש בו נגע בה. הוא ציין כי לא הייתה לו ברירה אלא להיכנס לשדה לפני שהוא יפונה מנפלי תחמושת: "אנחנו צריכים להאכיל את המשפחות שלנו. כל בוקר אנחנו נפרדים מהמשפחות שלנו, כי אנחנו יודעים שאנחנו עלולים לא לחזור... אנחנו מנסים להיזהר ככל יכולתנו".

ב-14 באוגוסט, כשבני משפחת חריז שבו לביתה, הם ראו שבעלי החיים שלהם מוטלים מתים בשדה סמוך. עלי חריז בן ה-26 ניגש כדי לנסות להזיז את אחת הפרות, וככל הנראה הפעיל פצצת מצרר. חזהו ובטנו ספגו את עיקר הדף הפיצוץ, וגם פניו נפגעו. בני המשפחה סיפרו שרבים משדותיהם אינם ניתנים לעיבוד בשל ריבוי פצצות המצרר הקטנות. המשפחה לא ידעה כיצד תשרוד.

עבד אל-מוחסין חריז, קרוב משפחה של עלי חריז, סיפר לאמנסטי אינטרנשיונל:

"מימי לא ראיתי דבר כזה. נוכחותן של פצצות המצרר האלה מכריחה אותנו עכשיו לנהל עוד מלחמה. הן מסוכנות אפילו יותר מהמלחמה עצמה, והמלחמה הזו עלולה להימשך עשרים שנה".

הפצצת לבנון לא גרמה רק למותם ולפציעתם של בני-אדם. היא גם הותירה צלקות עמוקות בבריאותם הנפשית והפסיכולוגית של אזרחים, בעיקר בדרום המדינה ובפרברים הדרומיים של בירות. ארגון "רופאים ללא גבולות" דיווח שבמהלך העימות עד כשליש מן העבודה שהוא נדרש לה הייתה קשורה לבעיות של בריאות הנפש.¹¹⁰

ההשפעה ארוכת-הטווח על ילדי לבנון עתידה, ככל הנראה, להיות חמורה, ואנשי מקצוע בתחום הבריאות חוששים לעתידם של הילדים. דרך מוכרת לסייע לילדים להתגבר על טראומה היא לעודד אותם לשחק. יחד עם זאת, בחלקים גדולים של דרום לבנון, מקומות משחק ואזורים אחרים שילדים נהגו ללכת אליהם זרועים בפצצות מצרר קטנות. כתוצאה מכך, משחק מחוץ לבית הוא בגדר פעילות מסוכנת.¹¹¹

¹¹⁰ רופאים ללא גבולות, "Humanitarian corridor into South Lebanon is a delusion", 1.8.06.
¹¹¹ דיילי סטאר, "Good clean fun helps the youngest victims overcome stresses of war", 26.9.06.

פרק 6: "מגנים אנושיים"

ההגנה על אזרחים משני צדי העימות היא באחריותם המשותפת של הצדדים למלחמה. כל הגורמים הלוקחים חלק בעימות מחויבים לנקוט באמצעי זהירות כדי לוודא כי אזרחים בשליטתם לא ייפגעו מהסכנות הנשקפות מן המבצעים הצבאיים. כמו כן, הם מחויבים שלא להשתמש באוכלוסייה אזרחית ככסות לפעולותיהם הצבאיות – פשע מלחמה המכונה לעיתים מזומנות שימוש ב"מגנים אנושיים".

רשויות ישראל טוענות כי מן הדין לראות בחיזבאללה אחראי לנזק שנגרם לאזרחים בהתקפות ישראליות, בהאשימן את לוחמי הארגון בשימוש מכוון באוכלוסייה אזרחית ככסות לפעולותיהם הצבאיות, זאת באמצעות הקמת בסיסים, מנהרות ומתקנים נוספים בתוך עיירות וכפרים, אחסון קטיושות ומשגריהן ונשק אחר באזורים מאוכלסים; שיגור קטיושות ממקומות הסמוכים לבתי אזרחים ומציאת מחסה, לעיתים מזומנות, בבתיים כאלה לאחר הירי; וכן בכך שהם מונעים מאזרחים לברוח מכפריהם.

חיזבאללה מכחיש כל מדיניות של סיכון אזרחים. דוברים רשמיים של חיזבאללה מודים באופן גלוי כי לוחמיהם ומתקניהם הצבאיים נמצאים בעיירות וכפרים בדרום לבנון ובאזורים אחרים, אך טוענים כי תפקידם של לוחמיהם הוא להגן על יישוביהם מפני התקפות ישראליות. עם זאת, הארגון מכחיש כי לוחמיו אחסנו קטיושות באזורים מאוכלסים וכי הם ירו קטיושות מתוך אזורים כאלה. חיזבאללה מכחיש גם כי הוא מנע מאזרחים להימלט.

מתקנים צבאיים באזורים אזרחיים

כמפלגה פוליטית, ארגון סוציאלי וקבוצה חמושה, חיזבאללה מבוסס בקרב האוכלוסייה המוסלמית השיעית בלבנון, במיוחד בדרום. חיזבאללה אינו מכחיש כי הקים רשת של מנהרות ומקומות מסתור צבאיים אחרים בקרבת ובתוך עיירות וכפרים בדרום לבנון, והשתמש בהם כדי לארוב לכוחות ישראלים עם כניסתם ללבנון.¹¹² חיזבאללה מצייין כי כוחות ישראלים פלשו לשטח לבנון כשהם מתקדמים באמצעות טנקים וכוחות קרקע אחרים אל תוך כפרים בדרום לבנון, משתלטים על בתיים של אזרחים ויוצאים להתקפות מתוכם. לשיטתו, ההיתקלויות הצבאיות שהתרחשו בכפרים מסוימים, או בסמוך אליהם, נועדו להתנגד למתקפות קרקע ישראליות, וכי הלוחמים שהשתתפו בקרבות האלה היו תושבי כפרים אלה בעצמם.

במהלך עריכת תחקיר השטח שלו, מצא אמנסטי אינטרנשיונל שאריות של נשק לטווח קצר, דוגמת מקלעי PK וטילים נגד טנקים, בהריסותיהם של שני בניינים שהוחרבו על ידי כוחות ישראלים, בבית בלתי מיושב בקצה של מרוואחין ובבניין בפאתי בית ג'ביל המוכר לתושבי המקום כשייך לחיזבאללה. במרוואחין אישרו תושבים מן הכפר לאמנסטי אינטרנשיונל כי חיזבאללה השתמש במכונית מסחרית שחנתה בסמוך למסגד – ובתצולם וידאו שסיפק צבא ישראל נראתה מכילה טילים נגד טנקים - במרוצת העימות. בכפר רמייש ראו נציגי אמנסטי אינטרנשיונל שני משגרי טילים נגד טנקים שככל הנראה לא נעשה בהם שימוש. תושבי הכפר סיפרו כי לוחמי חיזבאללה השאירו אותם ליד בניין שבנייתו לא הושלמה על גבעה בפאתי הכפר.

כפי שאישרו לוחמי חי"ר ישראלים שהתראיינו לאמנסטי אינטרנשיונל, הן כוחות ישראלים והן לוחמי חיזבאללה לחמו אלה נגד אלה בטקטיקות דומות, לעיתים קרובות בלחימה מבית לבית בכפרים שננטשו במידה רבה על-ידי אזרחים. אמנסטי אינטרנשיונל מצא ראיות לנוכחות של כוחות ישראלים בבתי פרטיים בכמה כפרים, בהם עיטרון, עיתא א-שעב, עינאתא ומחייביב. בבתיים כאלה נמצאו מפוזרים אריזות מזון ופריטים נוספים עם כיתוב בעברית, כמו-גם לא מעט תרמילי קליעים ומשגרי רקטות משומשים עם סימונים בעברית. חיילים ישראלים גם השחיתו בתים אלה, בין השאר באמצעות כתובות גרפיטי מעליבות.

גם בישראל הקרבה הגדולה של הצבא לאזורים אזרחיים אינה דבר יוצא דופן. לפי דיווחים, מתקנים צבאיים ממוקמים בקריית שמונה ובמטולה, ומוצבי גבול נמצאים בסמוך לכמה יישובים נוספים בצפון ישראל, או בתוכם. במהלך המלחמה היו יותר עמדות צבאיות ישראליות מהרגיל ויותר פעילויות צבאיות בתוך אזורים אזרחיים בצפון ישראל, ובסמוך אליהם. לפי דיווחים, הציב הצבא הישראלי בסיסים בסמוך לעיירות וכפרים ערביים, בהם פסוטה, ערב אל-עראשמה ותרשיחא – בזה האחרון נהרגו שלושה תושבים בהתקפת רקטות של חיזבאללה. בנוסף, לפי דיווחים, ערך

¹¹² ר' למשל: "חיוואר מפתוח" (דיאלוג פתוח), תוכנית טלוויזיה של רשת אל-ג'זירה אודות מאבקה של ההתנגדות המוסלמית לצבא ישראל בלבנון, שודר ב-19.8.06.

צבא ישראל אימונים בתוך כפרים ערביים בישראל בשל הדמיון בתנאי השטח לכפרים בדרום לבנון.¹¹³

לאחר הרג 12 חיילים ישראלים "מחוץ לכניסה" לקיבוץ כפר גלעדי, שם שהה הגדוד שלהם במשך שבוע, דווח כי "במהלך המלחמה שהו בתחומי הקיבוץ מאות חיילים, בהם פלוגת רפואה, יחידות מיוחדות ולוחמי תותחנים".¹¹⁴ לפי דיווחים, בקרבתם של כפרים ועיירות אחרים בצפון שבהם תושבים ערבים רבים קיימים מפעלים לייצור תחמושת.¹¹⁵ לבסוף, מפקדות חיזבאללה אכן נמצאות באזור של בירות שהופצץ קשות על ידי כוחות ישראלים, אולם גם משרד הביטחון הישראלי ממוקם בלבה של תל אביב.

אין עוררין על נוכחותם של לוחמים ונשק לטווח קצר של חיזבאללה בתוך אזורים אזרחיים. עובדה זו כשלעצמה אין בה משום הוכחה חותכת לכך שהיה בכוונתו של חיזבאללה להשתמש באזרחים כ"מגנים אנושיים". זאת, בה במידה שנוכחותם של חיילים ישראלים בקיבוץ אינה הוכחה לאותו פשע מלחמה עצמו. עם זאת, התנהלות כזו עשויה, עם זאת, להוות הפרה של חובתו של כל צד לסכסוך לנקוט באמצעי הזהירות הנדרשים כדי להגן על אזרחים הנתונים לשליטתו מהסכנות הטמונות בפעולות צבאיות "במידה המרבית האפשרית", ובמיוחד להימנע "מלמקם מטרות צבאיות בתוך אזורים צפופי אוכלוסין או בסמוך להם".

מכל מקום, במקום לוחמים ומבחר של כלי נשק בתוך ערים וכפרים, נותרו חיזבאללה וישראל אחראים להפיכתם של מקומות אלה למטרות לגיטימיות, ולפיכך חשפו אזרחים, שהיו נוכחים אולי במקום, לסכנה. אולם, כוחות ישראלים ולוחמי חיזבאללה היו מחויבים בכל עת ליישם את עקרון ההבחנה ואת עקרון המידתיות, ולנקוט באמצעי הזהירות הנדרשים במשפט ההומניטארי הבינלאומי בצאתם להתקפה.

אחסון וירי קטיושות

ישראל מאשימה את חיזבאללה באחסון קטיושות וטילים אחרים ומשגריהם באזורים אזרחיים, בפרט בבתיים, אך גם בבתי ספר ובמסגדים. קצין חי"ר ישראלי סיפר לאמנסטי אינטרנשיונל כי בחודש אוגוסט מחלקתו מצאה 15 קטיושות – ללא משגריהן – בקומה התחתונה של בית קומתיים בכפר עיתא א-שעב. ראיות מצולמות שהופקו על ידי צה"ל מציגות מה שנראה כרקטת קטיושה שניזוקה, בחצר מסגד במרוואחין, בסמוך למכונית המסחרית שנשאה טילים נגד טנקים והזכרה לעיל. חיזבאללה סיפר לאמנסטי אינטרנשיונל כי אינו מאחסן קטיושות בעיירות וכפרים, אלא ביערות או אזורי טבע אחרים המספקים מחסה.

ישראל פרסמה או סיפקה לאמנסטי אינטרנשיונל כמה צילומי וידאו שמקורם בטיסות לאיסוף מודיעין. בתצלומים אלה נראה ירי של רקטות קטיושה וטילים לטווח קצר נגד טנקים מקרבתם של בתי אזרחים. תקרית כזאת תועדה ב-7 באוגוסט, שם נראות בצילום רקטות משוגרות בין שני בתים בכפר סידקין.¹¹⁶ עם זאת, ברובם של יתר הצילומים חסרים פרטים חיוניים, כמו תאריך, שעה ומקום, והתקריות המעטות שלגביהן מצוין תאריך, דוגמת זו שהובאה לעיל, התרחשו הרבה אחרי שחלק גדול מהאוכלוסייה האזרחית כבר עזב חלק מהכפרים. בצילום וידאו נוסף תועד מה שנראה כמשאיות עמוסות במשגרי קטיושה המוצאות מחסה בתוך בניינים.

¹¹³ Arab Association for Human Rights (AAHR), *Weekly Review*, No.286, 4-11 August 2006, <http://www.arabhra.org/publications/wrap/wraphome2006.htm>, תושבי מגיד אל-כרום סיפרו למומחי האו"ם לזכויות האדם כי סוללות ארטילריה מוקמו ליד יישוב במהלך העימות, <http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/2session/A.HRC.2.7.pdf>.

¹¹⁴ According to *Haaretz* newspaper, "The rocket hit an area where logistics and headquarters officials from the reserve paratroopers battalion... were stationed". Also, "Three military trucks filled with ammunition were parked" at the site. "Reservists failed to take cover after siren", *Haaretz*, 7 August 2006, <http://www.haaretz.com/hasen/pages/ShArt.jhtml?itemNo=7470422006>, permission to enter communities", *Haaretz*, 20 September 2006.

¹¹⁵ ג'ונתן קוק, "המגנים האנושיים מנצרת", 19.7.06, <http://www.jkcook.net/Articles2/0261.htm>, ¹¹⁶ ר' "ניצול חיזבאללה את מרכזי אוכלוסיית לבנון ואזרחים: ראיות מצולמות", http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/2000_2009/2006/Operation+Change+of+Direction+Video+Clip.ips.htm.

המפקד הישראלי הבכיר שתדרך את אמנסטי אינטרנשיונל בספטמבר אמר גם שכוחות חיזבאללה ירו רקטות ממקומות המרוחקים לא יותר משלושים עד ארבעים מטרים מבסיסי יוניפי"ל, במטרה להימנע מאש נגדית ישראלית, וכי מפעם לפעם מצאו לוחמי חיזבאללה מקלט בבסיסי יוניפי"ל.

יוניפי"ל דיווח על למעלה מעשרים מקרים שבהם חיזבאללה ירה רקטות "בקרבם של" (מרחק של עד 500 מ') מוצבי או"ם בדרום לבנון, וכן על מספר מקרים של ירי מנשק קל וירי מרגמה של חיזבאללה ממקומות "קרובים" (עד למרחק של 100 מ') למוצבי יוניפי"ל ועל פגיעות במוצבים ובכלי-רכב של האו"ם מירי מרגמות, נשק קל או רקטות של חיזבאללה. יוניפי"ל טוען כי לוחמי חיזבאללה מעולם לא הורשו להיכנס לתוך אף אחד מבסיסיו.¹¹⁷

חיזבאללה מכחיש כל שימוש באזורים אזרחיים לשיגור קטיושות בציינו כי התקפות ממין זה בוצעו מיערות, מטעים, ערוצי נחלים ומקומות אחרים מחוץ לכפרים, הרחק מאזורים מאוכלסים.

בכפרים עין עבל ורמיש סיפרו תושבים לאמנסטי אינטרנשיונל כי במקרים מסוימים, בעיקר בתחילת המלחמה, לוחמי חיזבאללה אכן שיגרו רקטות מכפרים, אך לא מתוך בתייהם או מקרבתם. הם לא ידעו אם התקפות אלה כוונו לכוחות ישראלים ליד הכפרים או בתוך שטח ישראל. עוד אמרו, כי ככלל, הופסקו התקפות כאלה לאחר שתושבי הכפרים התלוננו בפני חיזבאללה. תושב עין עבל שנשאר בכפר לאורך כל המלחמה סיפר לאמנסטי אינטרנשיונל כי כוחות ישראלים הפציצו את הכפר, ובכלל זה את הכנסייה, בזמנים שבהם כלל לא הייתה נוכחות של חיזבאללה או פעילות של חיזבאללה בשום מקום בכפר.

אין זה ברור ממעט הדוגמאות שסיפקו רשויות ישראל אם אזרחים נמצאו בבניינים שרקטות שוגרו מהם או מסביבתם. אם לא נמצאו שם אזרחים, הרי שלוחמי חיזבאללה ששיגרו רקטות בנסיבות הללו לא הפרו את האיסור על שימוש ב"מגנים אנושיים". בה בעת, בניינים שנעשה בהם שימוש כבסיסי שיגור קטיושות היו, בנסיבות כאלה, מטרה לגיטימית לכוחות ישראלים, ובניינים סמוכים לאזור השיגור עלולים היו להיחשף לנזק נלווה אפשרי. שוב, גם בנסיבות כאלה היה על כוחות ישראלים להקפיד על יישום עיקרון ההבחנה ועיקרון המידתיות ולנקוט באמצעי הזהירות הנדרשים לפי המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

לסיכום, אם אכן אחסנו לוחמי חיזבאללה קטיושות או שיגרו אותן מתוך אזורים הסמוכים לאזרחים בתקווה להרתיע התקפות ישראליות, מהווה הדבר פשע של שימוש באזרחים כ"מגנים אנושיים". מן הראיות הזמינות עולה שלפחות במקרים מסוימים אוחסנו קטיושות בתוך כפרים ונורו מאזורים אזרחיים, אך אין זה ברור שאזרחים היו נוכחים וכי נעשה בהם שימוש כ"מגנים אנושיים". כיוון שנורו על ישראל כמעט 4,000 רקטות ורק מעט מאוד מידע באשר למקום אחסונן ושיגורן אינו שנוי במחלוקת, היקף ההתנהלות הזו ואפיוניה במונחים של המשפט ההומניטארי הבינלאומי נותרו בלתי-ברורים.

מניעת בריחה של תושבים?

דוברים ישראלים רשמיים האשימו את חיזבאללה במניעת עזיבה של אזרחים מאזורים מסוימים על ידי חסימה של כבישים ואפילו על ידי ירי מעל לראשם של אותם אזרחים, וזאת על-מנת שאזרחים אלה יגוננו על הלוחמים. אולם, הרשויות ישראל לא סיפקו ראיות לכך, מעבר להצעתן כי אמנסטי אינטרנשיונל יחקור תקרית אחת כזאת שהתרחשה, לכאורה, במרוואחין. אמנסטי אינטרנשיונל אכן חקר תקרית זו ולא מצא כל ראיות המאששות את ההאשמות. תושבי מרוואחין – ובכלל זה אלה המוכרים כיריבים פוליטיים של חיזבאללה – הכחישו את דבר התרחשותו של כל אירוע מסוג זה. ואמנם, רבים מתושבי הכפר ברחו בראשית העימות, ובעת מנוסתם הותקפו על ידי כוחות ישראלים (ר' פרק 4).

אף אחד מהאנשים שרואיינו על-ידי אמנסטי אינטרנשיונל בעיירות ובכפרים בדרום לבנון וביתר שטחי המדינה לא האשים את חיזבאללה בכך שמנע או שניסה למנוע ממנו לעזוב את יישובו, או דיווח על מקרים בהם אנשים אחרים עוכבו באופן זה. כמה ציינו כי חיזבאללה הזהיר תושבים לגבי

¹¹⁷ ר' הודעות לעיתונות שפרסם יוניפי"ל במהלך העימות בכתובת:

<http://www.un.org/depts/dpko/missions/unifil/unifilpress.htm> וגם שיחות עם מילוס סטרוגר, יועץ בכיר של יוניפי"ל מה-6.11.06. יוניפי"ל אמר לאמנסטי אינטרנשיונל גם כי כוחות ישראלים ירו "לעיתים קרובות מאוד" פגזי טנקים, פגזי ארטילריה וירי מקלעים וכן שיגרו מן האוויר פצצות אל האזורים הסמוכים ביותר למוצבי האו"ם ואף לתוכם. לדוגמה, בלילו האחרון של העימות, ב-13/14 לאוגוסט, נחתו 35 פגזי ארטילריה ישראלים בתוך מפקדת גדוד גנאיאן של יוניפי"ל באזור טיבנין ו-10 פגזים נוספים נחתו במרחק של כשבעים מטרים מהבסיס.

הסבירות להתקפות ישראליות באזורם. בחלק מהמקרים, כך נטען, במיוחד במרוצת 48 השעות של השעיית ההתקפות האוויריות על-ידי ישראל ב-31 ביולי וב-1 באוגוסט, פעילי חיזבאללה באזורים מסוימים עודדו אנשים או סייעו לאנשים שלא היו מסוגלים לעזוב את כפריהם בדרום לבנון, לעשות כך. תושביה האזרחיים של שכונת ד'אחיה בבירות, שם הייתה מפקדת חיזבאללה כמו-גם משרדים נוספים הקשורים לפעילויות התקשורתיות, סוציאליות, בריאותיות וחינוכיות שלו, פונו גם הם בטרם החלו ההתקפות הישראליות. לפי דיווחים, חיזבאללה הוביל את מאמצי הפינוי.

לסיכום, הראיות שבידי אמנסטי אינטרנשיונל אינן מאששות את ההאשמות כי חיזבאללה מנע מאזרחים להימלט, ובמקרים מסוימים מלמדות על ההיפך מכך.

פרק 7: מסקנות והמלצות

מלחמת 34 הימים בין חיזבאללה וישראל, בחודשים יולי ואוגוסט 2006, גרמה למוות ולהרס בקנה מידה נרחב. אזרחים, משני צדי המתרס, שילמו את מחיר המבצעים הצבאיים.

על סמך מחקר וניתוח, שכלל סקירה של הפרשנות הישראלית לדיני המלחמה, הגיע אמנסטי אינטרנשיונל למסקנה, כי כוחות ישראליים ביצעו הפרות חמורות של המשפט הבינלאומי לזכויות האדם ושל המשפט ההומניטארי הבינלאומי, ובהן גם פשעי מלחמה. בייחוד, מצא אמנסטי אינטרנשיונל, כי כוחות ישראליים ביצעו התקפות חסרות הבחנה ובלתי מידתיות בקנה מידה נרחב. אלה כללו הפגזות ארטילריה מתמשכות על דרום לבנון, ובעיקר שימוש נרחב בפצצות מצרר באזורים אזרחיים, בימיה האחרונים של המלחמה.

כפי שניתן היה ללמוד מדיווח ראשוני שפורסם בחודש אוגוסט¹¹⁸ וכפי שהומחש באופן נרחב יותר בדו"ח זה, כללו התקפות ממין זה גם כאלה שכוונו נגד תשתיות אזרחיות – למשל, הפצצת תחנת הכוח ג'ייה, אשר גרמה גם לנזק סביבתי רב. בהקשר זה, כך נראה, ביצעו כוחות ישראליים גם התקפות ישירות על אובייקטים אזרחיים, כמו הרס מפעלים, הנמל הימי הקטן אל-קוועי, וסירות הדיג שעגנו בו.

ההתקפות על התשתיות, על אובייקטים החיוניים להישרדות האוכלוסייה, כמו-גם המצור האווירי והימי שהוטלו במשך כל תקופת המלחמה, וגם לאחריה, נועדו ככל הנראה להטיל מעין עונש קולקטיבי על תושבי לבנון, על-מנת לגרום להם ולממשלתם לצאת נגד חיזבאללה, כמו-גם כדי לפגוע ביכולתו הצבאית של הארגון.

לבסוף, בהתבסס על הראיות הזמינות ועל היעדר הסבר הולם, או כל הסבר שהוא, מצד הרשויות הישראליות לכך שהתקפות כה רבות של כוחותיהן גרמו למות אזרחים ולהרס, במקומות שלא קיימות בהם ראיות כלשהן לפעילות צבאית של חיזבאללה, נראה בבירור כי כוחות ישראליים נמנעו בהתמדה מנקיטה באמצעי זהירות הכרחיים. כפי שניכר באיומים שפורסמו בהצהרות פומביות של מנהיגים פוליטיים וצבאיים בכירים, ובכרוזים שפורזו בלבנון, כוחות ישראליים החשיבו למעשה כל אזרח שנשע ממקום למקום בדרום לבנון למטרה צבאית, תוך הפרה בוטה של עקרון ההבחנה. כל התקפה המבוצעת בהקשר כזה, אם אינה התקפה ישירה נגד אזרחים, הריהי למצער התקפה חסרת הבחנה.

בדו"ח שפורסם בחודש ספטמבר 2006 בחן אמנסטי אינטרנשיונל את התקפות הטילים של חיזבאללה על צפון ישראל, וקבע כי זה האחרון ביצע גם הוא הפרות חמורות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, ובהן אף פשעי מלחמה. היקף ההתקפות של חיזבאללה על יישובים בצפון ישראל ואופיו חסר ההבחנה של הנשק שנעשה בו שימוש, בשילוב עם הצהרותיהם של מנהיגי חיזבאללה, הראו בעיקר, כי הארגון ביצע התקפות מכוונות נגד אזרחים, כמו-גם התקפות חסרות הבחנה ותקיפות על אוכלוסייה אזרחים כפעולת תגמול.

ככל הנראה, גם לוחמי חיזבאללה לא נקטו באמצעי הזהירות הנחוצים על-מנת להגן על אזרחים בלבנון מפני השפעות ההתקפות הישראליות. מן הראיות עולה, כי לפחות במקרים מסוימים, אוחסנו טילי קטיושה בתוך כפרים ושוגרו מתוך אזורים אזרחיים, אף שהיקפה של תופעה זו אינו ברור. כמו כן אין זה ברור, ממעט המקרים שהרשויות הישראליות מסרו לגביהם מידע, ומראיות אחרות, אם נכחו אזרחים במבנים הקרובים לאזורי השיגור. אם אכן אחסנו לוחמי חיזבאללה טילי קטיושה, או שיגרו אותם, בסמיכות לאזרחים, בתקווה להרתיע את ישראל מתקיפה, ייחשבו מעשים אלה לפשע מלחמה של שימוש באזרחים כ"מגנים אנושיים". הראיות העומדות לרשות אמנסטי אינטרנשיונל, אין בהן כדי להוכיח את הטענות כי חיזבאללה מנע מאזרחים להימלט, ובכמה מקרים מצביעות על האפשרות ההפוכה.

היקף ההפרות שביצעו כוחות ישראליים ולוחמי חיזבאללה במלחמתם האחרונה, ואופיין, מחייבים מתן דין וחשבון ופעולות לתיקון הנזק. במהלך שנות הסכסוך הארוכות בין חיזבאללה לישראל

¹¹⁸ ר' "הרס מכוון או 'נזק נלווה'! – התקפות ישראליות נגד תשתית אזרחית, שם.

ביצעו שני הצדדים שוב ושוב הפרות חמורות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי ללא מתן דין וחשבון של ממש.¹¹⁹

על-מנת לבסס את כיבוד המשפט ההומניטארי הבינלאומי נחוצה חקירה מיידית, עצמאית, נטולת פניות ויסודית, אשר תתקיים על-פי הסטנדרטים הבינלאומיים לחקירות מסוג זה, ותביא להעמדתם לדין של האחראים לביצוע הפרות חמורות.

הרשויות הישראליות טוענות, כי הן חוקרות אירועים, אולם חקירות אלה אינן עומדות בסטנדרטים בינלאומיים, כולל חובת השקיפות. כך לדוגמה, לא חשפו הרשויות הישראליות מעולם את השיטות שבהן מבוצעות חקירות אלה – והאם למעשה הן שונות, למשל, מתחקור מבצעי שגרתי שאינו מגיע, משום בחינה שהיא, לכדי חקירה ראויה – ולאילו אירועים הן מתייחסות.

ככלל, כמו בעימותים קודמים הקשורים בלבנון, גם כאן לא סיפקו הרשויות הישראליות, הסברים ספציפיים להתקפות שהובילו למות אזרחים. במקרים המעטים שבהם כן סיפקו הרשויות הסבר כלשהו, היה הסבר זה בלתי הולם. במקרים שבהם טענו הרשויות הישראליות כי מות אזרחים ופציעת אזרחים נגרמו בשל טעויות, הן לא סיפקו כל רמז לכך שהיה מי שנשא באחריות לאותן טעויות, או שיהיה מי שישא באחריות להן.

כמו כן, לא ידוע על שום חקירה שניהלו מפקדי חיזבאללה או הרשויות הלבנוניות לגבי הפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי על-ידי חיזבאללה.

ברמה הבינלאומית, התנהלו שתי חקירות. בראשית חודש ספטמבר בחנו ארבעה מומחים עצמאיים של האו"ם, מטעם המועצה לזכויות האדם של האו"ם, את השפעת העימות על הזכות לחיים, לבריאות ולדיוור, ואת מצבם של העקורים.¹²⁰ בחודש אוגוסט 2006 מינתה המועצה לזכויות האדם ועדת חקירה, שהורכבה משלושה מומחים עצמאיים. עם זאת, חקירות אלה הוגבלו בהיקפן לתחומי הסמכות הספציפיים של מומחי האו"ם, ובמקרה של ועדת החקירה הוגבלה החקירה רק להפרותיה של ישראל, ולא לאלה של חיזבאללה. נוסף על כך, שתי החקירות נוהלו במסגרת הגבלות משמעותיות של זמן ומשאבים.

אמנסטי אינטרנשיונל קורא מזה זמן למזכ"ל האו"ם להורות על עריכת חקירה מקיפה ונטולת פניות, אשר תבוצע בידי מומחים עצמאיים, ואשר תבחן את התנהלותם של שני הצדדים. על תוצאותיה של חקירה זו להתפרסם ברבים, וראוי שהן תכלולנה המלצות במטרה למנוע הפרות נוספות ולשים להן קץ. חקירה כזו תבחן את כל הראיות הזמינות, כולל ממצאי אמנסטי אינטרנשיונל שהובאו בדו"ח זה ובדו"ח שקדם לו. ראוי גם שצוות החקירה יוסמך לקבוע את אופן פיצויים של קרבנות ההפרות, כולל פיצויים כספיים.

יתר על כן, בעוד שלחקירות בינלאומיות תפקיד מכריע בקביעת העובדות ובהטלת אחריות – ומכאן שמטרתן ליישם את זכותם של הקרבנות והציבור לדעת את האמת – הצדדים לסכסוך והקהילה הבינלאומית הם שנושאים באחריות העיקרית להבטיח את הזכות לצדק, באמצעות הכרעות משפטיות לגבי אשמה או חפות ופיצויים.

אמנסטי אינטרנשיונל קורא לממשלת ישראל:

- לחקור ללא דיחוי ובאופן עצמאי, נטול פניות ויסודי, תוך עמידה בסטנדרטים בינלאומיים, את הראיות המצביעות על כך שכוחותיה ביצעו הפרות חמורות של המשפט הבינלאומי לזכויות האדם ושל המשפט ההומניטארי הבינלאומי במהלך העימות, ובהן גם פשעי מלחמה.
- בכל מקרה שבו קיימות ראיות קבילות ומספקות, להעמיד לדין כל אדם החשוד בביצוע הפרות חמורות, באמצעות הליכים העומדים באופן מלא בסטנדרטים של משפט הוגן.

¹¹⁹ ר' "ישראל/לבנון: התקפות על אזרחים לבנוניים בדרום לבנון על-ידי כוחות ישראלים", יוני 2000, AI Index: MDE 02/006/2000; וגם "ישראל/לבנון: הרג בלתי מוצדק במהלך מבצע 'ענבי זעם'", יולי 1996, AI Index MDE 15/042/1996.

¹²⁰ דו"ח של ארבעה מומחים לזכויות האדם מטעם האו"ם על מסעם ללבנון ולישראל, 2.10.06.

- לתקן את פרשנותה לכללים ולעקרונות הנוגעים למושגים אובייקטים צבאיים, יתרון צבאי ומידתיות, על-מנת להבטיח שמושגים אלה עולים בקנה אחד באופן מלא עם המשפט ההומניטארי הבינלאומי.
- לוודא שהצבא הישראלי מציית באורח מלא לחובה לנקוט באמצעי זהירות בעת ביצוע התקפות, כמו גם בעת התגוננות, ואינו מבצע התקפות לשם ענישה קולקטיבית.
- להכריז על השעיה של השימוש בכל נשק מצרר שהוא, ובכל מקרה, להצהיר כי בכל נסיבות שהן לא תעשה שימוש בנשק כזה נגד מטרות צבאיות באזורים אזרחיים.
- לספק ללא שהות מפות מפורטות של האזורים בלבנון שאליהם הוטלו פצצות מצרר, על-מנת לסייע בפינוי מתוכם וכדי למנוע פגיעה נוספת באזרחים.
- לספק ללא שהות מפות מפורטות של האזורים שבהם הוטמנו מוקשים בדרום לבנון במהלך העימותים הקודמים.
- להכריז כי לא תעשה שימוש בזרחן לבן באזורים אזרחיים.
- לפצות באופן מלא על תוצאות מעשיה ומחדליה הבלתי-חוקיים.
- לשתף פעולה באורח מלא עם ועדה בינלאומית שתוסמך לחקור מעשים ומחדלים כאלה מצדם של כל הצדדים לעימות, ולהחליט על אופן הפיצוי, כולל פיצוי כספי. על ישראל לספק לוועדה כזו מידע על כל חקירה שנוהלה, כפי שנדרש על-פי הסטנדרטים הבינלאומיים.
- לאשרר את הפרוטוקול הראשון לאמנות גינבה ללא הסתייגויות ולהצהיר, לפי סעיף 90, כי היא מכירה בסמכותה של הוועדה ההומניטארית הבינלאומית לבירור עובדות.
- לאשרר את חוקת בית הדין הפלילי הבינלאומי (אמנת רומא), מבלי להצהיר לפי סעיף 124 – אשר ישלול למשך שבע שנים את סמכותו השיפוטית של בית-הדין לגבי פשעי מלחמה – ולהצהיר בהתאם לסעיף 12(3) כי הסמכות השיפוטית של בית הדין חלה על המלחמה של שנת 2006.

אמנסטי אינטרנשיונל קורא לחיזבאללה:

- להכריז בפומבי כי הוא זונח את מדיניותו הבלתי-חוקית לשגר רקטות אל האוכלוסייה האזרחית בישראל כפעולות תגמול.
- לבצע חקירה לגבי כל הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי שבוצעה על-ידי כוחותיו שלו, ולמסור לידי הרשויות הלבנוניות כל אדם החשוד בביצוע הפרות כאלה לצורך המשך חקירה והעמדה לדין, אם ימצא הדבר לנכון.
- לוודא כי לוחמי חיזבאללה נשמעים באורח מלא לצורך לנקוט באמצעי זהירות בעת ביצוע התקפות ובעת התגוננות, כולל הצורך להבחין את עצמם, במידה המרבית האפשרית, ממי שאינם לוחמים.
- לפצות באופן מלא על תוצאות מעשיו ומחדליו הבלתי-חוקיים.
- לשתף פעולה באורח מלא עם ועדה בינלאומית שתוסמך לחקור מעשים ומחדלים כאלה מצדם של כל הצדדים לעימות, ולהחליט על אופן הפיצוי, כולל פיצוי כספי.

אמנסטי אינטרנשיונל קורא לממשלת לבנון:

- לחקור ללא דיחוי ובאופן עצמאי, נטול פניות ויסודי, תוך עמידה בסטנדרטים בינלאומיים, את הראיות המצביעות על כך שכוחות חיזבאללה ביצעו הפרות חמורות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי במהלך העימות, ובהן גם פשעי מלחמה.
- בכל מקרה שבו קיימות ראיות קבילות ומספקות, להעמיד לדין כל אדם החשוד בביצוע הפרות חמורות, באמצעות הליכים העומדים באופן מלא בסטנדרטים של משפט הוגן ואשר אינם מוליכים להטלתו של עונש מוות.
- לוודא ששום קבוצה חמושה הפועלת בתוך שטחה לא תחרוג מכללי המשפט הבינלאומי לזכויות האדם ומכללי המשפט ההומניטארי הבינלאומי.
- לפצות באופן מלא על תוצאות מעשיהם ומחדליהם הבלתי-חוקיים של בעלי-תפקידים רשמיים בלבנון ושל חיזבאללה.
- לשתף פעולה באורח מלא עם ועדה בינלאומית שתוסמך לחקור מעשים ומחדלים כאלה מצדם של כל הצדדים לעימות, ולהחליט על אופן הפיצוי, כולל פיצוי כספי.
- לאשרר את חוקת בית הדין הפלילי הבינלאומי (אמנת רומא), מבלי להצהיר לפי סעיף 124 – אשר ישלול למשך שבע שנים את סמכותו השיפוטית של בית-הדין לגבי פשעי מלחמה – ולהצהיר בהתאם לסעיף 12(3) כי הסמכות השיפוטית של בית הדין חלה על המלחמה של שנת 2006.

אמנסטי אינטרנשיונל קורא לקהילה הבינלאומית:

- לוודא שהאוי"ם יקים ועדה בינלאומית שתוסמך לחקור את הראיות להפרות המשפט הבינלאומי לזכויות האדם, המשפט ההומניטארי הבינלאומי והחוק הפלילי על-ידי כל הצדדים לסכסוך; להמליץ על הטיפול בחסינות מעונש לגבי הפרות שבוצעו ולמניעת הפרות עתידיות; ולהמליץ על אופן הפיצוי, כולל פיצוי כספי. על כל המדינות והצדדים לעימות לשתף-פעולה עם חקירה כזו.
- להפעיל על כל המעורבים בעימות לחץ לשתף פעולה עם ועדה כזו וליישם את המלצותיה.
- לוודא שיוניפי"ל יכלול מרכיב אשר יפקח על כל הפרה של המשפט הבינלאומי לזכויות האדם ושל המשפט ההומניטארי הבינלאומי.
- להכריז אמברגו על העברת נשק לישראל ולחיזבאללה גם יחד ולאכוף אותו עד אשר ייקבעו מנגנונים יעילים אשר יבטיחו כי נשק זה לא ישמש לביצוע הפרות חמורות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. במסגרת זו יש לוודא כי תתקיים חקירה יסודית של הפרות בעימות, וכי כל מי שיימצא אחראי יובא לדין במשפט הוגן. על ארצות-הברית, לבנון, איראן, סוריה ומדינות נוספות לוודא כי שום נשק אשר עלול לשמש לביצוע הפרות לא יישלח על-ידיהן לאף אחד מן הצדדים ולא יועבר דרך שטחן.
- להכריז על השעיה מיידית של השימוש בכל נשק מצרר שהוא, להפסיק את העברתו של נשק כזה למדינות אחרות, ולתמוך ביוזמות של האוי"ם והצלב האדום הבינלאומי להסכם חדש במסגרת המשפט ההומניטארי הבינלאומי אשר יתייחס באורח יעיל לאיום הנשקף לאזרחים מנשק זה.
- לוודא כי מדינות מחילות את סמכותן השיפוטית, כולל, בעת הצורך, סמכות אוניברסאלית, על חשודים בביצוע פשעים על-פי המשפט הבינלאומי, כולל פשעי מלחמה.